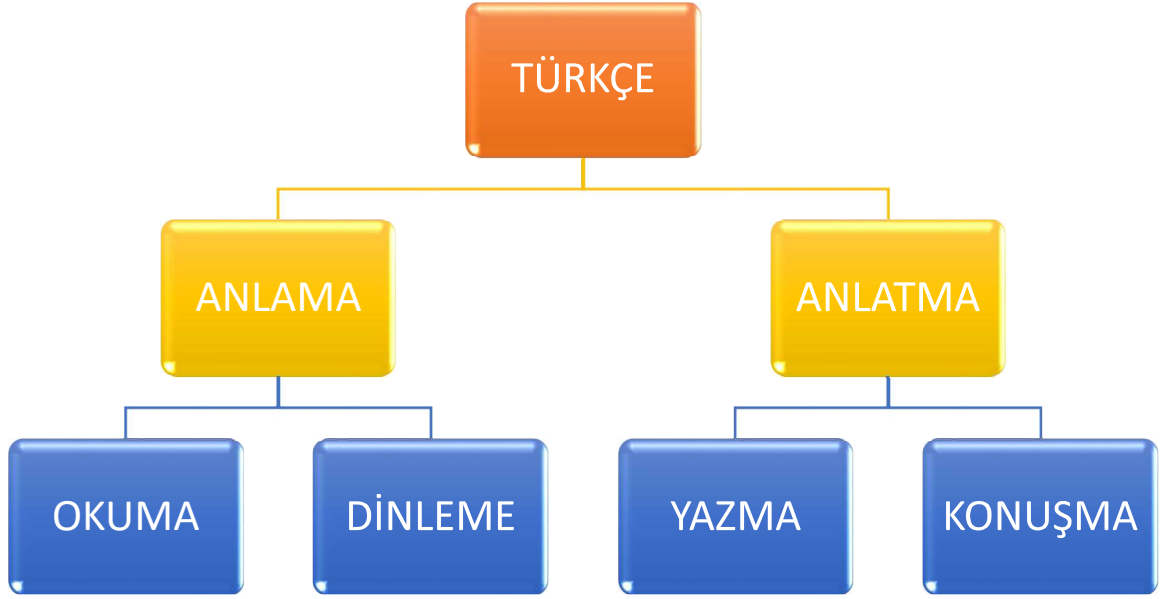

TÜRKÇE DERSİ TÜM KONULAR

TÜRKÇENİN KURALLARI

Okuma Kuralları:

1. Okuma amacımızı belirlemeliyiz.
2. Okuma amacımıza uygun bir yöntem belirlemeliyiz.
3. Dikkatimizi okuduğumuza yoğunlaştırmalıyız.
4. Noktalama işaretlerine dikkat ederek okumalıyız.
5. Sesli okumada vurgu ve tonlamalara dikkat etmeliyiz.
6. İşitilebilir bir ses tonuyla, akıcı bir biçimde okumalıyız.
7. Sözcükleri doğru telaffuz etmeliyiz.
8. Gereksiz tekrar, duraklama ve geri dönüş yapmadan okumalıyız.
9. Parmakla değil, gözle takip ederek okumalıyız.
10. Sessiz okumada dudaklarımızı kısırdatmadan, ses çıkarmadan, içimizden okumalıyız.
11. Okuma sırasında anlamını bilmediğimiz sözcüklerle karşılaşırsak anlamlarını öğrenmeliyiz.

Dinleme Kuralları:

1. Dinlenecek kişi veya konu hakkında önceden bilgi edinmeliyiz.
2. Konuşmacının sözünü kesmemeliyiz. Düşüncelerine katılmasak bile saygıyla dinlemeliyiz.
3. Dinleme sırasında aklımıza gelen soruları not alıp konuşma bittikten sonra sormalıyız.
4. Dikkatimizi konuşmacıya vermeli, konuşmacı ile göz teması kurmalıyız.
5. Etrafımızı ve konuşmacıyı rahatsız etmeden, görgü kurallarına uygun bir biçimde dinlemeliyiz.

Yazma Kuralları:

1. Yazma amacımızı belirlemeliyiz.
2. Yazma amacımıza uygun yöntem belirlemeliyiz.
3. Yazacağımız metnin konusunu belirlemeliyiz.
4. Yazacağımız metinle vereceğimiz mesajı (ana fikri) belirlemeliyiz.
5. Konu dışına çıkmadan yazmalıyız.
6. Anlamlı ve kuralları cümleler kurmalıyız.
7. Sayfa düzenine ve temizliğine dikkat etmeliyiz.
8. Kâğıdın kenarlarında uygun boşluklar bırakmalıyız.
9. Okunaklı yazmalıyız.
10. Başlık yazarken sözcüklerin tüm harflerini veya her sözcüğün ilk harfini büyük yazmalıyız.
11. Yazıya ve her yeni paragrafa satır başı yaparak başlamalıyız.
12. Giriş, gelişme ve sonuç olmak üzere her yazımızı en az üç paragrafa ayırmalıyız.
13. Kelimeler, cümleler ve satırlar arasında uygun boşluklar bırakmalıyız.
14. Noktalama işaretlerini doğru ve yerinde kullanmalıyız.
15. Yazım kurallarına uygun yazmalıyız.
16. Sözlük ve yazım kılavuzundan yararlanmalıyız.
17. Sıralamalarda sayı, sembol ve işaretlerden yararlanmalıyız.
18. Kelime tekrarından kaçınarak yazmalıyız.
19. Yazımız bittikten sonra hem içerik hem de yazım ve noktalama kuralları açısından kontrol etmeliyiz.

Konuşma Kuralları:

1. Hangi konuda konuşma yapacağımızı, konuşmanın amacını ve vermek istediğimiz mesajı belirlemeliyiz.
2. Konu hakkında araştırma yapmalı, gerekli bilgileri toplamalıyız.
3. Konuşmadan önce denemeler yapmalıyız.
4. Uygun hitap ifadelerini ve nezaket sözlerini kullanmalıyız.
5. Konuşurken konu dışına çıkmamalıyız.
6. Dinleyicilerle göz teması kurmalı, beden dilimizi kullanmalıyız.
7. Kelimeleri yerinde ve anlamına uygun kullanmalıyız.
8. Kelimeleri doğru telaffuz etmeliyiz.
9. Akıcı konuşmalıyız.
10. Konuşma sırasında vurgu ve tonlama yapmalıyız.
11. Görgü kurallarına ve değerlere uygun olarak konuşmalıyız.

ALFABE

Akciğerlerden gelen havanın, ses yolunda oluşturduğu titreşime **ses** denir.

Dildeki bir sesi gösteren ve alfabeyi oluşturan işaretlerden her birine **harf** denir.

Bir dilin seslerini gösteren, belirli bir sıraya göre dizilmiş belli sayıda harfin bütününe **alfabe (abece)** denir.

Türkçede 29 ses ve bu sesleri simgeleyen 29 harf vardır.

Türk Alfabeti:

A, B, C, Ç, D, E, F, G, Ğ, H, I, İ, J, K, L, M, N, O, Ö, P, R, S, Ş, T, U, Ü, V, Y, Z.

Türk alfabesindeki harflerin 8 tanesi ünlü (sesli), 21 tanesi ise ünsüz (sessiz) harftir.

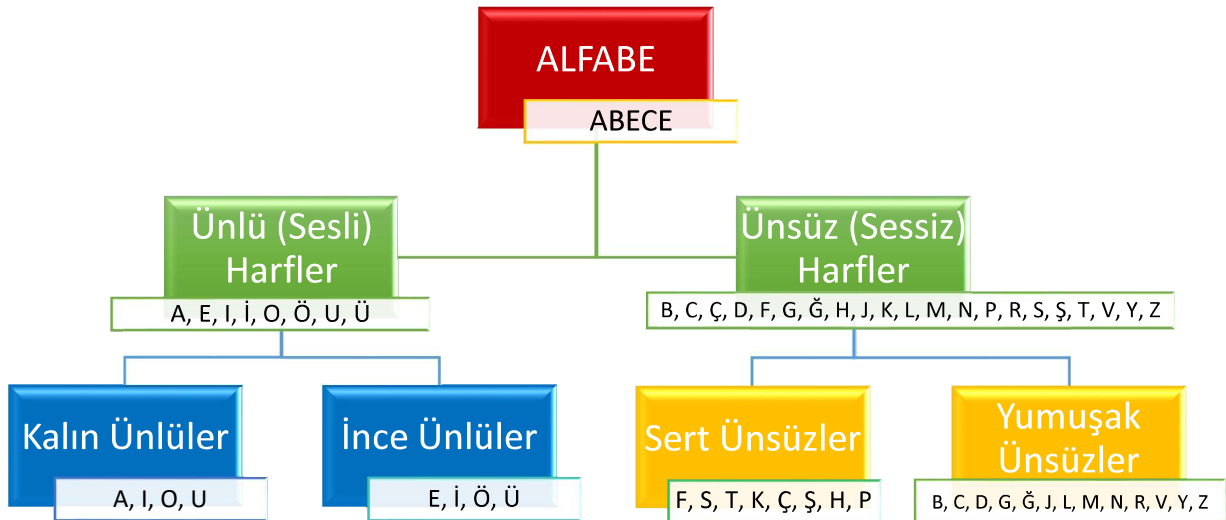
- **Ünlü (Sesli) Harfler:** A, E, I, İ, O, Ö, U, Ü
 - **Kalın Ünlüler:** A, I, O, U
 - **İnce Ünlüler:** E, İ, Ö, Ü

Not: “Kalın” sözcüğünün ünlü harfleri ve diğer noktasız ünlüler, kalın ünlüleri oluşturur.

“İnce” sözcüğünün ünlü harfleri ve diğer noktalı ünlüler, ince ünlüleri oluşturur.

- **Ünsüz (Sessiz) Harfler:** B, C, Ç, D, F, G, Ğ, H, J, K, L, M, N, P, R, S, Ş, T, V, Y, Z
 - **Sert Ünsüzler:** Ç, F, H, K, P, S, Ş, T
 - **Yumuşak Ünsüzler:** B, C, D, G, Ğ, J, L, M, N, R, V, Y, Z

Not: Sert ünsüzleri “FıSTIKÇI ŞaHaP” şeklinde kodlayabiliriz.

Dilimizdeki anlamlı en küçük parçaya **sözcük (kelime)** denir. Sözcükler, sözlükte ve yazım kılavuzunda alfabetik sıraya göre dizilmiştir.

Alfabetik sıralama yapılırken sözcüklerin ilk harflerine bakılır. İlk harfler aynıysa ikinci harflere bakılır.

Örnek:

- Çiçek, çilek, çiğdem, çiftlik, çivi, çizgi
 - **Alfabetik sıralama:** Çiçek – Çiftlik – Çiğdem – Çilek – Çivi – Çizgi
- İlave, ilgi, ilginç, ilik, ileti, ilaç
 - **Alfabetik sıralama:** ilaç – İlave – İleti – İlgi – İlginç – İlik
- Mersin, masa, merdane, mevsim, maaş, mont

SES BİLGİSİ (5. SINIF)

A) ÜNLÜ UYUMLARI (5. SINIF)

1. BÜYÜK ÜNLÜ UYUMU (KALINLIK – İNCELİK UYUMU)

Bir sözcüğün tüm ünlülerinin kalın ünlü (a, ı, o, u) veya tüm ünlülerinin ince ünlü (e, i, ö, ü) olmasına **büyük ünlü uyumu** denir.

Örnek:

- **Uyanlar:** Türkçe, vatan, güzelce, ağaç, geceleyin, bakımlı, öğretmen, okul, portakal, kırlangıç, bilezik, gözlük, dudak, gelincik, yağmur...
- **Uymayanlar:** Sabahleyin, koşarken, kalemlik, tiyatro, meslektaş, sandalye, adalet, şişman, mahalle, takip, ilave, alfabe, baklagiller...

Not: Tek heceli sözcükler ile birleşik sözcüklerde büyük ünlü uyumu aranmaz.

Örnek: Ev, top, söz, saç, kır, dal, süt; Çanakkale, birçok, yüzbaşı, bilgisayar, çekyat, hanımeli, açığöz...

2. KÜÇÜK ÜNLÜ UYUMU (MÜFREDATTAN KALDIRILDI!)

Bir sözcüğün ilk hecesinde “a, e, ı, i” ünlülerinden biri varsa onu takip eden hecelerde de “a, e, ı, i” ünlüleri bulunur.

Bir sözcüğün ilk hecesinde “o, ö, u, ü” ünlülerinden biri varsa onu takip eden hecelerde ya “a, e” ya da “u, ü” ünlüleri bulunur.

Not: Küçük ünlü uyumunda sözcüğün tüm ünlüleri aynı anda değerlendirilmez, hece takibi vardır. Yani birinci ünlüyle ikinci ünlü, ikinci ünlüyle üçüncü ünlü, üçüncü ünlüyle dördüncü ünlü uyumlu olmalıdır.

Örnek:

- **Uyanlar:** Deniz, gizlice, sarılık, tombul, sözlük, kumsal, duvar, kayıkçı, seslenmek, yumurta, yorgunluk, özlemek, çocuk...
- **Uymayanlar:** Bavul, kamyon, tiyatro, müthiş, televizyon, kavun, kabuk, kavurmak, yağmur, müzik, doktor, profesör...

B) SES OLAYLARI (5. SINIF)

1. ÜNLÜ DÜŞMESİ (HECE DÜŞMESİ)

Son hecesinde «ı, i, u, ü» dar ünlüsü bulunan sözcükler, ünlü harf ile başlayan bir ek aldıklarında son hecedeki dar ünlü düşer. Bu olaya **ünlü düşmesi** denir.

Örnek:

• Karın + ı = Karnı	* Oğul + u = Oğlu	* Fikir + i = Fikri
• Beyin + i = Beyni	* Gönül + ü = Gönlü	* Asır + ı = Asrı
• Akıl + ı = Aklı	* Burun + u = Burnu	* Ömür + ü = Ömrü
• Zihin + i = Zihni	* Göğüs + ü = Göğsü	* Boyun + u = Boynu
• Ağız + ı = Ağzı	* Beniz + i = Benzi	* İsim + i = İsmi
• Sabır + ı = Sabrı	* Şekil + i = Şekli	* Omuz + u = Omzu
• Devir + i = Devri	* Nesil + i = Nesli	* Resim + i = Resmi
• Azim + i = Azmi	* Ufuk + u = Ufku	* Nabız + ı = Nabzı

Not: Bazı birleşik sözcüklerin oluşumu sırasında da ünlü düşmesi görülebilir.

Örnek:

• Kayıp + olmak = Kaybolmak	* Kahır + olmak = Kahrolmak
• Zulüm + etmek = Zulmetmek	* Şükür + etmek = Şükretmek
• Seyir + etmek = Seyretmek	* Hapis + etmek = Hapsetmek
• Sabır + etmek = Sabretmek	* Kahve + altı = Kahvaltı
• Cuma + ertesi = Cumartesi	* Pazar + ertesi = Pazartesi
• Kayın + ana = Kaynana	* Kayın + ata = Kaynata
• Ne + asıl = Nasıl	* Ne + için = Niçin

Not: Yapım eki alarak türetilen bazı kelimelerde de ünlü düşmesi görülebilir.

Örnek:

• İleri + le = İlerle-	* Sızı + la = Sızla-	* Koku + la = Kokla-
• Yumurta + la = Yumurtla-	* Sarı + ar = Sarar-	* Yanıl + ı = Yanlış
• Oyun + a = Oyna-	* Uyü + ku = Uyku	* Savur + uk = Savruk
Devir + ik = Devrik	* Kıvrır + ım = Kıvrım	* Ayır + ım = Ayrım

2. ÜNLÜ TÜREMESİ (MÜFREDATTAN KALDIRILDI!)

Sözcüğün aslında olmadığı hâlde, sözcüğe “-cık / -cik” eki getirildiğinde ortaya yeni bir ünlünün çıkmasına **ünlü türemesi** denir.

Örnek:

- Az + cık = Azı**cık**
- Bir + cik = Bir**i**cik
- * Genç + cik = Gence**ce**cik
- * Gül + cük = Gül**ü**cük
- * Dar + cık = Dar**a**cık
- * Öp + cük = Öp**ü**cük

Not: Bazı pekiştirilmiş sözcüklerde de ünlü türemesi görülebilir.

Örnek:

- Sağlam > Sap**a**sağlam
- Düz > Dü**pe**düz
- * Yalnız > Yap**a**yalnız
- * Çevre > Çep**e**çevre
- * Gündüz > Gü**pe**gündüz

3. ÜNLÜ DARALMASI

“a, e” geniş ünlüleriyle biten sözcükler “-yor” eki aldığı anda sözcüğün son hecesindeki bu geniş ünlüler daralarak “ı, i, u, ü” ünlülerinde dönüşür. Bu olaya **ünlü daralması** denir.

Örnek:

- Bek**le** + yor = Bek**i**yor
- Unutm**a** + yor = Unutm**u**yor
- Giz**le** + yor = Giz**i**yor
- Cevap**la** + yor = Cevap**ı**yor
- Baş**la** + yor = Baş**ı**yor
- * Ağ**la** + yor = Ağ**ı**yor
- * Gül**me** + yor = Gül**ü**yor
- * Oyna**a** + yor = Oyn**u**yor
- * Süs**le** + yor = Süs**ü**yor
- * Tara**a** + yor = Tar**ı**yor

Not: “De-“ ve “ye-“ fiilleri başka eklerle de ünlü daralmasına uğrayabilir.

Örnek:

- De**e** + erek = Di**y**erek
- De**e** + ecek = Di**y**ecek
- De**e** + (y)en = Di**y**en
- De**e** + (y)elim = Di**y**elim
- De**e** + (y)ince = Di**y**ince
- * Ye**e** + erek = Yi**y**erek
- * Ye**e** + ecek = Yi**y**ecek
- * Ye**e** + (y)en = Yi**y**en
- * Ye**e** + (y)elim = Yi**y**elim
- * Ye**e** + (y)ince = Yi**y**ince

4. ÜNSÜZ DÜŞMESİ (MÜFREDATTAN KALDIRILDI!)

Sonu “k” ile biten bazı sözcükler “-cık / -cik / -cuk / -cük” eki aldığında sözcüğün sonundaki bu “k” ünsüzü düşer. Bu olaya **ünsüz düşmesi** denir.

Örnek:

- Minik + cık = Minicik
- Sıcak + cık = Sıcacık
- Yumuşak + cık = Yumuşacık
- * Ufak + cık = Ufacık
- * Küçük + cük = Küçücük
- * Alçak + cık = Alçacık

5. ÜNSÜZ TÜREMESİ

Sözcüğün aslında olmadığı hâlde, sözcüğe bir ek getirildiğinde veya başka bir sözcükle birleştiğinde ortaya yeni bir ünsüzün çıkmasına **ünsüz türemesi** denir.

Örnek:

- His + etmek = Hissetmek
- Ret + etmek = Reddetmek
- Hâl + olmak = Hallolmak
- Hak + ı = Haklı
- Şık + ı = Şıklı
- His + i = Hissi
- Had + i = Haddi
- Hat + ı = Hattı
- * Af + etmek = Affetmek
- * Zan + etmek = Zannetmek
- * Zan + ım + ca = Zannımca
- * Tıp + i = Tıbbi
- * Zam + ı = Zammı
- * Sır + ı = Sırrı
- * Af + ı = Affı
- * Rab + i = Rabbi

6. ÜNSÜZ SERTLEŞMESİ (BENZEŞMESİ)

Sert ünsüzlerle (f, s, t, k, ç, ş, h, p) biten sözcüklerden sonra “c, d, g” ile başlayan bir ek gelirse ekteki “c – ç’ye, d – t’ye, g – k’ye” dönüşür. Bu olaya **ünsüz benzeşmesi (sertleşme)** denir.

Örnek:

- Yavaş + ca = Yavaşça
- İnat + cı = İnatçı
- Sınıf + ca = Sınıfça
- Çocuk + dan = Çocuktan
- Kümes + de = Kümeste
- Külah + da = Külahta
- Meslek + daş = Meslektaş
- At + gı = Atkı
- Çalış + gan = Çalışkan
- Et + gi = Etki
- * Türk + ce = Türkçe
- * Güreş + ci = Güreşçi
- * Et + cil = Etçil
- * Taraf + dar = Taraftar
- * Sıcak + dan = Sıcaktan
- * Geç + di = Geçti
- * Küs + gün = Küskün
- * Kıs + gaç = Kıskaç
- * Seç + gin = Seçkin
- * Unut + gan = Unutkan

7. ÜNSÜZ YUMUŞAMASI

Sonu “p, ç, t, k” ile biten bir sözcüğe ünlü harfle başlayan bir ek getirildiğinde “p, ç, t, k” ünsüzleri yumuşayarak “b, c, d, g, ğ” ünsüzlerine dönüşür. Bu olaya **ünsüz yumuşaması** denir.

Örnek:

- Dolap + ı = Dolabı
- Kitap + a = Kitabı
- Ağaç + a = Ağacı
- İlaç + ı = İlacı
- Kanaat + ı = Kanadı
- Kâğıt + ı = Kâğıdı
- Renk + i = Rengi
- Çocuk + u = Çocuğu
- * Cevap + ı = Cevabı
- * Takip + e = Takibe
- * Sevinç + i = Sevinci
- * Sonuç + u = Sonucu
- * İnat + ı = İnadı
- * Yoğurt + u = Yoğurdu
- * Kelebek + i = Kelebeği
- * Sözlük + e = Sözlüğe

Not: Bazı tek heceli sözcüklerde yumuşama olmaz.

Örnek:

- Top + u = Topu
- Çöp + ü = Çöpü
- Et + i = Eti
- * Saç + ı = Saçı
- * Koç + u = Koçu
- * Göç + ü = Göçü
- * Süt + ü = Sütü
- * At + ı = Atı
- * Kök + ü = Kökü

Not: Yabancı sözcüklerde yumuşama olmaz.

Örnek:

- Hukuk + u = Hukuku
- Sanat + a = Sanata
- Ahlak + ı = Ahlakı
- * Devlet + i = Devleti
- * Millet + e = Millete
- * Evrak + ı = Evrakı
- * Tabiat + a = Tabiata
- * Cumhuriyet + i = Cumhuriyeti
- * Sepet + i = Sepeti

Not: Özel isimlerdeki yumuşamalar yazıda gösterilmez, sadece okunurken gösterilir.

Örnek:

Yazılışı	Okunuşu
Ahmet'e	Ahmede
Zonguldak'a	Zonguldağa
Sinop'a	Sinoba
Mehmet'e	Mehmede
Yozgat'a	Yozgada

8. ULAMA (MÜFREDATTAN KALDIRILDI!)

Ünsüz harfle biten bir sözcükten sonra ünlü harfle başlayan bir sözcük geldiğinde bu iki sözcük birbirine bağlanarak okunur. Bu olaya **ulama** denir.

Ulama yalnızca söyleyişte uygulanır. Yazıda sözcükler bitişik yazılmaz!

Sözcükler arasında herhangi bir noktalama işareti varsa ulama yapılmaz!

Örnek:

- Akş**a**m **o**lunca güneş**i**n **ı**şıkları kaybolur.
- D**ü**n **a**kş**a**m **e**vd**e**n **n**ayrıldı.
- Ü**ç** **a**d**a**m her **r****a**n birlikte gezerdi.

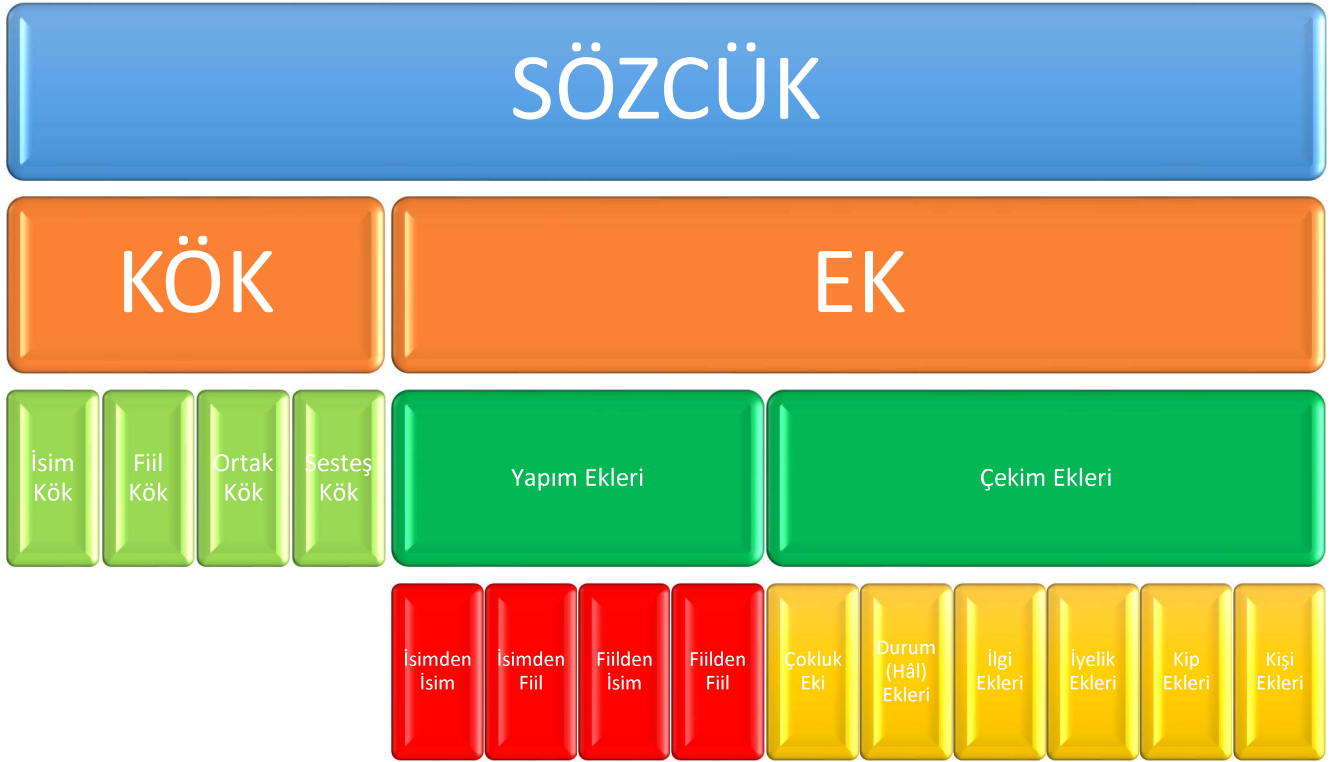
9. KAYNAŞMA (MÜFREDATTAN KALDIRILDI!)

Türkçede iki ünlü harf yan yana gelmez. Ünlü harfle biten bir sözcüğe ünlü harfle başlayan bir ek getirilecekse araya “y, ş, s, n” kaynaştırma ünsüzlerinden birisi getirilmelidir.

Örnek:

• Kapı + a = Kapı y a	* Yedi + er = Yedi ş er
• Anne + i = An n e s i	* Pencere + in = Pencere n in
• Araba + a = Araba y a	* İki + er = İki ş er
• Silgi + i = Silgi s i	* Kale + in = Kale n in

SÖZCÜKTE YAPI (5 VE 6. SINIF)

KÖK (5. SINIF)

Bir sözcüğün parçalanamayan, anlamlı, en küçük parçasına **kök** denir.

Sözcüğün kökü bulunurken sondan başa doğru ekler çıkarılır ve sözcükle anlam bağlantısını kaybetmeyen en küçük parça kök olarak bulunur.

Örnek:

- **Dur** – ak – lar – ımız - dan
- * **Balık** – çı - lar

Kökler isim kök, fiil kök, ortak kök ve sestesh kök olmak üzere dörde ayrılır:

1. İSİM KÖK

Varlıkların, kavramların ve duyguların adları olan köklere **isim kök** denir.

- İsim kökler “-mak / -mek” eki almazlar.

Örnek:

- Neşe - li
- Göz – lük
- * Göl - ler
- * Kök - ler
- *Kitap - çı
- * Masa - yı
- *Kalem – lik
- * Saat - im
- * Kulak - lık
- * Renk - li

2. FİİL KÖK

İş, oluş veya durum bildiren köklere **fiil kök** denir.

- Fiil kökler “-mak / -mek” eki alırlar.
- Fiil kökler sonuna kısa çizgi (-) konarak yazılır ve bu kısa çizgi «-mak/-mek» şeklinde okunur.

Örnek:

- Kop - ardı * Bil - dik * Sev - gi * Solu - ngaç * Yıka - dım
- Uyu - madan * As - kı * Sar - ma * Koş - tur * Gör - ecek

3. ORTAK KÖK (ANLATILMAYABİLİR)

Hem isim hem de fiil olarak kullanılabilen köklere **ortak kök** denir.

- Ortak kökler arasında anlam ilişkisi vardır.

Örnek:

- Boya <> Boya- * Şiş <> Şişmek * Tat <> Tat- * Göç <> Göç-
- Güreş <> Güreş- * Eski <> Eski- * Kuru <> Kuru- * Güven <> Güven-
- Ekşi <> Ekşi- * Damla <> Damla- * Barış <> Barış- * Yarış <> Yarış-

4. SESTEŞ KÖK (ANLATILMAYABİLİR)

Hem isim hem de fiil olarak kullanılabilen köklere **sesteş kök** denir.

- Sesteş kökler arasında anlam ilişkisi yoktur.

Örnek:

- Kaz <> Kaz- * Gül <> Gül- * Yaz <> Yaz- * Kan <> Kan-
- Var <> Var- * Aç <> Aç- * Saç <> Saç- * Kız <> Kız-
- Kır <> Kır- * At <> At- * Yüz <> Yüz- * Dal <> Dal-

EK (5 VE 6. SINIF)

Sözcüklere gelerek onlardan yeni sözcükler türeten veya geldiği sözcükle diğer sözcükler arasında anlam ilişkisi kuran seslere **ek** denir.

- Ekler, tek başların anlamsızdır.
- Bir veya birden fazla sestten oluşabilir.
- Ekler, ses olaylarına uğrayarak farklı şekillerde yazılabilir.
- Türkçede “kök + yapım eki + çekim eki” sırası vardır.

Ekler **yapım ekleri** ve **çekim ekleri** olmak üzere ikiye ayrılır.

A) YAPIM EKLERİ (ALT BAŞLIKLAR MÜFREDATTAN KALDIRILDI!) (5. SINIF)

Eklendiği sözcüklerden yeni sözcükler türeten ekler **yapım eki** denir.

- Yapım ekleri, eklendiği sözcüğün anlamını değiştirir.
- Yapım eki alan sözcükleri, yeni bir sözcük olarak sözlükte bulabiliriz.

1. İsimden İsim Yapım Ekleri

İsimlere eklenerek onlardan yeni isimler yapan yapım ekleridir.

Örnek:

• Tuz – luk	* Sanat – cı	* İnsan – cıl	* Vatan – daş
• Üç – üncü	* Yaş – ıt	* Acı – msı	* Kitap – çık
• Top – aç	* Sol – ak	* Düz – ey	* Peynir – li

2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

İsimlere eklenerek onlardan yeni fiiller yapan yapım ekleridir.

Örnek:

• Garip – se	* Yaş – ar	* Şaka – laş	* Kan – a
• Sivri – l	* Ev – len	* Az – al	* Baş – la

3. Fiilden İsim Yapım Ekleri

Fiillere eklenerek onlardan yeni isimler yapan yapım ekleridir.

Örnek:

• As – kı	* Yüz – geç	* Kork – u	* Böl – ge
• Seç – im	* Sat – ıcı	* Kes – ik	* Dik – iş

4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

Fiillere eklenerek onlardan yeni fiiller yapan yapım ekleridir.

Örnek:

• Kov – ala	* Üşü – t	* Gez – dir	* Taşı – n
• Kop – ar	* An – ımsa	* Tara – n	* Anla – t

B) ÇEKİM EKLERİ (6. SINIF)

Sözcüklerin çekimlenerek yeni yer ve görevlerde kullanılmasını sağlayan ekler **çekim eki** denir.

- Çekim ekleri, sözcüğe yeni bir anlam kazandırmaz.
- Çekim ekleri, her zaman yapım eklerinden sonra yazılır.

Örnek:

- Çalış – tı
- * Kelebek – ler
- * Kalem – im
- * Oku – yor – um

1. İsim Çekim Ekleri

1.1. Çokluk Eki

Çokluk eki “-lar / -ler” isimlere çokluk anlamı katıp o ismin sayı bakımından birden fazla olduğunu belirtir.

Örnek:

- Martı – lar
- * Şehir – ler
- * Kalem – ler
- * Kitap – lar
- İnsan – lar
- * Telefon – lar
- * Oyuncak – lar
- * İşçi - ler

Not: Çoğul ekleri, bazı durumlarda cümleye farklı anlamlar da katabilir.

- **Millet anlamı katabilir:** Türk**ler**, İngiliz**ler**, Japon**lar**...
- **Yaklaşık anlamı katabilir:** Beş yaş**ları**nda bir çocuğu var.
- **Aile anlamı katabilir:** Bu akşam Bülent Bey**ler** bize gelecek.
- **“Her” anlamı katabilir:** Sabah**ları** spor yaparım.
- **Abartma anlamı katabilir:** Ateş**ler** içinde yatıyordu.
- **Benzerlik anlamı katabilir:** Bu memlekette Mustafa Kem**aller** tükenmez!

1.2. Eşitlik Eki

İsim soylu sözcüklere eklenerek çeşitli anlamlar katan eklerdir.

- “-ca / -ce / -ça / -çe” şeklinde yazılabilir.

Örnek:

- Yaptığın çok akıllıca bir hareketti. (Benzerlik)
- Akşamları ailece kitap okuyoruz. (Birliktelik)
- Yaşça büyük arkadaşlarım var. (Karşılaştırma)
- Sence de öyle değil mi? (Görelilik)
- İhtiyaçlarımız devletçe karşılandı. (Taraftan)

1.3. Durum (Hâl) Ekleri

İsimlere belirtme, yönelme, bulunma ve ayrılma anlamı katan eklerdir. İsmi beş hâli vardır.

➤ **Yalın hâli:** Hiçbir hâl eki almaz.

- Bakkaldan iki ekmek aldım.
 - Zile basacakken kapı aniden açıldı.
 - Kitaplar en iyi dostlarımızdır.
- * Telefon çalıyor, duymuyor musun?
 - * Dün akşam elektrikler kesildi.
 - * Duvara güzel bir tablo astık.

➤ **Belirtme hâli:** -ı / -i / -u / -ü

- Üç gün boyunca evi boyadım.
 - Kutuyu uzatır mısın?
 - Arkadaşlarımı uzun süredir görmüyorum.
- * Eşyaları içeriye taşıyor mısın?
 - * Süt dolaba koy.
 - * Telefonu şarja taktım.

➤ **Yönelme hâli:** -a / -e

- Arılar kovana bal taşıyor.
 - Süt dolaba koydum.
 - Uzun uzun raflara baktık.
- * Eve gidiyorum.
 - * Kitapları rafaya yerleştirelim.
 - * İzmir'e gidecek misiniz?

➤ **Bulunma hâli:** -da / -de / -ta / -te

- İki takım sahada kapıştı.
 - İzmir'de gezecek güzel yerler var.
 - Kitabı bir solukta okudum.
- * Akşam evde değilim.
 - * Saat beşte buluşacağız.
 - * Her semtte pazar kuruluyor.

➤ **Çıkma – ayrılma hâli:** -dan / -den / -tan / -ten

- İzmir'e akşamdan gidelim.
 - Defterden bir sayfa kopardım.
 - Kitaptan güzel bir bölüm okuyacağız.
- * Yaşlı adam merdivenden iniyor.
 - * Yorgunluktan uyuyakalmış.
 - * Dolaptan yemekleri çıkarır mısın?

1.4. İlgî Eki (Tamlama Eki) (İsim tamlamaları işlenirken tekrar verilecektir.)

Bir ismi başka bir isimle ilgili hâle getiren, birbirine bağlayıp tamlama kuran eklerdir.

➤ “-ın / -in / -un / -ün” şeklinde yazılabilirler.

Örnek:

- Araban**ın** lastiği eskimiş. * Bebeğ**in** yüzü çok şirin.
- Okul**un** kapısı değişmiş. * Üzüm**ün** tadı çok güzel.

1.5. İyelik (Aitlik) Ekleri

İsimlere gelerek onların kime veya neye ait olduğunu belirten eklerdir.

“İye” sözcüğü “sahip” demektir. İyelik, sahiplik bildirir.

Türkçedeki 6 kişiye göre çekimlenir.

Örnek:

- (Benim) Defter**im** evde kalmış.
- (Senin) Kitab**ın** kaç sayfa?
- (Onun) Düğme**si** kopmuş.
- (Bizim) Evi**imiz** parkın yanında.
- (Sizin) Evin**iz** nerede?
- (Onların) Kitapla**rı** yokmuş.

Not: Üçüncü kişi iyelik ekleri ile belirtme hâl ekini karıştırmamak gerekiyor.

Ayırt edebilmek için “Kimin?” sorusunu sormalıyız.

Soruyu sorduğumuzda “onun, onların” cevabı alabiliyorsak iyelik eki, alamıyorsak belirtme hâl ekidir.

Örnek:

- Evi yeni almışlar. (Kimin evi? – Cevap vermediği için belirtme hâl ekidir.)
- Evi çok güzelmiş. (Kimin evi? – “Onun evi” cevabını aldığımız için üçüncü kişi iyelik ekidir.)
- Sesi biraz açar mısın? (Kimin sesi? – Cevap vermediği için belirtme hâl ekidir.)
- Konser öncesi sesi kısılmış. (Kimin sesi? – “Onun sesi” cevabını aldığımız için üçüncü kişi iyelik ekidir.)

2. Fiil Çekim Ekleri

2.1. Kip (Zaman ve Dilek) Ekleri (7. SINIFLARDA DETAYLI İŞLENECEK!)

Fiillerin zamanını bildiren ve fiillere dilek anlamı katan eklerdir.

Örnek:

- Hoca bir gün eşeğe ters bin**miş**.
- Çok güzel resimler çiz**er**.
- Sağlıklı kalmak için spor yap**malı**ız.
- Bir fincan kahve ol**sa** da iç**sek**.

2.2. Kişi (Şahıs) Ekleri (7. SINIFLARDA DETAYLI İŞLENECEK!)

Fiili kimin gerçekleştirdiğini bildiren eklerdir. Türkçedeki 6 kişiye göre çekimlenir.

Not: İyelik (aitlik) ekleri isim soylu sözcüklere, kişi (şahıs) ekleri ise fiillere getirilir.

Örnek:

- Ben: Bol bol alışveriş yapt**ım**.
- Sen: Dün neden geç geld**in**?
- O: Öğleden sonra eve gitti.
- Biz: Hep beraber kitap okuyor**uz**.
- Siz: Kapalı alanda sigara içmey**iniz**.
- Onlar: Dersi güzelce dinled**iler**.

GÖVDE

Sözcük köklerine yapım eki getirilmesiyle oluşan yeni sözcüklere **gövde** denir. Her gövde bir türemiş sözcüktür. Gövdeler de kökler gibi isim gövdesi ve fiil gövdesi olmak üzere ikiye ayrılır.

YAPI BAKIMINDAN SÖZCÜKLER (6. SINIF)

1. BASİT SÖZCÜKLER

Yapım eki almamış sözcüklerdir.

Çekim eki alabilirler.

Örnek:

- Masa * Kitap * Saatler * Güzel * Defterin
- Gel- * Koş- * Gidiyorum * Koşmalı * Gülerek

2. TÜREMİŞ SÖZCÜKLER

Yapım eki alarak oluşan yeni sözcüklere türemiş sözcükler denir.

Türemiş sözcükler, en az bir yapım eki almış olmalıdır.

Çekim eki alabilirler.

Her türemiş sözcük, aynı zamanda bir gövdedir.

Örnek: (Altı çizili ekler yapım ekidir.)

- Ev + li = Evli * Yol + cu + luk = Yolculuk * Ört + ü + lü = Örtülü
- Kapı + cı = Kapıcı * Sor + u + lar = Sorular * Göz + lük + ün = Gözlüğün

3. BİRLEŞİK SÖZCÜKLER

En az iki sözcüğün, yeni bir kavramı karşılamak üzere bir araya gelmesiyle oluşan sözcüklerdir.

Birleşik sözcüklerin yapım eki veya çekim eki alması türünü değiştirmez.

Birleşik sözcükler bitişik veya ayrı yazılabilir.

Sözcükler birleşirken herhangi bir ses olayı gerçekleşirse veya sözcüklerden biri gerçek anlamını yitirirse birleşik sözcük bitişik yazılır.

Örnek:

- Çanak + kale = Çanakkale * Deniz + altı = Denizaltı * Bilgi + sayar = Bilgisayar
- Ak + deniz = Akdeniz * İmam + bayıldı = İmambayıldı * Eski + şehir = Eskişehir
- Fark + etmek = Fark etmek * Mutlu + olmak = Mutlu olmak * Emir + etmek = Emretmek

SÖZCÜK TÜRLERİ

Türkçede toplam 8 adet sözcük türü bulunmaktadır:

1) İsim (Ad)	5) Bağlaç
2) Zamir (Adıl)	6) Ünlem
3) Sıfat (Önad)	7) Fiil (Eylem)
4) Edat (İlgeç)	8) Zarf (Belirteç)

1. İSİM (AD) (6. SINIF)

Varlıkları, kavramları, duygu ve düşünceleri, çeşitli durumları karşılayan sözcüklere **isim (ad)** denir. İsimleri aşağıdaki tabloda verilen başlıklar altında inceleyebiliriz.

A) Verilişlerine Göre

- ☐ Özel İsim
- ☐ Cins İsim (Tür İsmi)

B) Varlıklarına Göre

- ☐ Somut İsim
- ☐ Soyut İsim

C) Sayılarına Göre

- ☐ Tekil İsim
- ☐ Çoğul İsim
- ☐ Topluluk İsmi

İsimlerde Küçültme

İsimlere getirilen “-cık, -cağz, -ce, -cak, -(ı)msı, -(ı)mtırak” ekleriyle yapılır.

Örnek: Küçük, çocukcağz, çocukça, bu kadcık, yeşilimsi, mavimtırak...

Not: Küçültme eki alan bazı isimler kalıplaşarak kalıcı isim oluşturabilir.

Örnek: Maymuncuk, kızılıcık, bademcik...

A) VARLIKLARA VERİLİŞLERİNE GÖRE

A1) Özel İsim

Tek olan, başka bir benzeri bulunmayan varlıkları karşılayan isimlere özel isim denir.

Bu isimler, varlıkları benzerlerinden ayırmak için sonradan verilmiştir.

Özel isimlerin ilk harfleri daima büyük yazılır.

Özel isimlere getirilen çekim ekleri kesme işareti ile ayrılır.

Özel isimlere gelen yapım ekleri ve yapım eklerinden sonra gelen çekim ekleri kesme işareti ile ayrılmaz!

Örnek: Türkçenin, Ankaralı, İzmirli, Atatürkçüyüz...

Örnek:

- **Kişi isimleri:** Mustafa Kemal Atatürk, Aziz Sancar, İlber Ortaylı, Cem Yılmaz, Zeki Müren...
- **Kişi adlarından önce ve sonra gelen saygı sözleri, unvanlar, lakaplar, meslek ve rütbe adları da özel isimdir:** Başöğretmen Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Zübeyde Hanım, Mimar Sinan, Binbaşı Ahmet...
- **Hayvanlara verdiğimiz isimler:** Boncuk, Minnoş, Çomar, Fındık, Karabaş, Tekir, Maviş...
- **Kıta, devlet, millet isimleri:** Avrupa, Asya, Türkiye, Japonya, Fransız, Alman, İngiliz...
- **Bölge, şehir, ilçe, köy, mahalle, cadde, sokak vb. isimleri:** Ege Bölgesi, İzmir, Seferihisar, Şirince, Menderes Mahallesi, Vatan Caddesi, Mimar Sinan Sokağı...
- **Dil ve lehçe isimleri:** Türkçe, İngilizce, Özbekçe, Tatarca...
- **Din, mezhep ve ilgili kavram isimleri:** Türkçe, İngilizce, İslamiyet, Hristiyanlık, Tanrı, Allah, İlah, Cebrail...
- **Gezegen, yıldız vb. isimleri:** Mars, Güneş, Kutup Yıldızı, Halley...
- **Eser (kitap, dergi, gazete vb.) isimleri:** Nutuk, Bilim Çocuk, Hürriyet, Resmî Gazete...
- **Eser (tablo, heykel, vb.) isimleri:** Çingene Kızı, Kaplumbağa Terbiyecisi, Düşünen Adam...
- **Göl, deniz, dağ vb. isimler:** Van Gölü, Ege Denizi, Erciyes Dağı, Bafra Ovası, Fırat Nehri, Çanakkale Boğazı, Süveyş Kanalı...
- **Yapı isimleri:** Anıtkabir, Sümela Manastırı, Celcus Kütüphanesi, Topkapı Sarayı, Ankara Kalesi, Mostar Köprüsü...
- **Kurum, dernek, işletme isimleri:** Türk Dil Kurumu, Kızılay, İzmir Atatürk Lisesi, Güven Bakkal, Şifa Eczanesi, Atatürk Orman Çiftliği, Millî Kütüphane...
- **Tarihî olay, çağ, dönem vb. isimleri:** Kurtuluş Savaşı, Lale Devri, Buz Dönemi...
- **Millî ve dini bayramlar ile özel gün isimleri:** Cumhuriyet Bayramı, Ramazan Bayramı, Anneler Günü, Öğretmenler Günü...

A2) Cins İsim (Tür İsmi)

Aynı türden varlık ve kavramların ortak ismine **cins isim** denir.

Örnek:

• Masa	*Çiçek	* Bal	* Koku	* Gürültü
• Bilgisayar	* Ev	* Öğrenci	* Akarsu	* Parfüm

B) VARLIKLARIN OLUŞLARINA GÖRE

B1) Somut İsim

Beş duyu organımızdan en az biriyle algılayabildiğimiz varlıkları karşılayan isimlere **somut isim** denir.

Örnek:

• Acı	* Tatlı	* Ekşi	* Tuzlu	* Koku	* Parfüm
• Esans	* Ses	* Çılgılık	* Çatırtı	* Gürültü	* Yumuşak
• Sert	* Soğuk	* Sıcak	* Dağ	* Akarsu	* Masa

B2) Soyut İsim

Beş duyu organımızdan hiçbirisiyle algılayamadığımız varlıkları karşılayan isimlere **soyut isim** denir.

Örnek:

• Hayal	* Rüya	* Sevgi	* Özlem	* Korku	* Kaygı
• Adalet	* Mutluluk	* Bilgi	* Günah	* İyilik	* Umut
• Cesaret	* Keder	* Düşünce	* Ahlak	* Özgürlük	* Üzüntü

Not: Cümle içinde somut isimler soyut isim, soyut isimler ise somut isim olarak kullanılabilir.

Örnek:

- Bu işte onun da parmağı var. (Somut --- Soyut)
- Hülya, bugün çok neşeli görünüyor. (Soyut --- Somut)

C) VARLIKLARIN SAYILARINA GÖRE

C1) Tekil İsim

Sayı bakımından sadece bir tane olan varlıkları karşılayan isimlere **tekil isim** denir.

Örnek:

• Oyuncak	* Silgi	* Top	* Mutluluk	* Cesaret
• Sert	* Tatlı	* Ses	* Özlem	* Masa

C2) Çoğul İsim

Sayı bakımından birden fazla olan varlıkları karşılayan isimlere **çoğul isim** denir.

Çoğul isimler “-lar / -ler” eki ile yapılırlar.

Örnek:

• Oyuncaklar	* Silgiler	* Toplar	* Mutluluklar	* Cesaretler
• Sertler	* Tatlılar	* Sesler	* Özlemler	* Masalar

Not: Çoğul ekleri, bazı durumlarda cümleye farklı anlamlar da katabilir.

- **Millet anlamı katabilir:** Türk**ler**, İngiliz**ler**, Japon**lar**...
- **Yaklaşık anlamı katabilir:** Beş yaş**lar**ında bir çocuğu var.
- **Aile anlamı katabilir:** Bu akşam Bülent Bey**ler** bize gelecek.
- **“Her” anlamı katabilir:** Sabah**ları** spor yaparım.
- **Abartma anlamı katabilir:** Ateş**ler** içinde yatıyordu.
- **Benzerlik anlamı katabilir:** Bu memlekette Mustafa Kem**aller** tükenmez!

C3) Topluluk İsmi

Çoğul eki (-lar/-ler) almadığı halde aynı türden birden fazla varlığı bulunduran isimlere **topluluk ismi** denir.

Topluluk isimleri biçimce tekil, anlamca çoğuldur.

Örnek:

• Deste	* Düzine	* Kurul	* Tabur	* Ordu
• Millet	* Takım	* Ekip	* Orman	* Meclis
• Sürü	* Demet	* Bölük	* Orkestra	* Kafile

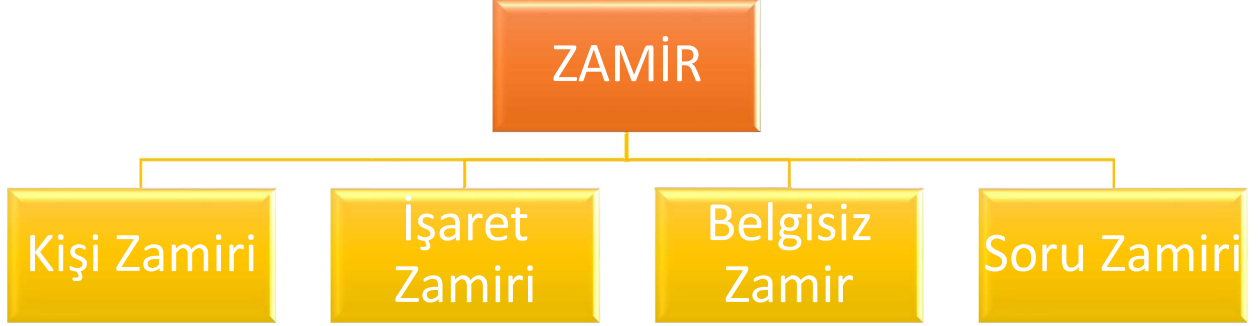
Not: Bir sözcük cümle içinde tekil, çoğul veya topluluk ismi olarak kullanılabilir.

Örnek:

- Bizim okul dün boyandı. (Tekil)
- Günlerdir okullar denetleniyor. (Çoğul)
- Tüm okul pikniğe gittik. (Topluluk)

2. ZAMİR (ADIL) (6. SINIF)

İsimlerin yerine kullanılan, geçici olarak isimlerin yerini tutan sözcüklere **zamir (adıl)** denir. Zamirler dörde ayrılır:

A) KİŞİ (ŞAHİS) ZAMİRİ

İnsan isimlerinin yerini tutan zamirlere **kişi (şahıs) zamiri** denir. Türkçede toplam 6 kişi ve kişi zamiri vardır.

1. Tekil Kişi – Ben →	<u>Benim</u> taşıdığım kutu çok ağır.
2. Tekil Kişi – Sen →	<u>Senin</u> canın sıkılmıyor mu?
3. Tekil Kişi – O →	<u>O</u> da <u>bizimle</u> gelecek.
1. Çoğul Kişi – Biz →	<u>Biz</u> yarın pikniğe gidiyoruz.
2. Çoğul Kişi – Siz →	Keşke <u>siz</u> de <u>bizimle</u> gelseniz.
3. Çoğul Kişi – Onlar →	<u>Onların</u> yarın sınavı varmış.

Not: “**Kendi**” sözcüğü de kişi zamirleri içerisinde kabul edilir ve **dönüşlülük zamiri** olarak adlandırılır.

Örnek:

- Sadece kendini düşünerek hareket etmemelisin.

B) İŞARET (GÖSTERME) ZAMİRİ

Varlıkların isimlerini söylemeden işaretle göstermeye yarayan zamirlere **işaret (gösterme) zamiri** denir.

“Bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar, öteki, beriki, karşıki” gibi sözcükler işaret zamirleridir.

Örnek:

- Bu, senin kitabın değil mi? (Kitap)
- Şunu uzatır mısın? (Kalem)
- Onları mutfığa taşımasına yardım et. (Tabakları)
- Buraya geçen yıl geldik. (İzmir’e)
- Şundan bir kilo da biz alalım. (Kiraz)
- Onu değil de ötekini giyersen daha çok yakışır. (Giysi)

Not: “O” ve “onlar” sözcükleri hem kişi zamiri hem de işaret zamiri olarak kullanılabilir. Bu zamirler insan isimlerinin yerini tutuyorsa kişi zamiri insan dışı varlıkların yerini tutuyorsa işaret zamiridir.

Örnek:

- Onu ders çalışırken gördüm. → Kişi zamiri
- Onu cüzdanıma koyarken düşürmüştüm. → İşaret zamiri
- Onları da yemeğe çağırmak istiyorum. → Kişi zamiri
- Onları dolaba yerleştirir misin? → İşaret zamiri

C) BELGİSİZ ZAMİR

Hangi varlığın yerini tuttuğu tam olarak belli olmayan zamirlere **belgisiz zamir** denir.

“Kimileri, çoğu, bazıları, şey, herkes, hepsi, tümü, hiçbir, hiç kimse, birçoğu, birkaç, biri” gibi sözcükler belgisiz zamirlerdir.

Örnek:

- Testteki sorulardan birkaçı çok kolaydı.
- Biri telefonuma çağrı bırakmış.
- Yarın herkes okula gelsin.
- Olanları hiç kimse anlamadı.
- Bu benim en sevdiğim şey.
- Kimi çok güler yüzlüdür.

D) SORU ZAMİRİ

İsimlerin yerini soru yoluyla tutan zamirlere **soru zamiri** denir.

“Kim, kime, ne, nereye, nerede, hangisi, kaç, kaç” gibi sözcükler soru zamirleridir.

Örnek:

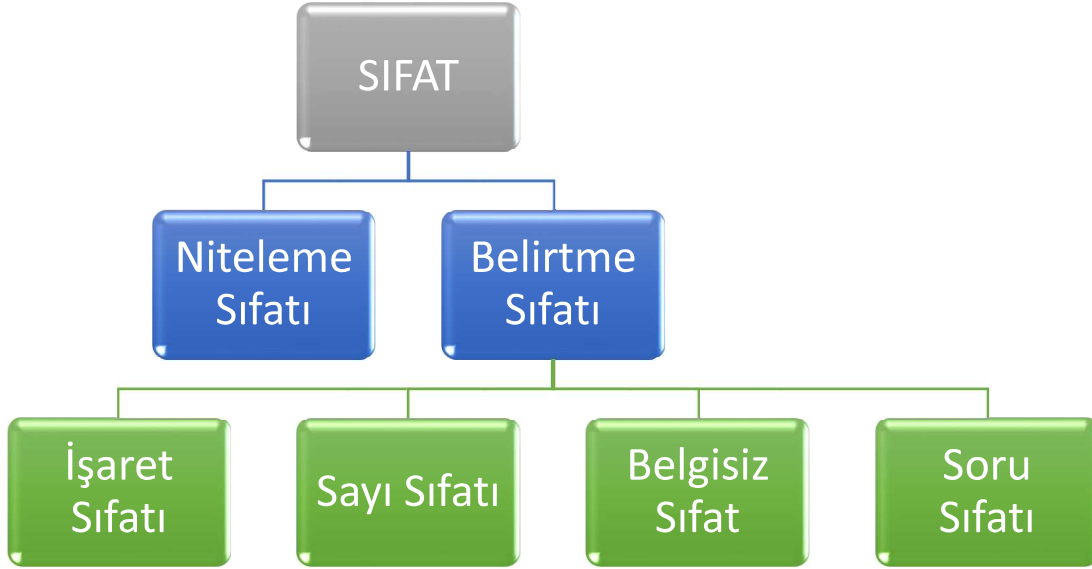
- Dolaptaki karpuzu kim yedi?
- Nereden geldik, nereye gidiyoruz?
- Marketten ne aldınız?
- Bu konuyu kaçınız anladınız?
- Hangimiz söyledi hatırlamıyorum.

3. SIFAT (ÖN AD) (6. SINIF)

İsimlerin veya zamirlerin önüne gelerek varlıkların rengini, şeklini, durumunu, sayısını vb. niteleyen veya belirten sözcüklere **sifat (ön ad)** denir.

- Sıfatlar, varlıkları daha iyi anlatabilmek için kullanılan tanıtıcı sözcüklerdir.
- Bütün sıfatlar mutlaka bir ismin veya zaminin önünde yazılmalıdır.
- Tek başına kullanılan sıfatlar, isim sayılırlar.

Sıfatları aşağıdaki tabloda verilen başlıklar altında inceleyebiliriz.

A) NİTELEME SIFATI

Varlıkların rengini, biçimini, şeklini, durumunu gösteren sözcüklere **niteleme sıfatı** denir.

- İsimlere sorulan “**Nasıl?**” sorusunun cevabıdır.

Örnek:

- Küçük kız pembe elbiseler içerisinde çok güzel görünüyordu.
- Yeşil vadinin etrafında sarp dağlar vardı.
- Çamurlu yollarda bata çıka ilerliyorduk.
- Toplantı yuvarlak masanın etrafında yapılacaktı.
- Fırtınanın ve karın kapattığı yol araçların ilerlemesine izin vermiyordu.
- Kırık cam az kalsın ayağına batacağı.
- Yorgun gözlerle etrafına bakınıyordu.
- Dikkatsiz çocuk kızgın yağı az kalsın üzerine döküyordu.
- İhtiyar kadın yukarı çıkmak için yürüyen merdiveni kullandı.
- Sıcak insanlar başkalarıyla sohbet etmeyi çok sever.

B) BELİRTME SIFATI

Varlıkları işaret, sayı, belirsizlik veya soru yoluyla belirten sıfatlara **belirtme sıfatı** denir. Belirtme sıfatları dörde ayrılır:

B1) İşaret Sıfatı

Varlıkları işaret yoluyla belirten sıfatlara **işaret sıfatı** denir.

- İsimlere sorulan “**Hangi?**” sorusunun cevabıdır.
- “Bu, şu, o, öteki, beriki, karşıki, öbür” gibi sözcükler işaret sıfatlarıdır.

Örnek:

- Bu dersi iyi dinlemelisiniz.
- O kitabı bana uzatır mısın?
- Karşıki evi değil öteki evi almak istiyoruz.

Not: İşaret zamirleri ve işaret sıfatları birbiriyle karıştırılmamalıdır. İşaret zamirlerin bir ismin yerini tutarken işaret sıfatları mutlaka bir ismin önüne yazılmalıdır.

Örnek:

- Şu paketleri masanın üzerine bırak. → İşaret sıfatı
- Şunları masanın üzerine bırak. → İşaret zamiri
- Öteki elbiseyi almak istiyorum. → İşaret sıfatı
- Ötekini almak istiyorum. → İşaret zamiri

B2) Sayı Sıfatı

Varlıkların sayılarını gösteren sıfatlara **sayı sıfatı** denir. Sayı sıfatları dörde ayrılır:

B2.1. Asıl Sayı Sıfatı

İsimleri hiç ek almadan tam sayı olarak belirten sayı sıfatlarıdır.

- İsimlere sorulan “**Kaç?**” sorusunun cevabıdır.

Örnek:

- Her akşam en az on beş sayfa kitap okumalısın.
- Arka koltukta üç kişi oturuyordu.
- Bir yılda on iki ay vardır.

B2.2. Sıra Sayı Sıfatı

Varlıkların sıralarını belirten sayı sıfatlarıdır.

- İsimlere sorulan “**Kaçıncı?**” sorusunun cevabıdır.

Örnek:

- On ikinci soruyu çözebildin mi?
- Bugün kampımızın yedinci günündeyiz.

B2.3. Üleştirme Sayı Sıfatı

Paylaştırma, eşit parçalara bölme anlamı taşıyan sayı sıfatlarıdır.

- İsimlere sorulan “**Kaçar?**” sorusunun cevabıdır.
- Üleştirme sayı sıfatları mutlaka yazıyla yazılmalıdır. Rakamla yazılamaz!

Örnek:

- Turnuvadaki takımlar beşer oyuncudan oluşuyor.
- Herkese üçer kitap düştü.
- Futboldaki takımlar on birer kişiden oluşur.

B2.4. Kesir Sayı Sıfatı

İsimleri kesirli sayılarla belirten sayı sıfatlarıdır.

- İsimlere sorulan “**Kaçta kaç?**” sorusunun cevabıdır.

Örnek:

- Yıllık kazançtan dörtte bir pay alıyorum.
- Akşam yemeğinde yarım ekmek yedim.
- O kadar hızlıydı ki çeyrek saatte işi bitirdi.
- Marketteki pirinçlere yüzde on zam gelmiş.

B3) Belgisiz Sıfat

Varlıkların çeşitli özelliklerini net olmadan belirten sıfatlara **belgisiz sıfat** denir.

«Bir, birkaç, birçok, çoğu, kimi, bazı, bütün, tüm, başka, birtakım, her, hiçbir, herhangi» sözcükleri en sık kullanılan belgisiz sıfatlardır.

Örnek:

- Hiçbir yarışmacı parkuru zamanında tamamlayamadı.
- Bazı sanatçılar çalışmalara destek verdi.
- Her gün düzenli spor yapıyorum.
- Birkaç kişiyle köye gidiyoruz.
- Kimi günler çok erken kalkıyorum.
- Çoğu kitap hak ettiği değeri bulamıyor.
- Mahallenin etrafında birtakım adamlar dolaşıyor.
- Akşamki zafer tüm ülkeyi sevince boğdu.
- Sinemaya gitmek için biraz para verir misin?
- Bütün sınıf teneffüste oyun oynuyor.
- Soruyu çözmek için başka yollar da olmalı.
- Birçok insan neler yaşadığını anlatamıyor.

Not: “Bir” sözcüğü önüne geldiği ismin sayısını bildiriyorsa sayı sıfatı, “herhangi bir” anlamına geliyorsa belgisiz sıfattır.

- “Bir” sözcüğünün yerine başka sayı getirebiliyorsak sayı sıfatıdır.

Örnek:

- Bakkaldan bir ekmek aldım. → Sayı sıfatı
- Elbet bir gün buraya geleceksin. → Belgisiz sıfat
- İzmir’e geldikten bir gün sonra gezmeye başladık. → Sayı sıfatı
- Bir gün kütüphaneye de gidelim. → Belgisiz sıfat

Not: Belgisiz sıfat ile belgisiz zamir birbiriyle karıştırılmamalıdır. Belgisiz zamirler bir ismin yerini tutarken belgisiz sıfatlar mutlaka bir ismin önüne yazılmalıdır.

Örnek:

- Bazı öğrenciler dersi çok iyi dinliyor. → Belgisiz sıfat
- Bazıları dersi çok iyi dinliyor. → Belgisiz zamir
- Hiçbir sporcu madalya kazanamadı. → Belgisiz sıfat
- Hiçbiri madalya kazanamadı. → Belgisiz zamir

B4) Soru Sıfatı

Varlıkları soru yoluyla belirten sıfatlara **soru sıfatı** denir.

- Soru sıfatlarının cevabı yine bir sıfattır. Yani soru sıfatının yerine başka bir sıfat getirerek soru sıfatı olup olmadığını anlayabiliriz.

Örnek:

- Tatilde kaç kitap okudun?
- Hangi taraftan gideceğimizi biliyor musun?
- Neredeki evi alacağız?
- Nasıl yerlerde geziyorsun?
- Kaçıncı sırada oturuyorsun?

Not: Soru sıfatı ile soru zamiri birbiriyle karıştırılmamalıdır. Soru zamirleri bir ismin yerini tutarken soru sıfatları mutlaka bir ismin önüne yazılmalıdır.

Örnek:

- Hangi kitabı okuyacaksın? → Soru sıfatı
- Hangisini okuyacaksın? → Soru zamiri
- Kaç öğrenci bugün yok? → Soru sıfatı
- Kaçı bugün yok? → Soru zamiri

Sıfatlarda Küçültme

Sıfatlara “-cek, -ce, -cik, -ımsı, -ımtırak” ekleri getirilerek anlam yönünden küçültme yapılabilir.

Örnek:

- Büyücek bir okulumuz var.
- Küçücük çocuğun elinde sapanın ne işi var!
- İrice bir elmayı dalından kopardım.
- Ekşimsi eriği ısırınca dişleri kamaştı.
- Mavımtırak bir elbise giymişti.

Sıfatlarda Pekiştirme

Sıfatlar tekrar edilerek, “mı” soru ekiyle veya “m, p, r, s” ünsüzleri eklenerek anlamları güçlendirilebilir.

Örnek:

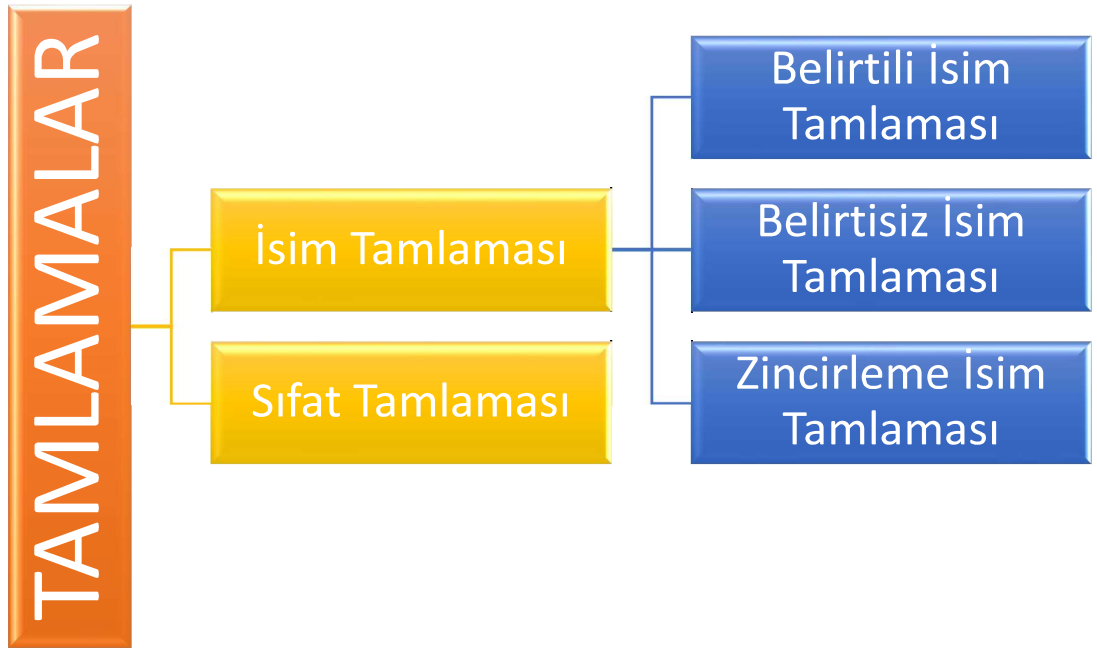
- Sofrada çeşit çeşit yemekler vardı.
- Pembe pembe elbiseler giymiş yine.
- Güzel mi güzel bir elbise almış.
- Geniş mi geniş bir bahçede oynuyoruz.
- Yemyeşil çimlere uzandık.
- Dümdüz ovaya bakarken akşam olmuştu bile.

4. TAMLAMALAR (6. SINIF)

Bir ismin diğeri isimlerden ayırt edilebilmek için başka bir isim, zamir veya sıfatla anlam ilişkisi kurarak oluşturduğu söz öbeğine **tamlama** denir.

- Tamlamalar en az iki sözcükten oluşur.
- Birinci sözcüğe “**tamlayan**” ikinci sözcüğe “**tamlanan**” denir.
- Tamlayan eki (ilgi eki) –ın/-in/-un/-ün
- Tamlanan eki (iyelik eki) –ı/-i/-u/-ü

Tamlamaları aşağıdaki tabloda verilen başlıklar altında inceleyebiliriz:

A) SIFAT TAMLAMASI

Sıfatların, isimlerin önüne gelerek oluşturdukları söz öbeklerine **sıfat tamlaması** denir.

- Birinci sözcüğe “tamlayan” ikinci sözcüğe “tamlanan” denir.
- Sıfat daima tamlayan, isim ise daima tamlanandır.
- Sıfatların mutlaka bir isimden önce gelmesi gerektiği için sıfat olan her yerde sıfat tamlaması vardır diyebiliriz.

Örnek:

• Mavi bere	* Uzun yol	* Büyük ağaç	* Üç çocuk
• Kırmızı elbise	* Yuvarlak masa	* Çalışkan öğrenci	* Rengârenk ışık

B) İSİM TAMLAMASI

En az iki ismin bir araya gelmesiyle oluşan söz öbeklerine **isim tamlaması** denir.

İsim tamlamaları iki unsurdan oluşur:

1. Unsur Tamlayan (–ın/-in/-un/-ün)	2. Unsur Tamlanan (–ı/-i/-u/-ü)
---	---

İsim tamlamaları üçe ayrılır:

B1) Belirtili İsim Tamlaması

Hem tamlayanın hem de tamlananın ek aldığı isim tamlamalarına **belirtili isim tamlaması** denir.

Örnek:

• <u>Ev</u> <u>in</u> <u>yol</u> <u>u</u> Tamlayan Tamlanan	* <u>Ağac</u> <u>ın</u> <u>dal</u> <u>ı</u> Tamlayan Tamlanan	* <u>Havuz</u> <u>un</u> <u>dib</u> <u>i</u> Tamlayan Tamlanan
• Yemeğ <u>in</u> tadı	* Kapı <u>ın</u> kolu	* Sıra <u>ın</u> ayağı
• Türkiye'n <u>in</u> dağları	* Kitab <u>ın</u> sayfaları	* Yatağ <u>ın</u> örtüsü

B2) Belirtisiz İsim Tamlaması

Tamlayanın ek almadığı, sadece tamlananın ek aldığı isim tamlamalarına **belirtisiz isim tamlaması** denir.

Örnek:

• Masa örtüs <u>ü</u>	* Yel değirmen <u>i</u>	* Türkçe defter <u>i</u>	* Okul müdür <u>ü</u>
• Elektrik kablosu	* İstanbul Boğazı	* Öğrenci sayısı	* Bebek kokusu
• El feneri	* Kitap sayfası	* Göz rengi	* Yastık kılıfı

B3) Zincirleme İsim Tamlaması

En az üç ismin birbirini tamlamasıyla oluşan isim tamlamalarına **zincirleme isim tamlaması** denir.

Zincirleme isim tamlamalarında sıfatlar sayılmaz, en az üç tane isim olmalıdır.

Bu, ayrı bir tamlama çeşidi değildir. Tamlayanı ya da tamlananı kendi içinde başka bir isim tamlamasıdır.

Örnek:

• Şehir hayatının zorluğu	* Hava tahmin raporu	* Bahçe kapısının kolu
• Sınıfın duvarının boyası	* Kayısı ağacının çiçeği	* Tiyatro salonunun kapısı

5. EDAT (İLGEÇ) (6. SINIF)

Tek başına anlamı olmayan, başka sözcüklerle birleşerek yeni anlam ilgileri kuran, kullanıldığı cümlede anlam ve görev kazanan sözcüklere **edat (ilgeç)** denir.

Dilimizde en sık kullanılan edatlar şunlardır: ile, için, gibi, göre, mi, kadar, dek, değin, denli, -e doğru, -e rağmen, -den başka, -den dolayı, -den beri, yalnız, ancak, sadece...

Örnek:

- Eskiden ekinler orak ile biçilirdi.
- Pazara babasıyla la gitmiş.
- Masa tenisi oynamak için raket aldım.
- Annesi gibi güzel yemekler yapabiliyordu.
- Barajlardaki su ancak bir sene yeter.
- Bu yıl yalnız sınavlarını düşünmelisin.
- Sabaha dek bilgisayarın başından kalkmamış.
- Akşama doğru acıkmaya başladım.
- Onun kadar çalışkan birini hiç görmemiştim.
- Bana göre bu yaptıkların hiç doğru değil.
- Akşamki maça Ahmet de gelecek mi?

6. BAĞLAÇ (ULAÇ) (6. SINIF)

Tek başına anlamı olmayan, cümle içerisinde eş görevli sözcük ve sözcük öbeklerini veya cümleleri birbirine bağlayan sözcüklere **bağlaç (ulaç)** denir.

Dilimizde en sık kullanılan bağlaçlar şunlardır: ve, ile, veya, veyahut, ya da, de/da, dahi, ama, fakat, lakin, ancak, yalnız, oysaki, hâlbuki, çünkü, bile, ki, madem, eğer, şayet, ise, ne... ne, ya... ya, hem... hem, hatta, meğer, üstelik...

Örnek:

- Elbiselerini ütöledi ve dolaba yerleştirdi.
- Ahmet ile Ayşe yarın bize gelecekmış.
- Sen veya ben fark etmez.
- İyi koştu ama birinci olamadı.
- Erken çıkmış hâlbuki beni beklemesini söylemiştim.
- Erken yatmalı ki sabah uykulu olmasın.
- O kitabı da okumak istiyorum.
- Soruları hızlıca çözüyorum çünkü konuyu çok iyi anladım.
- Memlekete ne seni ne de annemi götürüyor.
- Ya bu deveyi güdersin ya bu diyardan gidersin.
- Şiir üzerinde hem tecrübem fazla hem bilgim.

“İle” edat mı bağlaç mı?

Cümlede “ile” sözcüğünün yerine “ve” bağlacı getirebiliyorsak bağlaçtır, getiremiyorsak edattır.

Örnek:

- Masada içecek olarak ayran ile soda vardı. (Bağlaç)
- Memleketine tren ile gidecekmiş. (Edat)
- Seninle gelirim ama bir şartım var. (Edat)
- Marketten yoğurtla yumurta aldım. (Bağlaç)

“Yalnız, ancak” edat mı bağlaç mı?

Cümlede “yalnız” ve “ancak” sözcüklerinin yerine “ama” bağlacı getirebiliyorsak bağlaç, “sadece” getirebiliyorsak edattır.

Örnek:

- Parka gidebilirsin yalnız eve geç kalma. (Bağlaç)
- Sınavda yalnız edatlardan soru çıkacakmış. (Edat)
- Görüşebiliriz ancak bir saat vaktim var. (Bağlaç)
- Seni ancak ben anlarım. (Edat)

7. ÜNLEM (6. SINIF)

Korku, sevinç, heyecan, coşku gibi duyguları belirten ve seslenme bildiren sözcüklere **ünlem** denir.

Dilimizde en sık kullanılan ünlemler şunlardır: Hey, vay, oley, aaa, bravo, yeter, eee, ah, vah vah, tüh, uf, ay, eyvah, aman...

Örnek:

- Hey! Buraya gelin de biraz sohbet edelim.
- Oley! Babam bize dondurma alacak.
- Vah vah! Demek otobüste paranı düşürdün.
- Aman! Acele edin vakit geçiyor.
- Eyvah! Çocuk bardağı elinden düşürecek.
- Eee! İşin içinden nasıl çıktınız?
- Ah ah! Oralar hep gözümde tütüyor.
- Ooo! Kimleri görüyorum.
- Yaşa! Bizimle gelmen çok iyi oldu.
- Ay! Fare mi geçti oradan?
- Oh! İçim ferahladı.

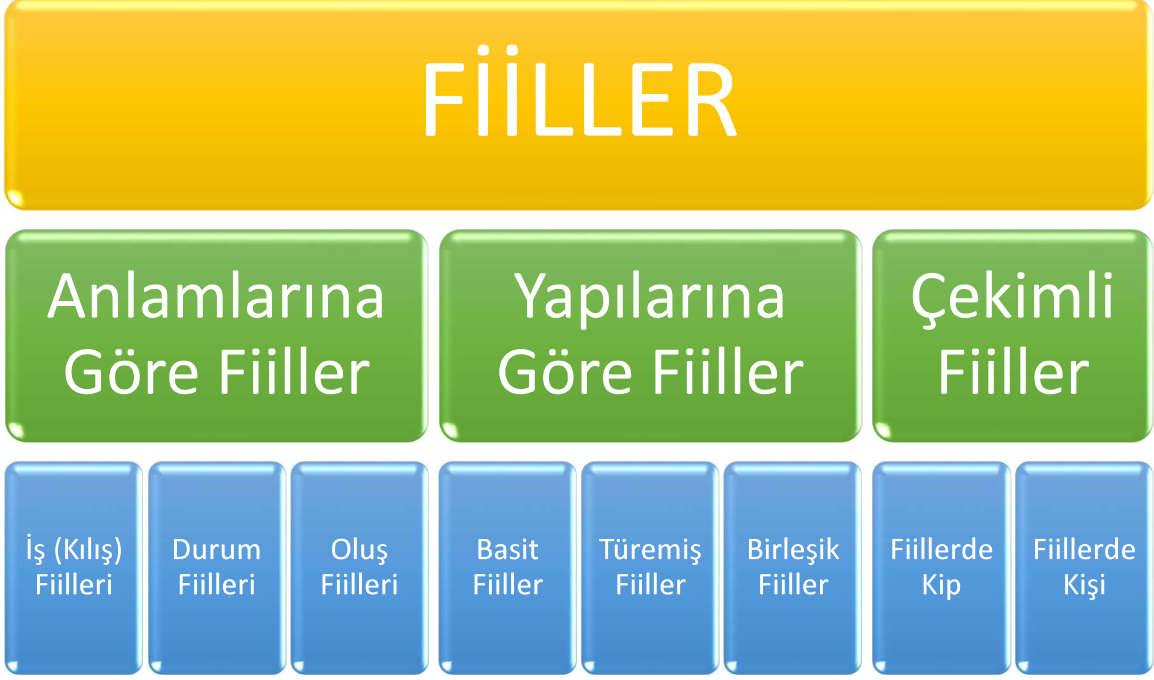
8. FİİL (EYLEM) (7. SINIF)

Bir işi, oluşu veya durumu kişiye ve zamana bağlı olarak anlatan sözcüklere **fiil (eylem)** denir.

Not: Bir sözcüğün fiil olup olmadığını anlamak için sonuna “-mak / -mek” mastar eki getirilir. Eğer mastar eki alabiliyorsa fiildir, alamıyorsa fiil değildir.

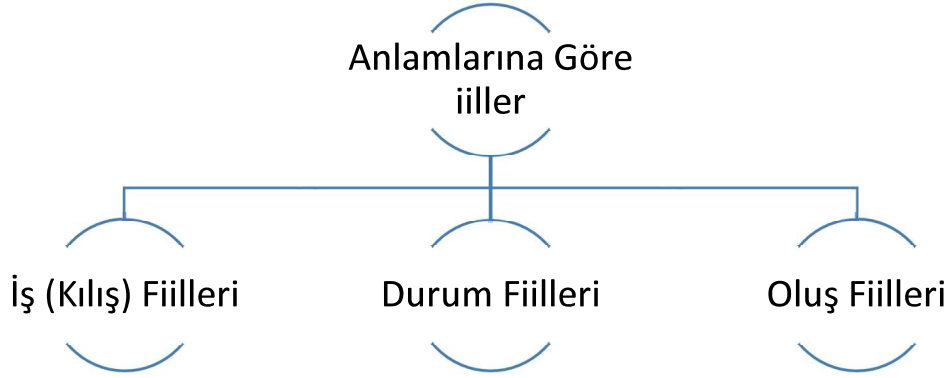
Örnek: Gel-, oku-, sev-, koş-, gül-, konuş-, uyu-...

Fiilleri aşağıdaki tabloda verilen başlıklar altında inceleyebiliriz.

A) ANLAMLARINA GÖRE FİİLLER (7. SINIF)

“Bir işi, oluşu veya durumu kişiye ve zamana bağlı olarak anlatan sözcüklere **fiil (eylem)** denir.” demiştik. Fiiller, anlattıklarından hareketle şu üç başlık altında incelenebilir.

1. İş (Kılış) Fiilleri

Bir işi, bir hareketi anlatan fiillere **iş (kılış) fiili** denir. Bu fiillerin anlattığı iş kendi isteğiyle, iradesiyle yapan bir kişi (özne) ve bu işten etkilenen bir varlık (nesne) vardır.

Not: Bu fiiller “neyi, kimi?” sorularına yanıt verirler. Başına “onu” sözcüğünü getirdiğimizde anlamlıdırlar.

Örnek:

- Küçük çocuk taşı göle attı. [Neyi attı? → Taşı (onu) attı.]
- Kardeşim evim camını kırdı. [Neyi kırdı? → Evin camını (onu) kırdı.]
- Cevabı biliyorum.
- Annem bulaşıkları hemen yıkadı.
- Bu fıkrayı bize öğretmenimiz anlatmıştı.
- Paketi eve kadar taşıdım.
- Tahtaya güzel bir resim çizdik.

2. Durum Fiilleri

Varlığın durumunu anlatan fiillere **durum fiili** denir. Bu fiillerin anlattığı işi kendi isteğiyle, iradesiyle yapan bir kişi (özne) vardır ama bu işten etkilenen bir varlık (nesne) yoktur.

Not: Bu fiiller “neyi, kimi?” sorularına yanıt vermezler. Başına “onu” sözcüğünü getirdiğimizde anlamsızdırlar.

Örnek:

- Yoksul çocukların durumuna çok üzüldü. (Neyi üzüldü? → Cevap vermiyor.)
- Bebeğimiz ilk kez güldü. (Neyi güldü? → Cevap vermiyor.)
- Dün gece erkenden uyumuşum.
- Arkadaşım yan binada oturuyor.
- Ormanda yaklaşık bir saat yürüdük.
- Göldeki ördeklere merakla bakıyor.
- Çocuklar havuzda neşeyle yüzüyor.

3. Oluş Fiilleri

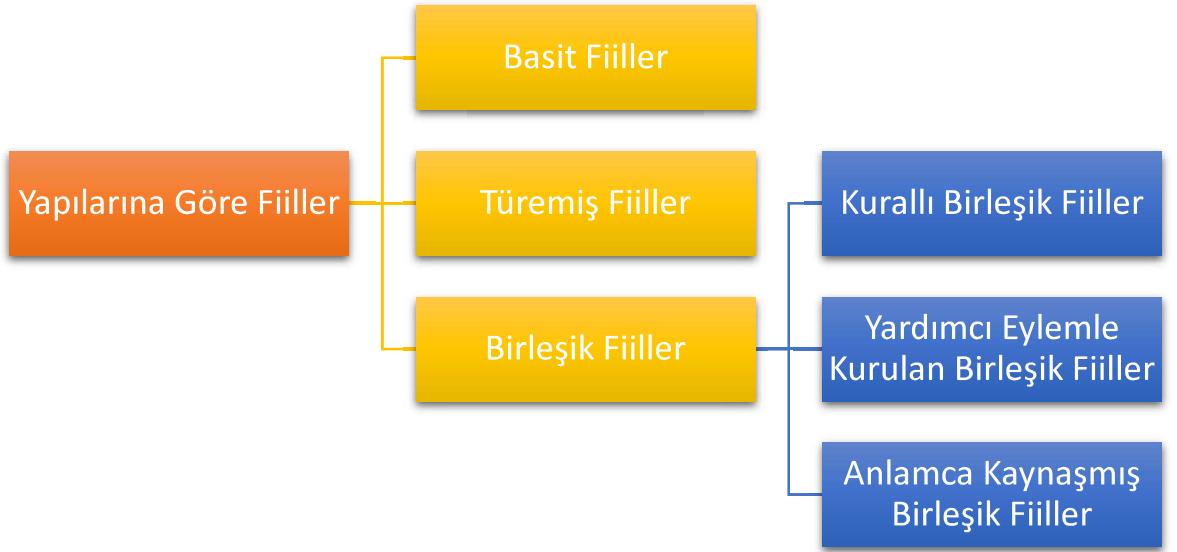
Varlığın kendi isteği, iradesi dışında gerçekleşen değişiklikleri anlatan fiillere **oluş fiili** denir.

Örnek:

- Sonbaharda ağaçların yaprakları sarardı.
- Kuzenim görmeyeli çok büyümüş.
- Son beş yılda çok yaşlandı.
- İnşaattan artan demirlerin çoğu paslanmış.
- Çiçeklerden bazıları solmuş.
- Soğuktan işçilerin elleri morarmış.
- Dolaptaki meyveler ne çabuk çürümüş.

B) YAPILARINA GÖRE FİİLLER (7. SINIF)

Yapılarına göre fiilleri aşağıdaki tabloda verilen başlıklar altında inceleyebiliriz.

1. Basit Fiiller

Yapım eki almamış ya da başka sözcüklerle birleşmemiş fiillere **basit fiil** denir.

Not: Anlamlarını değiştirmedeği için çekim eki alabilirler.

Örnek:

- Sabahları erken kalkar. (Kalk-)
- Okuldan saat beşte geldi. (Gel-)
- Bu sorunun cevabını biliyorum. (Bil-)
- Çocuklar parkta neşeye oynuyor. (Oyna-)
- Oğluna akülü araba almış. (Al-)

2. Türemiş Fiiller

Yapım eki almış fiillere **türemiş fiil** denir.

Not: Yapım ekleri konusunda isimden fiil ve fiilden fiil yapım ekleri olarak detaylıca işlenmişti.

Örnek:

- Bahçedeki çiçekleri güzelce suladı. (Su-la-)
- Odaya doluşan sinekleri kovaladım. (Kov-ala-)
- Bu şehir yıllar geçtikçe güzelleşiyor. (Güzel-leş)
- Hastanın odasını bugün temizletti. (Temiz-le-t-)
- Bütün sinirini benden çıkardı. (Çık-ar-)
- Vadide dolaşırken suyumuz iyice azaldı. (Az-al)

3. Birleşik Fiiller

En az iki sözcüğün bir araya gelmesiyle oluşan fiillere **birleşik fiil** denir. Birleşik fiiller üç şekilde oluşabilir:

3A) Kurallı Birleşik Fiiller

İki fiilin birleşerek yeni bir fiil oluşturduğu durumlara **kurallı birleşik fiil** denir.

Not: Kurallı birleşik fiiller her zaman bitişik yazılır.

Fiil + fiil yoluyla yapılan kuralları birleşik fiiller cümleye çeşitli anlamlar katar.

Örnek:

- Her gün üç kilometre yüzebilirim. (Yüz-ebil- → Yeterlilik, yapabilme)
- Her gün üç kilometre yüzemem. (Yeterlilik fiilinin olumsuzu) ***
- Bu sınavı kolayca kazanabilirim. (Kazan-ebil- → Yeterlilik)
- Bu sınavı kolayca kazanamam. (Yeterlilik fiilinin olumsuzu) ***
- Penceredeki güvercin birden uçuverdi. (Uç-iver- → Tezlik, çabukluk)
- Kardeşim yolda yürürken düşeyazdı. (Düş-eyaz- → Yaklaşma, az kalsın)
- Siz kitaplara bakadurun. (Bak-edur- → Sürerlilik, devam etme)
- Koltuğun üzerinde uyuyakalmış. (Uyu-ekal- → Sürerlilik)
- Bu gelenek nesilden nesile süregelmiş. (Sür-egel- → Sürerlilik)

3B) Yardımcı Eylemle Kurulan Birleşik Fiiller

Bir isim ile bir yardımcı eylemin birleşerek oluşturduğu fiillere **yardımcı eylemle kurulan birleşik fiiller** denir.

Türkçedeki başlıca yardımcı eylemler: et-, ol-, kıl-, eyle-, buyurmak-

Örnek:

- Karşıya geçen yaşlı adama yardım ettim.
- Sınavdan iyi not alınca çok mutlu olmuş.
- Dili sade kullanarak sözünü etkili kılmış.
- Allah zor durumdakilere yardım eylesin.
- Etrafindakilere sürekli emir buyuruyordu.

Not: Yardımcı eylemle birleşik fiil kurarken herhangi bir ses olayı gerçekleşirse birleşik fiil bitişik yazılır.

Örnek:

• His + etmek > Hissetmek	* Emir + etmek > Emretmek
• Devir + etmek > Devretmek	* Kayıp + olmak > Kaybolmak
• Hapis + olmak > Hapsolmak	* Ret + etmek > Reddetmek

3C) Anlamca Kaynaşmış (Deyimleşmiş) Birleşik Fiiller

En az bir sözcüğün gerçek anlamından uzaklaşmasıyla oluşan fiillere **anlamca kaynaşmış (deyimleşmiş) birleşik fiiller** denir.

Örnek:

- Odunların depoya taşınmadığını görünce küplere bindi.
- Onun söylediklerine artık kulak asmıyorum.
- Masanın üzerindeki gazetelere göz gezdirdi.
- Bunları söylemeye dilim varmıyor.
- Sokaktaki gürültüden kafası şişti.

C) ÇEKİMLİ FİİLLER (7. SINIF)

Fiillerin “-mak / -mek” eki almış hâline **mastar hâli** denir. (Gelmek, koşmak, konuşmak...)

Fiillerin kip ve kişi eki olarak yargı bildiren hâline ise **çekimli fiil** denir. (Geldi, koşarım, konuşmuş...)

Not: Kip ve kişi ekleri çekim eki oldukları için fiilin yapısını değiştirmezler.

Çekimli fiil konusunu kip ekleri ve kişi ekleri başlıkları altında inceleyeceğiz.

1) Fiillerde Kip

Fiillere zaman ve anlam özelliğine göre eklenen ekler **kip ekleri** denir. Kip ekleri haber (bildirme) kipi ve dilek (tasarlama) kipi olmak üzere ikiye ayrılır.

A) Haber (Bildirme) Kipi

Haber (bildirme) kipleri eklendikleri fiile zaman anlamı katarlar. Kendi arasında beşe ayrılır.

1. Görülen (Bilinen) Geçmiş Zaman

Fiilde belirtilen işin geçmişte yapıldığını ve kesin olarak bilindiğini, görüldüğünü belirtir.

Fiillere getirilen “-dı / -di / -du / -dü / -tı / -ti / -tu / -tü” ekiyle yapılır.

Örnek:

- Tabağımdaki tüm yemeği bitirdim.
- Kahvaltıdan sonra dişlerini fırçaladı.
- Arkadaşımın esprisine hep beraber güldük.
- Geçen hafta cemre toprağa düştü.
- Ödevlerini eksiksiz yaptı.

2. Duyulan (Öğrenilen) Geçmiş Zaman

Fiilde belirtilen işin geçmişte yapıldığını ama ya başkasından duyulduğunu ya da bittikten sonra fark edildiğini belirtir.

Fiillere getirilen “-mış / -miş / -muş / -müş” ekiyle yapılır.

Örnek:

- Dün İzmir’e çok yağmur yağmış.
- Bulaşıkları yıkarken sular kesilmiş.
- Arkadaşlarım doğa yürüyüşünde çok yorulmuş.
- Görüşmeyeli epey büyümüşsün.
- Kitap okurken uyuyakalmışım.

3. Şimdiki Zaman

Fiilde belirtilen işin şu an yapıldığını, yapılmaya devam ettiğini, bitmediğini belirtir.

Fiillere getirilen “-yor” ekiyle yapılır.

Örnek:

- Ormandan çok güzel kuş sesleri geliyor.
- Babam odasında gazete okuyor.
- Bu soruyu bir türlü çözemiyorum.
- Öğrenciler okulun bahçesinde oynuyor.
- Yolcular durakta otobüs bekliyor.

4. Gelecek Zaman

Fiilde belirtilen işin gelecekte yapılacağını belirtir.

Fiillere getirilen “-acak / -ecek” ekiyle yapılır.

Örnek:

- Yarın bahçedeki kirazlar toplanacak.
- Bu yıl festivalin ikincisi düzenlenecek.
- Bu toplantıya onu çağırmayacağız.
- Haftaya okulumuzda veli toplantısı yapılacak.
- Hafta sonundan itibaren tüm yurttaki sıcaklıklar artacak.

5. Geniş Zaman

Fiilde belirtilen işin her zaman yapıldığını belirtir.

Fiillere getirilen “-r / -ar / -er / -ır / -ir / -ur / -ür” ekiyle yapılır.

Örnek:

- İlkbaharda çiçekler açar.
- Akşamları kitap okurum.
- Nasıl olsa yollarımız bir yerde kesişir.
- Yağmurdan sonra genellikle gökkuşağı oluşur.
- Dünya Güneş’in etrafında döner.

Not: Geniş zaman kipinin olumsuz yapıldığında “-r/-ar/-er” eki düşer. Olumsuzluk “-ma / -me” veya “-maz / -mez” ekiyle yapılır.

Örnek:

- Büyüklerimin sözünü asla kesmem.
- Akşamları yağlı yemekler yenmez.
- Suları kesinlikle boşa harcamam.

B) Dilek (Tasarlama) Kipi

Dilek (tasarlama) kipleri eklendikleri fiile dilek tasarlama anlamı katarlar. Zaman anlamı bildirmezler. Kendi arasında dörde ayrılır.

1. Gereklilik Kipi

Fiilde belirtilen işin yapılmasının gerekli olduğunu belirtir. Bazen ihtimal anlamı da katabilir.

Fiillere getirilen “-malı / -meli” ekiyle yapılır.

Örnek:

- Başarılı olmak istiyorsan çok çalışmalısın. (Gereklilik)
- Oyun oynadığına göre ödevlerini bitirmiş olmalı. (İhtimal)
- Bayramlarda büyüklerimi tek tek aramalıyım. (Gereklilik)
- Konuşurken Türkçe sözcükler kullanmaya özen göstermeliyim. (Gereklilik)
- Akşam olmak üzere, eve varmış olmalı. (İhtimal)

2. Dilek – Şart Kipi

Fiilde belirtilen işin bir şarta bağlı olduğunu belirtir. Bazen dilek anlamı da katabilir.

Fiillere getirilen “-sa / -se” ekiyle yapılır.

Örnek:

- Ödevlerini bitirirsen dışarı çıkmaya izin veririm. (Şart)
- Biraz daha gayret edersen keman çalmayı öğrenebilirsin. (Şart)
- Keşke fen lisesini kazansam. (Dilek)
- Bu akşam sinemaya mı gitsek? (Dilek)

3. İstek Kipi

Fiilde belirtilen işin istenildiğini belirtir.

Fiillere getirilen “-a / -e” ekiyle yapılır.

Not: Genellikle “-elim, -eyim” şeklinde kişi ekiyle beraber bulunur.

Örnek:

- Doğum günüme bütün arkadaşlarımı çağırayım.
- Çiçek toplamak için kırlara çıkalım.
- Yarın tiyatro izlemeye gidelim.
- Seni görüp de gideyim.

4. Emir Kipi

Fiilde belirtilen işi emreder.

Emir kipinin eki yoktur.

Kişi kendine emredemeyeği için 1. tekil ve çoğul kişi çekimi yoktur.

Örnek:

- Sorudaki önemli yerlerin altını çiz.
- Hemen yanıma gel.
- Söyle arkadaşına biraz hızlı yürüsün.
- Biraz daha acele edin.

Fiillerde Zaman (Anlam) Kayması

Fiil kip eklerinin farklı zaman ve anlamlarda kullanılmasına **zaman (anlam) kayması** denir.

Örnek:

- Yarın Edirne'ye gidiyorum. (Şimdiki zaman eki, gelecek zaman anlamı)
- Atatürk 19 Mayıs'ta Samsun'a çıkar. (Geniş zaman eki, geçmiş zaman anlamı)
- Dedem, her gün en az on sayfa kitap okuyor. (Şimdiki zaman eki, geniş zaman anlamı)
- Başarılı olmak için düzenli çalışacaksın. (Gelecek zaman eki, gereklilik anlamı)
- Kimse sağına soluna bakmayacak. (Gelecek zaman eki, emir anlamı)
- Şu fotoğraf düğünde çekilenlerden olacak. (Gelecek zaman eki, gereklilik anlamı)

2) Fiillerde Kişi

Fiilde belirtilen işin kim tarafından yapıldığını gösteren eklere **kişi (şahıs) eki** denir.

Fiillerde kişi ekleri daima kip eklerinden sonra gelir.

Türkçede altı tane kişi ve altı tane de kişi eki vardır.

Kişi (Şahıs)	Fiil – Kip – Kişi eki	Fiil – Kip – Kişi eki
1. Tekil Kişi – BEN	Gel – di – m	Gel – (i)yor – (u) m
2. Tekil Kişi – SEN	Gel – di – n	Gel – (i)yor – sun
3. Tekil Kişi – O	Gel – di	Gel – (i)yor
1. Çoğul Kişi – BİZ	Gel – di – k	Gel – (i)yor – (u) z
2. Çoğul Kişi – SİZ	Gel – di – niz	Gel – (i)yor – sunuz
3. Çoğul Kişi – ONLAR	Gel – di – ler	Gel – (i)yor – lar

9. ZARF (BELİRTEÇ) (7. SINIF)

Genellikle fiillerden, sıfatlardan ve diğer zarflardan önce gelerek onları çeşitli yönlerden etkileyen sözcüklere **zarf (belirteç)** denir.

Zarfları aşağıdaki tabloda verilen başlıklar altında inceleyebiliriz.

A) DURUM ZARFI

Fiillerden önce gelerek onların durumunu gösteren zarflara **durum zarfı** denir.

Fiillere sorulan “**Nasıl?**” veya “**Neden?**” sorusunun cevabıdır.

Örnek:

- Osman Bey tane tane konuşur.
- Misafirleri sıcak karşıladı.
- Fıkra katıla katıla güldük.
- Yaşlı adam bakımsızlıktan öldü.
- Arkadaşlarına küstüğünden sokağa çıkmıyor.
- Öfkeyle kalkan zararla oturur.
- Koşarak kapıdan içeriye girdi.
- Yaşadıklarını hiç durmadan anlatıyordu.

B) ZAMAN ZARFI

Fiillerden önce gelerek fiilin yapılma zamanını gösteren zarflara **zaman zarfı** denir.

Fiillere sorulan “**Ne zaman?**” sorusunun cevabıdır.

Örnek:

- İlkbaharda tabiat yeşile bürünür.
- Sabahları tüm kuşlar birden ötmeye başlar.
- Yazın biz de köye gidelim.
- Babam gelince koşup boynuna sarılırım.
- Çiçekler açmadan bahar geldi diyemem.

C) YER – YÖN ZARFI

Fiillerden önce gelerek fiilin yapıldığı yeri veya yönü gösteren zarflara **yer – yön zarfı** denir.

Fiillere sorulan “**Nereye, ne yöne?**” sorusunun cevabıdır.

- Yer – yön zarfları hiçbir çekim eki almamalıdır. Alırsa isim olurlar. Bu yüzden yer – yön zarfları az sayıdadır: içeri, dışarı, aşağı, yukarı, ileri, geri, öte, beri...

Örnek:

- Asansörle yukarı çıktık. (Yer – yön zarfı)
- Asansörler yukarıya çıktık. (İsim)
- İçeri girip herkese tek tek baktı. (Yer – yön zarfı)
- İçeriye girip herkese tek tek baktı. (İsim)
- Beri gel de sesini duyabileyim. (Yer – yön zarfı)
- Beriye gel de sesini duyabileyim. (İsim)

Ç) MİKTAR ZARFI

Fiillerden, sıfatlardan veya diğer zarflardan önce gelerek onların miktarını gösteren zarflara **miktar zarfı** denir.

Fiillere, sıfatlara veya zarflara sorulan “**Ne kadar?**” sorusunun cevabıdır.

Örnek:

- Takıma seçilebilmek için çok çalışmış. (Fiilden önce)
- Otobüsün gelmesini epey bekledik. (Fiilden önce)
- Oldukça büyük bir evde oturuyorlar. (Sıfattan önce)
- Çok hızlı yürüdük. (Zarftan önce)
- Çok güzel bir arabası var. (Sıfattan önce)
- Biraz bekle de ben de geleyim. (Fiilden önce)
- Biraz hızlı yürür müsün? (Zarftan önce)
- Biraz şımarık bir çocuk olduğumu biliyorum. (Sıfattan önce)

D) SORU ZARFI

Fiillerden önce gelerek onları soru yoluyla etkileyen zarflara **soru zarfı** denir.

Soru zarfına verilen cevap mutlaka bir zarf olmalıdır.

Örnek:

- Buraya kadar nasıl geldin? → Koşarak geldim.
- Açık oturum ne zaman başlayacak? → Birazdan başlayacak.
- Beni ne kadar özledin? → Çok özledim.
- Geldiğini niçin söylemedin?
- Ne biçim konuşuyorsun öyle?
- Neden gözlüklerini takmadın?
- İhtiyacın olduğunu niye söylemiyorsun?

10. EK FİİL (EK EYLEM) (7. SINIF)

Ek fiil, mastar hâliyle anlamı olmayan “i-” fiilidir. Ek fiilin iki görevi vardır:

1. İsim soylu sözcüklere gelerek onları yüklem yapmak.

İsim ve isim soylu sözcükler “-dı / -di, -mı / -miş, -sa / -se, -dır / -dir” eklerinden birini alarak cümlede yargı bildirir duruma gelir.

Not: Yukarıdaki ekleri daha önce fiillere getirerek kip eki olarak adlandırmıştık. Bu kez isim soylu sözcüklere getirerek ek fiil olarak adlandıracağız.

Örnek:

- Dün sabahki kahvaltı çok güzeldi.
- En sevdiğim arkadaşım Ayşe’ydi.
- Babam ilkokuldayken çok çalışkan bir öğrenciydi.
- Okulun ilk günü çok heyecanlıydı.
- Hava soğuksa kalın giyinmelisiniz.
- Durumu iyiye eve götürebiliriz.
- Yazın İç Anadolu Bölgesi kuraktır.
- En iyi dost kitaptır.

Not: Ek fiilin bu görevinde olumsuzluk “değil” sözcüğüyle sağlanır.

Örnek:

- Bayramda yollar kapalıydı. → kapalı değildi.
- Evimiz çok uzaktadır. → uzakta değildir.
- En sevdiğim şehir İzmir’di. → İzmir değildi.
- Poşetler elindeyse yere bırakabilirsin. → elinde değilse

2. Basit zamanlı fiillere gelerek onları birleşik zamanlı fiil yapmak.

Basit zamanlı (bir tane kip eki almış) fiiller “-dı / -di, -mı / -miş, -sa / -se, -dır / -dir” eklerinden birini alarak birleşik zamanlı (iki tane kip eki almış) fiil olurlar.

Birleşik zamanlı fiillerde ikinci kip eki daima ek fiildir.

Ek fiilin bu görevinde cümleye kattığı anlamlar kalıplaşmış isimlerle anılır.

Örnek:

- Akşamları daima süt içerdii. (Terk edilmiş alışkanlık)
- Akşam olduğuna göre eve varmıştı. (İhtimal)
- Amcamlar yazın bize gelecekti. (Gerçekleşmemiş niyet)
- İyi not almak için daha çok çalışmalıydı. (Gerçekleşmemiş gereklilik)
- En güzel resmi o yapmıştı. (Küçümseme)
- Şiiri ezberlerse daha güzel okur. (Şart)

BASİT VE BİRLEŞİK ZAMANLI FİİL ÇEKİM TABLOSU

HABER KİPLERİ					DİLEK KİPLERİ				
	-di'li geçmiş zaman	-miş'i geçmiş zaman	şimdiki zaman	gelecek zaman	geniş zaman	gereklilik	dilek - şart	istek	emir
EKi	-di	-miş	-()yor	-ecek	-()r	-meli	-se	-e	—
Ekin alabileceği şekiller	-di, -dı, -dü, -du -ti, -tı, -tü, -tu	-miş, -miş -muş, -müş	-(ı)yor, -(i)yor -(u)yor, -(ü)yor	-ecek, -acak	-(ı)r, -(i)r, -(u)r, (ü)r-(e)r, -(a)r	-meli, -malı	-se, -sa	-e, -a	—
BASİT ZAMANLAR	gez-di-m gez-di-n gez-di – gez-di-k gez-di-niz gez-di-ler	gez-miş-im gez-miş-sin gez-miş – gez-miş-iz gez-miş-siniz gez-miş-ler	gez-iyor-um gez-iyor-sun gez-iyor – gez-iyor-uz gez-iyor-sunuz gez-iyor-lar	gez-eceğ-im gez-ecek-sin gez-ecek – gez-eceğ-iz gez-ecek-siniz gez-ecek-ler	gez-er-im gez-er-sin gez-er – gez-er-iz gez-er-siniz gez-er-ler	gez-meli-y-im gez-meli-sin gez-meli – gez-meli-y-iz gez-meli-si-niz gez-meli-ler	gez-se-m gez-se-n gez-se – gez-se-k gez-se-niz gez-se-ler	gez-e-y-im gez-e-sin gez-e – gez-e-lim gez-e-si-niz gez-e-ler	— gez – gez-sin — gez-iniz gez-sinler
BİRLEŞİK ZAMANLAR	-di -di -du -du İdi Hikaye	gez-miş-ti-m gez-miş-ti-n gez-miş-ti – gez-miş-ti-k gez-miş-ti-niz (gez-miş-ti-ler gez-miş-ler-di)	gez-iyor-du-m gez-iyor-du-n gez-iyor-du – gez-iyor-du-k gez-iyor-du-nuz (gez-iyor-du-lar gez-iyor-lar-di)	gez-ecek-ti-m gez-ecek-ti-n gez-ecek-ti – gez-ecek-ti-k gez-ecek-ti-niz (gez-ecek-ti-ler gez-ecek-ler-di)	gez-er-di-m gez-er-di-n gez-er-di – gez-er-di-k gez-er-di-niz (gez-er-di-ler gez-er-ler-di)	gez-meli-y-di-m gez-meli-y-di-n gez-meli-y-di – gez-meli-y-di-k gez-meli-y-di-niz (gez-meli-y-di-ler gez-se-ler-di)	gez-se-y-di-m gez-se-y-di-n gez-se-y-di – gez-se-y-di-k gez-se-y-di-niz (gez-se-y-di-ler gez-se-ler-di)	gez-e-y-di-m gez-e-y-di-n gez-e-y-di – gez-e-y-di-k gez-e-y-di-niz gez-e-y-di-ler	—
	-miş -miş -muş -muş	Çekimi Yoktur	gez-miş-miş-im gez-miş-miş-sin gez-miş-miş – gez-miş-miş-iz gez-miş-miş-siniz (gez-miş-miş-ler gez-miş-ler-miş)	gez-iyor-muş-um gez-iyor-muş-sun gez-iyor-muş – gez-iyor-muş-uz gez-iyor-muş-sunuz (gez-iyor-muş-lar gez-iyor-lar-miş)	gez-ecek-miş-im gez-ecek-miş-sin gez-ecek-miş – gez-ecek-miş-iz gez-ecek-miş-siniz (gez-ecek-miş-ler gez-ecek-ler-miş)	gez-meli-y-miş-im gez-meli-y-miş-sin gez-meli-y-miş – gez-meli-y-miş-iz gez-meli-y-miş-siniz (gez-meli-y-miş-ler gez-meli-ler-miş)	gez-se-y-miş-im gez-se-y-miş-sin gez-se-y-miş – gez-se-y-miş-iz gez-se-y-miş-siniz (gez-se-y-miş-ler gez-se-ler-miş)	gez-e-y-miş-im gez-e-y-miş-sin gez-e-y-miş – gez-e-y-miş-iz gez-e-y-miş-siniz gez-e-y-miş-ler	—
-se -sa	İse	gez-di-y-se-m gez-di-y-se-n gez-di-y-se – gez-di-y-se-k gez-di-y-se-niz (gez-di-y-se-ler gez-di-ler-se)	gez-iyor-sa-m gez-iyor-sa-n gez-iyor-sa – gez-iyor-sa-k gez-iyor-sa-niz (gez-iyor-sa-lar gez-iyor-lar-sa)	gez-ecek-se-m gez-ecek-se-n gez-ecek-se – gez-ecek-se-k gez-ecek-se-niz (gez-ecek-se-ler gez-ecek-ler-se)	gez-er-se-m gez-er-se-n gez-er-se – gez-er-se-k gez-er-se-niz (gez-er-se-ler gez-er-ler-se)	gez-meli-y-se-m gez-meli-y-se-n gez-meli-y-se – gez-meli-y-se-k gez-meli-y-se-niz (gez-meli-y-se-ler gez-meli-ler-se)	Çekimleri Yoktur	Çekimleri Yoktur	—

11. FİİLİMSİ (EYLEMSİ) (8. SINIF)

Fiillere getirilen bazı eklerle türetilen ve cümlede isim, sıfat veya zarf görevi alan sözcüklere **fiilimsi** denir.

- Bütün fiilimsiler mutlaka bir fiilden türetilirler.
- Cümlede isim, sıfat veya zarf görevinde kullanılırlar.
- Fiillerin aldığı kip ve kişi eklerini alamazlar.
- Olumsuzluk eki “-ma/-me” alabilirler.
- İsim çekim eklerini alabilirler.
- Fiilimsi ekleri yapım eki olduğu için tüm fiilimsiler türemiş sözcüktür.

Fiilimsiyi Nasıl Bulacağım?

1. Çekimli fiili bulacağız. Her cümlede mutlaka en az 1 tane çekimli fiil olmak zorundadır.
2. Geriye kalan sözcükler içerisinde “-ma/-me” olumsuzluk ekini alabilen sözcükler fiilimsidir.
3. Cümlelerde birden fazla çekimli fiil veya fiilimsi bulunabilir!

Örnek:

- Yanına gitmek için her şeyi denedim.
- Mis kokan ellerini doya doya öptüm.
- Onca işin ardından durup dinlenmeyelim mi?
- Sözü nü dinleyince pek hoşuna gitti.
- Kızarmış ekmeğin üzerine ne sürmeli?

1) İSİM-FİİL (MASTAR)

Fiillere “-ma, -ış, -mak” eklerinin getirilmesiyle yapılan ve cümlede isim görevinde kullanılan sözcüklere **isim-fiil** denir.

Örnek:

- Okulunu bitirmek, güzel bir iş sahibi olmak istiyordu.
- Onunla tanışmayı ben de istiyorum.
- Şiir okuyuşuna herkes hayran kaldı.
- Bu köyden ayrılmak bana zor gelmişti.
- Evin her tarafını güzelce temizlemenizi istiyorum.

Not: İsim-fiil eki alan bazı sözcükler kalıplaşarak bir kavramın veya nesnenin adı olabilirler. Bu sözcükler artık fiilimsi değildir. İsim-fiillerin olumsuzu yapılabilir fakat kalıcı isimlerin olumsuzu yapılamaz.

Örnek:

- Annem dolma ve sarma yapmak için mutfığa geçti.
- Her gün dondurma yersek hasta olabiliriz.
- Yemek, kazma, çakmak, danışma, uçurtma, deneme, asma, kıyma...

Not: İsim-fiil eki olan –ma / -me ile olumsuzluk eki olan –ma / -me karıştırılmamalıdır.

Örnek:

- Ortalığı toplama görevini kardeşime verdim. (İsim-fiil eki)
- Bu saatte herkes uyuyor, ortalığı toplama. (Olumsuzluk eki)

2) SIFAT-FİİL (ORTAÇ)

Fiillere “-an, -ası, -mez, -ar, -dik, -ecek, -miş” eklerinin getirilmesiyle yapılan ve cümlede sıfat görevinde kullanılan sözcüklere **sıfat-fiil** denir.

Sıfat-fiiller, mutlaka bir isimden önce gelerek onu niteler veya belirtir.

Sıfat-fiiller, sıfat tamlaması oluştururlar.

Örnek:

- Geçen yıl bu topraklara buğday ektik.
- Çok gölünesi bir film olmuş.
- Sıra arkadaşımın okunmaz bir yazısı vardı.
- Koşar adımlarla annesinin yanına gitti.
- Tanıdık bir yüz görmek için etrafına bakındı.
- Gelecek sezonda en başarılı futbolcular bizim olacak.
- Sararmış yapraklar her tarafı kaplamıştı.

Not: Sıfat-fiil eki alan bazı sözcükler kalıplaşarak bir kavramın veya nesnenin adı olabilirler. Bu sözcükler artık fiilimsi değildir.

Örnek:

- Yakacak sıkıntısını bu yıl da çekeceğiz.
- Dolmuş tıklım tıklımdı.
- Yanımıza fazla yiyecek ve içecek almamışız.

Not: Bazı sıfat-fiil ekleri biçim olarak zaman ekleriyle karıştırılabilir. Ayırt etmek için sözcüğün bir ismin sıfatı olup olmadığına dikkat etmeliyiz.

Örnek:

- Koşar adımlarla kürsüye yöneldi. (Sıfat-fiil eki)
- Bu atlet yüz metreyi on saniyede bile koşar. (Geniş zaman eki)
- Tanıdık insanlar görmek istiyorum. (Sıfat-fiil eki)
- Sınıfa girer girmez ünlü yazarı tanıdık. (Bilinen geçmiş zaman eki)
- Benim boş boş gezecek vaktim yok. (Sıfat-fiil eki)
- Alman turistler gün boyu Kapadokya’yı gezecek. (Gelecek zaman eki)
- Kurumuş otları yakıp atlara yem yaptık. (Sıfat-fiil eki)
- Su verilmeyen ağacın dalları kurumuş. (Duyulan geçmiş zaman eki)

Not: Sıfat-fiillerin nitelediği isimler bazen düşebilir. Bu durumda sıfat-fiiller o isimlerin yerine geçerek adlaşmış sıfat-fiil olurlar.

Örnek:

- Geziden dönen öğrenciler salona geçsin.
Sıfat-fiil isim
- Geziden dönenler salona geçsin.
Adlaşmış sıfat-fiil

3) ZARF-FİİL (ULAÇ)

Fiillere “-ip, -ince, -eli, -kan, -a, -madan, -dıkça, -arak, -r mez, -dığıında, -casına, -asıya, -maksızın” eklerinin getirilmesiyle yapılan ve cümlede zarf görevinde kullanılan sözcüklere **zarf-fiil** denir.

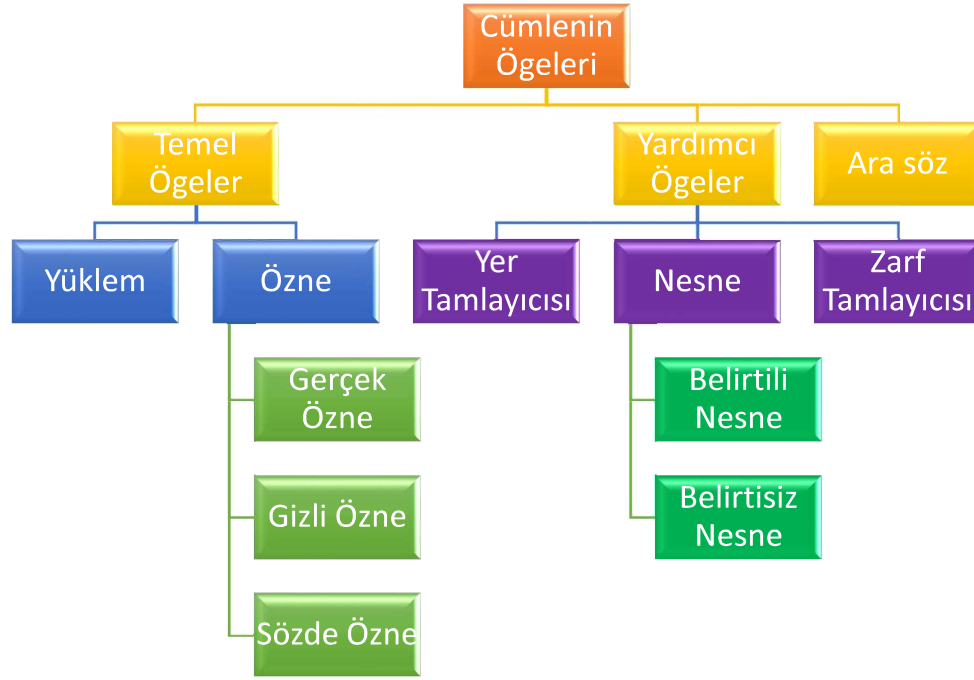
Zarf-fiil eklerinden sonra çekim ekleri gelmez.

Örnek:

- Para biriktirip bisiklet alacakmış.
- Beni otobüste görünce çok şaşırdı.
- Buraya geleli daha birkaç saat oldu.
- Okula giderken kırtasiyeye uğrayıp kalem aldım.
- Koşa koşa yanına gitti.
- Kimseye görünmeden gizli gizli gel.
- Çırpındıkça batacağını anlamadı.
- Koşuya katılanlar günün kalanını dinlenerek geçirdi.
- Gelir gelmez yatağa uzandı.
- Aynaya baktığıında eski günler geliyor hatırıma.
- Uçarcasına koşuyordu aylardır görmediği arkadaşına.
- Doyasıya baktı hayallerini süsleyen bisiklete.
- Dinlenmeksizin yürüyeceksin çıktığın yolda

CÜMLENİN ÖGELERİ (8. SINIF)

Bir duygu, düşünce veya durumu anlatan ve yargı bildiren sözcük ya da sözcük grubuna **cümle** denir. Cümle içerisinde iş, kişi, zaman, yer vb. bildiren birimlerin her birine de **cümlenin ögesi** denir.

A) TEMEL ÖGELER

Bir duygu, düşünce veya durumu anlatabilmek için, yani bir cümle kurabilmek için mutlaka gerekli olan iki ögeye temel ögeler denir.

- Cümlenin ögeleri bulunurken her zaman ilk olarak yüklem ve ardından özne bulunmalıdır. Yardımcı ögeler ise temel ögeler bulunduğundan sonra bulunmalıdır.
- Cümlenin ögeleri bulunurken isim tamlamaları, sıfat tamlamaları, deyimler, atasözleri, ikilemeler ve birleşik fiiller ayrılmadan, bütün olarak bir öge kabul edilir.

1. YÜKLEM

Cümlede işi, oluşu veya durumu kişiye bağlı olarak bildiren sözcük veya sözcük gruplarına **yüklem** denir.

- Yüklem olmadan cümle kurulamaz.
- Yüklem çekimli fiil veya ek fiil almış bir isim olabilir.
- Yüklemi bulmak için herhangi bir soru yoktur.

Örnek:

- Annem, kuruyan çamaşırları topladı.
- Komşu komşunun külüne muhtaçtır.
- Kadın, çocuğunu merak ediyordu.
- Babamın çantası arabanın bagajındaymış.
- Milletvekilleri Meclis'te tek tek yemin etti.
- Üniversiteyi kazandığını duyunca ağzı kulaklarına vardı.

2. ÖZNE

Yüklemin bildirdiği işi yapan veya oluş içerisinde bulunan varlığı anlatan sözcük veya sözcük gruplarına **özne** denir.

- Özne olmadan cümle kurulamaz ancak her zaman açıkça yazılmak zorunda değildir.
- Özneyi bulmak için yükleme “**Kim, ne?**” soruları sorulur.

Örnek:

- Çocuklar bahçede neşeyle koşuyor. (Koşturan kim?)
- Akşama doğru bulutlar gökyüzünü kapladı. (Kaplayan ne?)
- Küçük kız elindeki sütü kedinin önüne bıraktı. (Bırakan kim?)
- Uzun boylu genç biri kapıyı açtı. (Açan kim?)
- Dolabın kapısı kilitliydi. (Kilitli olan ne?)
- Sıra arkadaşım Serkan'ın babası emniyet müdürüymüş. (Emniyet müdürü olan kim?)
- Martılar şehrin semalarında uçuyordu. (Uçan ne?)

Not: Cümlede açıkça yazılmayan, yüklem aldıkları kişi ekine bakılarak anlaşılabilen özneler **gizli özne** denir.

Örnek:

- Evin kapısını ve pencerelerini güzelce sildim. (Silen kim? → Ben)
- İstanbul'a uçakla gideceklermiş. (Gidecek kim? → Onlar)
- Dün akşam çok eğlendik. (Eğlenen kim? → Biz)
- Bize soğuk davranıyor. (Soğuk davranan kim? → O)
- Yerdeki cam kırıklarını topladı. (Toplayan kim? → O)

Not: Eylemin kim tarafından yapıldığı belli olmayan cümlelerde eylemden etkilenen unsur özne olarak kabul edilir. Çünkü özne olmadan cümle kurulamaz demiştik. Bu tür özneler de **sözde özne** denir.

Örnek:

- Ağacın dalları makasla budandı. (Budayan kim? → Belli olmadığı için etkilenen varlık sözde özne kabul edilir.)
- Bu konu çok iyi anlaşıldı. (Anlayan kim? → Belli olmadığı için etkilenen varlık sözde özne kabul edilir.)
- Yağmur başlayınca tören okulun konferans salonunda yapıldı. (Yapan kim? → Belli olmadığı için etkilenen varlık sözde özne kabul edilir.)
- Yerdeki cam kırıkları toplandı. (Toplayan kim? → Belli olmadığı için etkilenen varlık sözde özne kabul edilir.)

B) YARDIMCI ÖGELER

Temel ögeler ile bir cümle kurulduktan sonra daha detaylı bilgi vermek amacıyla kullanılan diğer ögelere **yardımcı ögeler** denir.

1) NESNE

Cümlede öznenin yaptığı işten etkilenen varlığı anlatan sözcük ve sözcük gruplarına **nesne** denir. Nesne belirtili nesne ve belirtisiz nesne olmak üzere iki başlık altında incelenebilir.

1.A. Belirtili Nesne

Yükleme sorulan “**Kimi, neyi?**” sorularının cevabı olan sözcük veya sözcük gruplarına **belirtili nesne** denir.

- Belirtili nesne mutlaka ismin belirtme (-i) hâlindeydir.

Örnek:

- Bu maçı mutlaka izlemeliyim. (Neyi izlemeliyim?)
- Öğretmenimiz Yusuf'u çağırıyor. (Kimi çağırıyor?)
- Babam dün akşam evin çatısını onardı. (Neyi onardı?)
- Arkadaşım, öğretmenin yazdırdığı ders notlarını dikkatlice okudu. (Neyi okudu?)

1.B. Belirtisiz Nesne

Yükleme sorulan “**Ne?**” sorusunun cevabı olan sözcük veya sözcük gruplarına **belirtisiz nesne** denir.

- Belirtisiz nesne mutlaka ismin yalın halindedir.
- Belirtisiz nesne, yüklemden hemen önce yer alır.

Örnek:

- Odasına geçip kitap okudu. (Ne okudu?)
- Adam bir çuval taşıyordu. (Ne taşıyordu?)
- İzmir'den yen bir ev almış. (Ne almış?)
- Gişedeki memur benden vesikalık fotoğraf istedi. (Ne istedi?)

Not: Belirtisiz nesneyi ve özneyi bulmak için sorulan “Ne?” sorusu ortaktır. Karıştırmamak için mutlaka önce özne sonra nesne bulunmalıdır.

Örnek:

- Kalemi dün akşam kaybolmuş. (Kaybolan ne? → Kalem – Özne)
- Kalemini dün akşam kaybetmiş. (Kaybeden kim? → O – Neyi kaybetmiş? → Kalemini – Nesne)
- Bu yöreden bakır ve kurşun çıkarıyoruz. (Çıkaran kim? → Biz – Ne çıkarıyoruz → Bakır ve kurşun – Nesne)
- Bu yöreden bakır ve kurşun çıkıyor. (Çıkan ne? → Bakır ve kurşun – Özne)

2) YER TAMLAYICISI (DOLAYLI TÜMLEÇ)

Yüklemin bildirdiği işi veya oluşu yönelme, bulunma ve çıkma bakımından tamamlayan ögeye **yer tamlayıcısı** denir.

- Yer tamlayıcısı ismin yönelme (-e), bulunma (-de) veya çıkma (-den) hâlidir.
- Yükleme sorulan “**Kime, kimde, kimden; neye, neyde, neyden; nereye, nerede, nereden?**” sorularının cevabıdır.

Örnek:

- Toplantıda olanları eşine bir bir anlatmış. (Kime anlatmış?)
- Bu fotoğraflar yalnızca sende var. (Kimde var?)
- Babamdan biraz harçlık aldım. (Kimden aldım?)
- Bahçedeki çiçeklere su verdim. (Neye su verdim?)
- Bu cümlede yer tamlayıcısı var. (Neyde var?)
- Kötü sözden hiçbir şey elde edemezsin. (Neyden elde edemezsin?)
- Annemler Mersin’e gidecek. (Nereye gidecek?)
- İş makineleri bozuk arazide çalışıyor. (Nerede çalışıyor?)
- Bana bunları duvarın üzerinden uzattı. (Nereden uzattı?)

3) ZARF TAMLAYICISI (ZARF TÜMLECİ)

Yüklemin bildirdiği işi veya oluşu zaman, hâl, miktar, yer, araç veya sebep bakımından tamamlayan ögeye **zarf tamlayıcısı** denir.

- Yükleme sorulan “**Nasıl, niçin, niye, ne zaman, ne kadar, nereye, ne şekilde, ne ile, kim ile?**” sorularının cevabıdır.

Örnek:

- Arkadaşımı çarşıdan çıkarken görmüştüm. (Ne zaman görmüştüm?)
- Sandalyeleri hızla salona taşıdılar. (Nasıl taşıdılar?)
- Kursta öğrendiklerini iki saat tekrar etti. (Ne kadar tekrar etti?)
- Öfkesinden etrafına bağırıp çağırıyordu. (Niçin bağırıp çağırıyordu?)
- İstanbul’a uçakla gidecekmış. (Ne ile gidecekmış?)
- Elindeki çuvalı yukarı taşıdı. (Nereye taşıdı?)

Not: Yer tamlayıcısını ve zarf tamlayıcısını bulmak için sorulan “Nereye?” sorusu ortaktır. Sözcük yalın hâldeyse zarf tamlayıcısı, ismin –e, -de, -den hâl eklerinden birini almışsa yer tamlayıcısıdır.

Örnek:

- Sesleri duyunca aşağı indim. (Nereye? → Zarf tamlayıcısı)
- Sesleri duyunca aşağıya indim. (Nereye? → Yer tamlayıcısı)
- Onu içeri taşıdık. (Nereye? → Zarf tamlayıcısı)
- Onu içeriye taşıdık. (Nereye? → Yer tamlayıcısı)

C) ARA SÖZ

Bir cümlede herhangi bir ögenin anlamını kuvvetlendirmek veya açıklamak için kullanılan sözcük veya sözcük gruplarına **ara söz** denir.

- Ara sözler cümleden çıkarıldığında anlam bozulmaz.
- Ara sözler iki virgül veya iki kısa çizgi arasına yazılır.
- Ara söz hangi ögeyi açıklıyor ve pekiştiriyorsa o öge olarak kabul edilir.

Örnek:

- İzmir'e, Ege'nin incisine, gidiyorum. (Nereye gidiyorum? → Yer tamlayıcısı)
- Kardeşimi – Leyla'yı – çok özledim. (Kimi özledim? → Belirtili nesne)
- Şuradaki çantayı, kırmızı olanı, bana uzatır mısın? (Neyi uzatır mısın? → Belirtili nesne)
- Konuşmayı – en iyi yaptığını düşündüğü şeyi – bu kitaptan öğrenmişti. (Neyi öğrenmişti? → Belirtili nesne)

CÜMLE VURGUSU (8. SINIF)

Bir cümlede anlamca önemli olan sözcük veya sözcük gruplarının diğer sözcüklere göre daha baskılı söylenmesine **cümle vurgusu** denir.

1. Yüklem fiilse vurgu yüklemden önceki ögededir.

Örnek:

- Annem yarın beni sinemaya götürecekmış. (Yer tamlayıcısında)
- Annem yarın sinemaya beni götürecekmış. (Belirtili nesnede)
- Annem beni sinemaya yarın götürecekmış. (Zarf tamlayıcısında)
- Yarın beni sinemaya annem götürecekmış. (Öznede)

2. Yüklem isimse vurgu yüklemdedir.

Örnek:

- Bu konunun anlaşılması diğerlerinden kolaydır.
- İstanbul'u fetheden Fatih'tir.

3. Soru edatı "mi" veya "de" bağlacı varsa vurgu bunlardan önceki ögededir.

Örnek:

- Ayşe dün size mi geldi? (Yer tamlayıcısında)
- Toplantıya en yakın arkadaşı da katılacak. (Belirtili nesne)

4. Koşul kipi veya soru sözcüğü varsa vurgu bu ögededir.

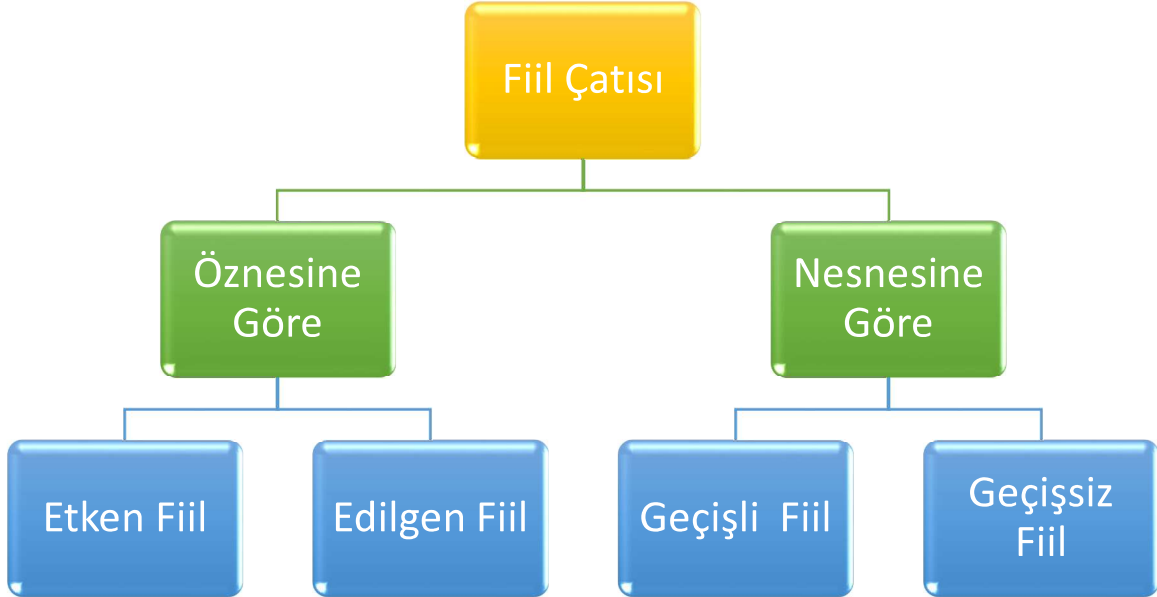
Örnek:

- İşin erken biterse yanıma uğra.
- Sen arkadaşını en son ne zaman gördün?

FİİL ÇATISI (8. SINIF)

Bir cümlede yüklemın nesneye ve özneye göre gösterdiği duruma **fiil çatısı** denir.

Not: Çatı, yalnızca yüklemi fiil olan cümlelerde aranır. İsim cümlelerinde çatı aranmaz.

A) ÖZNESİNE GÖRE FİİLLER (ÖZNE – YÜKLEM İLİŞKİSİ)

Özne – yüklem ilişkisine göre çatıya bakılırken cümlemin öğeleri konusunda gördüğümüz gerçek özne ve sözde özne kavramlarına dikkat edilmelidir.

1. ETKEN FİİL

Cümlede bildirilen işi yapan kişi veya varlığın belli olduğu fiillerdir.

➤ Etken fiilli cümlelerde gerçek özne veya gizli özne bulunur.

Örnek:

- Annem araba sürmeyi yeni öğrendi.
- Hakan Bey, İstanbul'dan iki dönüm arsa almış.
- Bahar gelince ağaçlar güzelleşti.
- Babam bahçenin kapısını onardı.
- Hızla yağın yağmurun altında arabaya doğru koştuk.
- Sahneye çıkınca salondakileri başımla selamladım.
- Kütüphanenin pencerelerini tek tek kapattı.
- Dayım uzun zamandır memleketini özlüyor.

2. EDİLGEN FİİL

Cümlede bildirilen işi yapan kişi veya varlığın belli olmadığı fiillerdir.

- Edilgen fiilli cümlelerde sözde özne bulunur.
- Edilgen fiiller mutlaka “-l, -n” yapım eklerinden birini alır.
- “Birileri tarafından” yapılma anlamı vardır.

Örnek:

- Şehrin kıyısındaki gecekondu bir kaç günde yıkıldı.
- Boy boy çam fidanları arka bahçeye dikildi.
- Tarihi yerlerin fotoğrafları tek tek çekildi.
- Depodaki malzemeler dükkânın önüne taşındı.
- Futbolcu kırmızı kartla oyundan atıldı.
- Bütün sokaklar belediye tarafından temizlendi.
- Yangın kısa sürede söndürüldü.
- Ağaçlar budandı, yollar asfaltlandı.

Not: Bazı fiillerde işi yapan varlık ile işten etkilenen varlık aynıdır.

Örnek:

- Murat, eve gider gitmez yıkandı.
- Spora başladığından beri hep düzenli beslendi.

Not: Bazı fiillerde işi karşılıklı yapma veya birlikte yapma anlamı vardır.

Örnek:

- Orhan ile Yalçın tanıştılar. (Karşılıklı)
- Arkadaşıyla yıllarca mektuplaştık. (Karşılıklı)
- Yıllar sonra bir kafede karşılaştık. (Karşılıklı)
- Kuşlar cıvı cıvı ötüşüyor. (Birlikte)
- Arkadaşımın esprisine hep birlikte gülüştük. (Birlikte)

B) NESNESİNE GÖRE FİLLER (NESNE – YÜKLEM İLİŞKİSİ)

Nesne – yüklem ilişkisine göre çatıya bakılırken cümlede nesne olup olmadığına dikkat etmeliyiz.

1. GEÇİŞLİ FİİL

Gerçekleşmesi için mutlaka bir nesneye ihtiyaç duyan fiillerdir.

- Nesneyi bulmak için yükleme “**Ne, neyi, kimi?**” sorularından biri sorulur.
- Geçişli fiiller nesne alsa da bu nesne her zaman cümlede yazılmak zorunda değildir.

Örnek:

- Arabaya biner binmez **emniyet kemerini** taktı.
- **Sapanca’nın eşsiz güzelliğini** saatlerce izledik.
- Mutfaktan **bir bardak su** getirdi.
- Parktaki bir banka oturup bekledim.
- Hiç tepki vermeden yarım saat dinledi.

2. GEÇİŞSİZ FİİL

Gerçekleşmesi için nesneye ihtiyaç duymayan fiillerdir. Bu fiiller “**Ne, neyi, kimi?**” sorularına yanıt vermezler.

Örnek:

- Sokak satıcıları mahalleden bağıra bağıra geçiyordu.
- Paralarını alamayan futbolcular antrenmana çıkmadı.
- Dayımlar bugün tatile gidiyor.
- Arkadaşımın sözlerine çok güldük.
- Bu olaydan sonra tamamen içine kapandı.
- Yorgunluktan gelir gelmez yatağına uzandı.
- Beni görünce hemen boynuma sarıldı.

Not: Bazı fiiller, geçişsiz fiil olmasına rağmen aldığı bir ekle (-r, -t, -tır) geçişli fiil hâline gelebilir.

Örnek:

- Arkadaşımın bu hareketinden çok korktum. (Geçişsiz)
- Arkadaşımın bu hareketi **beni** çok korkuttu. (Geçişli)
- Oyuncular iki gün boyunca dinlendi. (Geçişsiz)
- **Oyuncuları** iki gün boyunca dinlendirdi. (Geçişli)

CÜMLE ÇEŞİTLERİ (8. SINIF)

Duygu, düşünce veya durumları yargı bildirerek anlatan sözcük veya sözcük gruplarına **cümle** denir. Cümleler farklı özelliklerine göre çeşitlere ayrılmaktadır.

Cümle Çeşitleri

Yüklemin
Türüne
Göre

Yüklemin
Yerine
Göre

Anlamına Göre

Yapısına Göre

Fiil
Cümlesi

İsim
Cümlesi

Kurallı
Cümle

Devrik
Cümle

Olumlu
Cümle

Olumsuz
Cümle

Soru
Cümlesi

Tek
Yükleml
Cümle

Fiilimsi
Bulunan
Cümle

Birden
Çok
Yükleml
Cümle

Bağlaçlı
Cümle

A) YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE

1. FİİL CÜMLESİ

Yüklemi çekimli fiil olan cümlelere **fiil cümlesi** denir.

- Cümlelerin yüklemi bulunur.
- Yüklem mastar eki (-mak / -mek) alabiliyorsa fiildir.
- Fiil kip ve kişi eki almışsa çekimli fiildir.
- Yüklem çekimli fiilse cümle fiil cümlesidir.

Örnek:

- Herkes birbirine kitabı okuyup okumadığını sordu.
- Pazardan iki kilo patates aldık.
- Ava giden avlanır.
- Mutfaktan çok güzel kokular geliyor.
- Yolun karşısındaki kaldırıma oturuverdim.

2. İSİM CÜMLESİ

Yüklemi isim veya isim soylu bir sözcük olan cümlelere **isim cümlesi** denir. Bu tür sözcükler yüklem olabilmek için ek fiil almalıdır.

Örnek:

- Yeni aldığımız evin mutfağı oldukça geniştir.
- Kendini yaptığı işe veren bu genç çok zekiymiş.
- Bu beton yığnında bize nefes veren tek şey ağaçlardır.
- Doğum günüm için yaptığın pasta çok lezzetliydi.
- O, fikirleriyle herkesi etkileyebilen biridir.

Not: Fiilimsilerin yüklem olduğu cümleler isim cümlesi kabul edilir. Çünkü fiilimsilerin kökü fiil olsa da artık cümlede isim, sıfat veya zarf görevinde kullanılırlar demiştik.

Örnek:

- En büyük hayali para biriktirerek dünyayı dolaşmaktı.
- En çok yanılan, az kitap okuyup çok söz söyleyendir.
- Annesiyle tartıştıkları tek konu ilaçları zamanında icmevişiydi.
- Bana olan sevgisi ölürcesineymiş.

B) YÜKLEMİN YERİNE GÖRE

1. KURALLI (DÜZ) CÜMLE

Yüklemi cümlelerin sonunda yer alan cümlelere **kurallı cümle** denir.

Örnek:

- Yeni taşınan aileyi tüm mahalle çok sevmiştir.
- Köylüler tarladan topladıkları karpuzları kamyonlara yükledi.
- Bu filmi daha önce de izlemiştir.
- Sınavlarımız önümüzdeki hafta başlayacak.
- Kitap okumayı çok severim.

2. DEVRİK (KURALSIZ) CÜMLE

Yüklemi cümlelerin sonunda yer almayan cümlelere **devrik cümle** denir.

Örnek:

- Bir akbaba dolanıyordu karşıdaki yeşilliklerin üzerinde.
- Çocukluğumdan beri vardır edebiyata ilgim.
- Göçebeler buraya kurarmış çadırlarını.
- Günü geldiğinde anlayacaksın ne demek istediğimi.
- Bir dost gerek beni bu diyardan alıp götürecektir.

C) ANLAMINA GÖRE

1. OLUMLU CÜMLE

Yüklemdeki eylemin gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini bildiren cümlelere **olumlu cümle** denir.

Örnek:

- Saat 07.00'de kahvaltısını yapıp evden çıktı.
- İstanbul'da büyükannesinin yanında kalıyor.
- Bugün hava çok güzeldi.
- Yazın tatil için Antalya'ya gideceklermiş.

Not: yüklemde belirtilen iş kötü bir durum olsa bile eylem gerçekleştiği için olumlu cümle kabul edilir.

Örnek:

- Geçen hafta dedesi vefat etmiş.
- Yağmurda ıslanınca çok kötü hastalandım.

2. OLUMSUZ CÜMLE

Yüklemdeki eylemin gerçekleşmediğini veya gerçekleşmeyeceğini bildiren cümlelere **olumsuz cümle** denir.

- Cümlelerde olumsuzluk –ma / -me, -sız, değil, yok vb. ile yapılır.

Örnek:

- Bahar gelmesine rağmen ağacım çiçek açmadı.
- Bu akıntılı sularda balık avlamak kolay değil.
- Bu yemek çok tuzsuz.
- Bu kitap bende yok.

Not: Bazı cümleler yapıca olumlu olduğu hâlde anlamca olumsuz olabilir.

Örnek:

- İnsan hiç sevdiğine küser mi? (Küsmez)
- Bu kadarcık paraya bu ağır işte çalışılır mı hiç? (Çalışılmaz)
- Bu soğukta denize mi girilirmiş! (Girilmez)
- Evde ne odun var ne de kömür. (Odun da yok kömür de yok)

Not: Bazı cümleler yapıca olumsuz olduğu hâlde anlamca olumlu olabilir.

Örnek:

- Bu kadar güzel etkinliği kim beğenmez? (Herkes beğenir)
- Anneler Günü için hediye almadım değil. (Hediye aldım)
- Orada beni tanıyan yok değil. (Tanıyan var)

3. SORU CÜMLESİ

Soru anlamı taşıyan, karşılığında cevap bekleyen cümlelere **soru cümlesi** denir.

Örnek:

- Pazar günü ailecek pikniğe mi gittiniz?
- Öğretmenin hazırladığın proje ödevini beğendi mi?
- Bu insanlar nereden geliyor?

Not: İçinde soru sözcüğü geçen her cümle soru cümlesi değildir.

Örnek:

- Bu değirmenin suyunun nereden geldiği anlaşıldı.
- Bana neden böyle davrandığını anlamıyorum.
- Kime baksam yüzünde bir parça sen varsın.
- Gelir mi gelmez mi bilmiyorum.

D) YAPISINA GÖRE

1. TEK YÜKLEMLİ CÜMLE (BASİT CÜMLE)

Yüklemi bir tane olan cümlelere **tek yüklemlî cümle** denir.

- Tek yüklemlî cümleler tek yargı bildirirler.
- Tek yüklemlî cümlelerde fiilimsi yoktur.

Örnek:

- Elektrik şebekesindeki arıza üç saate kadar giderilecekmiş.
- Adam birkaç günde epey zayıflamış.
- Yarın hava daha güzel olacakmış.
- Bu hafta sonu için bir piknik planladık.
- Güzelim saçları genç yaşta döküldü.

2. FİİLİMSİ BULUNAN CÜMLE (BİRLEŞİK CÜMLE)

Yüklem haricinde içinde fiilimsi bulunan cümlelerdir.

- Fiilimsi bulunan cümleler birden fazla yargı bildirir.
- Cümlede kaç tane fiilimsi varsa o kadar yan cümle vardır.

Örnek:

- Çocukları karşısında görünce birden çocuklaştı.
- Benimle görüşmeden sakın bir şey yapmayın.
- Koşarak gelirken düşüp dizini incitmiş.
- Üç yaşına gelince okumayı öğrenmişti.
- Bu olaya kayıtsız kalan insan merhametini yitirmişti.

3. BİRDEN ÇOK YÜKLEMLİ CÜMLE (SIRALI CÜMLE)

Birden çok yüklem tek cümle içerisinde birbirine virgül veya noktalı virgülle bağlandığı cümlelerdir.

Bu cümlelerde fiilimsi olsa bile dikkate alınmaz.

Örnek:

- Yağmur yağıyor, insanlar evlerine yetişmek için acele ediyordu.
- Çamaşırları ipe astı, yemekleri ısıttı, sofraya getirdi.
- Annesi buraya kadar geldi, oğlunu sordu.
- Bu ihtiyar teyzeyi herkes sever, sayardı.
- Hastanın nabzını dinledi, tansiyonunu ölçtü.

4. BAĞLAÇLI CÜMLE (BAĞLI CÜMLE)

Birden çok yüklem tek cümle içerisinde birbirine “ve, ama, fakat, ancak, çünkü, ya da, veya, ya ...ya” vb. bağlaçlarla bağlandığı cümlelerdir.

Örnek:

- Toplantıya geç kaldı **çünkü** arabası yolda arıza yapmış.
- Evine kadar gittim **ama** onunla yine görüşemedim.
- **Hem** çalışıyorum **hem** de okuyorum.
- Bana ne diller döktü **meğer** hepsi yalanmış.

Not: İçerisinde virgül veya noktalı virgül bulunan her cümle birden çok yüklemlilik cümle değildir. İçerisinde bağlaç bulunan her cümle de bağlaçlı cümle değildir. Virgül, noktalı virgül veya bağlacın yüklemli bir birine bağlaması gerekir.

Örnek:

- Akşam yemeğinde kuru fasulye ve pilav yiyebiliriz.
- Ne annesine ne de babasına haber vermiş.
- Ahmet, ödevlerini bitirmeden dışarı çıkamazmış.

Not: Birden çok yüklemlilik veya bağlaçlı cümlelerde öge ortaklığı soruları da gelebilir.

Örnek:

- Yüksekçe bir tepeye çıktı, manzarayı seyre daldı. (Özne ortak: O)
- Babam Bursa’ya gitti, biz de gideceğiz. (Yer tamlayıcısı ortak: Bursa’ya)
- Denize açıldık fakat rüzgâr esmediği için pek ilerleyemedik. (Özne ortak: Biz)

ANLATIM BOZUKLUKLARI (7 VE 8. SINIF)

Anlatımda yapılan eksiklik veya hatalardan dolayı cümlenin anlamının anlaşılır ve açık olmaması anlatım bozukluğuna yol açar.

Anlatım bozuklukları anlamsal ve yapısal bozukluklar olmak üzere ikiye ayrılır.

A) ANLAMSAL ANLATIM BOZUKLUKLARI (7. SINIF)

1. GEREKSİZ SÖZCÜK KULLANIMI

Eş anlamlı veya anlamı başka sözcüklerde zaten bulunan sözcüklerin bir arada kullanılması anlatım bozukluğuna yol açar. Bu sözcükler cümleden çıkarıldığında herhangi bir daralma veya bozulma olmamalıdır.

Örnek:

- Onun amacı, tek gayesi iyi bir okul kazanmaktı. (Eş anlamlı)
- Neşeli, şen bir şehre benzerdi sesin. (Eş anlamlı)
- Bari hiç olmazsa sen yanımızda kal. (Eş anlamlı)
- Kardeşim soruları hemen çözüverdi. (Tezlik fiili hemen anlamı veriyor)
- Okula her gün iki kilometre yaya yürüyerek giderdi.
- Eskiden insanlar haberleşmek için karşılıklı mektuplaşırdı. (İşteşlik)
- Adam, arkadaşına alçak sesle bir şeyler fısıldıyor.
- Ailesi ile birlikte alışverişe çıkmış. ("ile" birlikte anlamını katmış.)

2. SÖZCÜĞÜN YANLIŞ ANLAMDA KULLANILMASI

Kullanılması gereken sözcük yerine o sözcüğü çağrıştıran veya anlamca yakın başka bir sözcüğün kullanılması anlatım bozukluğuna yol açar.

Örnek:

- 24 Haziran 2013 yılında ortaokuldan mezun olmuş. (Tarihinde)
- Öğretmenimiz konuyu en ayrımına kadar anlattı. (Ayrıntısına)
- Bu konuda gençleri azımsamak yanlıştır. (Küçümsemek)
- Herkes petrol ücretlerinin yüksek olduğunu söylüyor. (Fiyat)
- Babasına soru sorarken çekimser davranıyor. (Çekingen)
- Sınavda başarılı olmak derslerle ilgilenmeye bağımlıdır. (Bağılıdır)
- Bebeğin saçları iyice büyüdü. (Uzadı)
- Sigara, kolon kanserine yakalanma şansını artırır. (Riskini)
- Kişinin kendine özgün fikirleri olmalı. (Özgü)
- Senin sayende babamdan azar işittim. (Yüzünden)

3. ANLAMCA ÇELİŞEN SÖZCÜKLERİN BİR ARADA KULLANILMASI

Bir cümlede anlamca birbiriyle çelişen sözcüklerin olması anlatım bozukluğuna yol açar.

Örnek:

- Şüphesiz bu ressam çok güzel resimler çizmiş olmalı.
- Mezun olalı hemen hemen tam yedi yıl oldu.
- Beni kesinlikle gördüğünü sanıyorum.
- Belki onun da gelmemesinin bir nedeni vardır mutlaka.
- Bugün beni mutlaka yanına çağırabilir.
- Tam yedi yıl kadar önce İzmir'e gitmiştik.

4. SÖZCÜĞÜN YANLIŞ YERDE KULLANILMASI

Sözcükleri doğru yerde kullanmazsak anlatmak istediğimiz tam olarak anlaşılamaz, bu da anlatım bozukluğuna yol açar.

Örnek:

- Yeni okula geldim ki ders zili çaldı.
- Çok sınıfta duran öğrencilerin elbette canı sıkılır.
- Çorapsız yere basınca annemden azar işittim.
- Çocuklar yaşlı adamın izinsiz bahçesine girmişler.
- Her yolda kalan insan mutlaka bu köye uğrar.
- Ücretsiz öğrencilere kuru üzüm dağıtılacak.
- Alt katı iki üniversiteli genç kiraladı.

5. ATASÖZÜ VE DEYİMLERİN YANLIŞ ANLAMDA KULLANILMASI

Kalıplaşmış sözler olan atasözü ve deyimlerin yanlış anlamda kullanılması ya da kelimelerinin değiştirilmesi anlatım bozukluğuna yol açar.

Örnek:

- Yaşlı adam bütün işlerimizi hemen yapıyor, adeta bin dereden su getiriyordu.
- Onun bize yaptığı iyiliklere hep göz yumduk.
- Müfettişlerin geleceğini öğrenince etekleri zil çaldı.
- Şoför hatalı sollama yapınca yolcuların canı burnuna geldi.
- Ona yardım etmek istiyorsan elinden geleni ardına koyma.
- Sakin ol, yangına ateşle gitme. (Körükle)
- Gümrükten mal kaçırır gibi telaşla sokağa çıktı. (Yangından)

6. ANLAM BELİRSİZLİĞİ

Kurduğumuz cümlelerde bahsedilen işi kimin yaptığı net olmalıdır. Bu gibi durumlarda kişi zamirinin veya noktalama işaretinin kullanılmaması anlatım bozukluğuna yol açar.

Örnek:

- Kardeşinin hastalanması beni çok üzdü. (Kimin kardeşi? → Senin – Onun?)
- Okula gitmediğini bugün öğrendim. (Senin – Onun?)
- Derse fazla katılmadığını söyledi. (Senin – Onun?)
- Gazeteci bayanın sözlerini dikkatle dinledi. (Gazeteci, bayanın sözlerini...)
- İhtiyar adama bu işin yanlış olduğunu söyledi. (İhtiyar, adama bu işin...)

7. MANTIK VE SIRALAMA HATASI

Cümlelerin mantık açısından yanlış olması veya önem sırasının karıştırılması anlatım bozukluğuna yol açar.

Örnek:

- Bırak patates soymayı yemek bile yapamaz.
 - Bırak yemek yapmayı patates bile soyamaz.
- Tedavi olmazsa ölebilir hatta yatalak kalabilir.
 - Tedavi olmazsa yatalak kalabilir hatta ölebilir.
- Bu patikada değil yürümek, koşamazsın bile.
 - Bu patikada değil koşmak, yürüyemezsin bile.
- Kanun tasarısı 205'e karşı 78 oyla kabul edildi.
 - Kanun tasarısı 78'e karşı 205 oyla kabul edildi.
- Bildiğin, bilmediğin ne varsa bana anlat.

B) YAPISAL ANLATIM BOZUKLUKLARI (8. SINIF)

1. ÖZNE – YÜKLEM UYUMSUZLUĞU

- Bir cümlede özne olumluysa yüklem de olumlu, özne olumsuzsa yüklem de olumsuz olmalıdır.

Örnek:

- Herkes maç izliyor, benimle ilgilenmiyordu.
 - Herkes maç izliyor, hiç kimse benimle ilgilenmiyordu.
- Hiçbiri tatile gitmedi, evde kaldı.
 - Hiçbiri tatile gitmedi, hepsi evde kaldı.
- Herkes okulun bitmesini istemiyor.
 - Hiç kimse okulun bitmesini istemiyor.

- Bir cümlede özne ile yüklem aynı kişiye göre ek almalıdır.

Örnek:

- Ben ve Ahmet buraya daha önce gelmişim. (Gelmiştik)
- Sen ve kardeşin ödevi bitirmelişin. (Bitirmelisiniz)
- Zehra ve sen yemek hazırlarsın. (Hazırlarsınız)
- Sen, ben ve Cihat aynı takımdayım. (Takımdayız)

- Bir cümlede özne insan ve çoğulsa yüklem tekil veya çoğul olabilir.

Örnek:

- Öğrenciler okulun bahçesinde bekliyor / bekliyorlar.
- Çocuklar sokakta top oynuyor / oynuyorlar.
- Onlar beni sık sık ziyarete gelir / gelirler.

- Bir cümlede özne insan dışı bir varlıksa yüklem daima tekildir.

Örnek:

- Leylekler gökyüzünde sürü hâlinde uçuyor. (Uçuyorlar yanlıştır.)
- Bahar gelince ağaçlar çiçek açmış. (Açmışlar yanlıştır.)
- Oyuncaklar etrafa saçılmış. (Saçılmışlar yanlıştır.)

- Bir cümlede insan dışı varlıklar kişileştirilmiş ise yüklem tekil veya çoğul olabilir.

Örnek:

- Ağaçlar, anlayana çok şey söyler / söylerler.
- Kuşlar bizi selamlıyor / selamlıyorlar.

2. ÖGE EKSİKLİĞİ

Cümlede herhangi bir ögenin eksik olması anlatım bozukluğuna yol açar.

Genellikle birden çok yüklemlili cümlelerde ve bağlaçlı cümlelerde öge eksikliği bulunabilir.

Örnek:

- Herkes maçı izliyor, onu dinlemiyordu. (Hiç kimse – Özne eksikliği)
- Mutfağa yeni ışıklar döşettik, çok güzel oldu. (Mutfak – Özne eksikliği)
- Ahmet’e güzel bir hediye aldık, çok sevindirdik. (Onu – Nesne eksikliği)
- Babam bana güveniyor ve çok seviyor. (Beni – Nesne eksikliği)
- Sanatçıyı ayakta alkışladık ve plaket verdik. (Ona – Yer tamlayıcısı eksikliği)
- Köyü çok severim ve her fırsatta giderim. (Köye – Yer tamlayıcısı eksikliği)
- Arkadaşlarım iyi insanlar ama bazen anlaşılamıyoruz. (Onlarla – Zarf tamlayıcısı eksikliği)
- Kedileri çok sever ve sürekli ilgilenirdi. (Onlarla – Zarf tamlayıcısı eksikliği)
- Salataya biraz tuz, biraz da limon sıkıldı. (Tuz atıldı – Yükleme eksikliği)
- O evine ben de iş yerime gittim. (O evine gitti – Yükleme eksikliği)
- Voleybolu bazen, masa tenisini hiç oynamam. (Oynarım – Yükleme eksikliği)

3. TAMLAMA YANLIŞLIĞI

Tamlama kurulurken yanlış bağlamaların yapılması anlatım bozukluğuna yol açar.

Örnek:

- Özel ve kamu kuruluşları iki gün tatil edildi. (Özel kuruluşlar)
- Bunun ekonomik ve sağlık açısından pek çok yararı var. (Ekonomik açıdan)
- Ne benim ne de senin değerini biliyor. (Değeri)

4. EKLERİN YANLIŞ KULLANILMASI

Eklerin eksik veya fazla kullanılması anlatım bozukluğuna yol açar.

Örnek:

- Biz okumasını seven bir milletiz. (Okumayı)
- Mezuniyet töreni yarım saat önce başladı. (Başladı)
- Bakılcının dükkânı yolun karşısındaydı. (Bakılın)
- Mesut Bey çok cömert ama zengin değildi. (Cömertti)
- İlk anıtsal tapınak Ege’nin Efes kentinde olduğu biliniyor. (Tapınağın)
- Babam, uçurtma yapmasını çok iyi bilir. (Yapmayı)
- İkizlerden biri yaramaz, diğeri yaramaz değildi. (Yaramazdı)

5. NOKTALAMA YANLIŞLIKLARI

Noktalama işaretlerinin eksik ya da yanlış kullanılması anlatım bozukluğuna yol açar.

Örnek:

- O kitabı kitaplığa koydu. (O, kitabı...)
- Gazeteci bayanın sözlerini dikkatle dinledi. (Gazeteci, bayanın sözlerini...)
- İhtiyar adama bu işin yanlış olduğunu söyledi. (İhtiyar, adama bu işin...)

6. ÇATI UYUŞMAZLIKLARI

Cümledeki eylemin çatı bakımından uyumsuz olması anlatım bozukluğuna yol açar.

Örnek:

- Az sonra yerinden kalkıp dışarı çıkıldı. (Çıktı)
- Evdeki işleri halledip İzmir'e gidilecekti. (Halledilip - Gidecekti)

7. BAĞLAÇLARIN YANLIŞ KULLANIMI

Bağlaçların yanlış yer veya anlamda kullanılması anlatım bozukluğuna yol açar.

Örnek:

- Beni çok seviyor fakat bir dediğimi iki etmiyor. (Ayrıca)
- İlçemiz çok sıcak ama kalabalıktı. (Ve)
- Üç yıl boyunca durmadan çalıştım lakin sonunda başardım. (Ve)

YAZIM KURALLARI

1. BÜYÜK HARFLERİN KULLANIMI

1. Cümleler büyük harfle başlar.

Örnek:

- Ağacın tepesine çıkıp elmayı kopardı.
- Elindeki kitabı bize tanıttı.

2. Cümle içerisinde başkasından aktarılan ve tırnak içine alınan cümleler büyük harfle başlar.

Örnek:

- Sabri Bey “Sabah erken yola çıkalım.” dedi.
- Atatürk "Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur!" diyor.

3. Şiirlerde dizelerin ilk harfleri büyük harfle başlar.

Örnek:

- Mustafa Kemal'i düşünüyorum;
Yeleleri alevden al bir ata binmiş
Aşıyor yüce dağları, engin denizleri,
Altın saçları dalgalanıyor rüzgârda,
Işıl ışıl yanıyor mavi gözleri...

4. İki noktadan sonra gelen cümleler örnek değilse büyük harfle başlar.

Örnek:

- Size tavsiyem şu: Her zaman düzenli çalışın.
- Menfaat sandalyeye benzer: Başında taşırsan seni küçültür, ayağının altına alırsan yükseltir.
- Rafta ne yok ki: konserveler, şekerler, kutular...
- Bugün bunların Türkçelerini kullanıyoruz: kamuoyu, güzel sanatlar, konu, yazı kurulu, sorumlu müdür.

5. Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adları büyük harfle başlar.

Örnek:

- 29 Ekim 1923, 29 Mayıs 1453 Salı günü, 25 Haziran
- Okullar genellikle eylül ayının ikinci haftası açılır.
- Toplantıları perşembe günleri yaparız.

6. Tabela, levha ve levha niteliğindeki yazılar büyük harfle başlar.

Örnek:

- Müdür, Vezne, Otobüs Durağı, Giriş, Yangın Çıkışı, 3. Kat, 4. Sınıf...

7. Özel adlar büyük harfle başlar.

- Kişi ad ve soyadları büyük harfle başlar.

Örnek:

- Mustafa Kemal Atatürk, Ahmet Haşim, Ziya Gökalp, Yunus Emre, Karacaoğlu...

- Kişi adlarından önce ve sonra gelen saygı sözleri, unvanlar, lakaplar, meslek ve rütbe adları büyük harfle başlar.

Örnek:

- Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Kaymakam Erol Bey, Zeynep Hanım, Mimar Sinan, Nene Hatun, Dede Efendi...

Not: Akrabalık bildiren sözcükler büyük harfle başlamaz.

Örnek:

- Ayşe teyze, Tülay abla, Ahmet amca...

- Hitap sözcükleri büyük harfle başlar.

Örnek:

- Sevgili Öğrenciler, Sayın Bakan, Değerli Kardeşim...

- Hayvanlara sahipleri tarafından verilen özel isimler büyük harfle başlar.

Örnek:

- Minnoş, Karabaş, Boncuk, Çomar, Pamuk...

- Kıta, devlet, millet ve dil isimleri büyük harfle başlar.

Örnek:

- Asya, Avrupa; Türkiye Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya; Türk, Japon, Alman; Türkçe, Almanca, İngilizce...

- Din ve mezhep isimleri ile bunların mensuplarını bildiren sözcükler ile din ve mitolojiyle ilgili özel isimler büyük harfle başlar.

Örnek:

- İslamiyet, Müslümanlık, Hristiyanlık, Musevilik; Müslüman, Hristiyan, Musevi, Allah, Cebrail, Zeus, Kibele...

➤ **Gezegen ve yıldız adları büyük harfle başlar.**

Örnek:

- Dünya, Mars, Güneş, Küçükayı, Halley...

Not: Dünya, Güneş, Ay sözcükleri gerçek anlamı dışında kullanılırsa küçük harfle başlar.

Örnek:

- Sen benim dünyanı güneşisin, ayısın.
- Senin dünyanda kitap okumaya yer var mı?

➤ **Yer adları (sokak, cadde, mahalle, ilçe, il, bölge, kıta) büyük harfle başlar.**

Örnek:

- Ziya Gökalp Sokağı, Atatürk Caddesi, Gazi Mahallesi, Zafer Meydanı; Çankaya, Ürgüp; Ankara, İzmir; Ege Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi; Asya, Afrika...

Not: Özel ada dâhil olmayan il, ilçe, köy, belde vb. sözcükler küçük harfle başlar.

Örnek:

- Asya kıtası; İzmir ili, İstanbul şehri; Çankaya ilçesi; Taflan köyü...

➤ **Yer adlarından sonra gelen deniz, nehir, göl, dağ, boğaz gibi sözcükler büyük harfle başlar.**

Örnek:

- Ege Denizi, Marmara Denizi; Fırat Nehri, Dicle Irmağı; Van Gölü, Beyşehir Gölü; Erciyes Dağı, Ağrı Dağı; İstanbul Boğazı, Süveyş Kanalı; Zigana Geçidi...

➤ **Saray, köşk, han, kale, köprü, anıt vb. yapı adlarının tüm sözcükleri büyük harfle başlar.**

Örnek:

- Dolmabahçe Sarayı, Yıldız Sarayı; Çankaya Köşkü; Horozlu Han; Ankara Kalesi, Karahisar Kalesi; Galata Köprüsü, Mostar Köprüsü; Beyazıt Kulesi, Zafer Abidesi, Bilge Kağan Anıtı...

➤ **Kurum, kuruluş ve kurul adlarının tüm sözcükleri büyük harfle başlar.**

Örnek:

- Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Kütüphane, Türk Dil Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurum, Atatürk Orman Çiftliği, Yeşilay Derneği, Atatürk Lisesi, Bakanlar Kurulu, Emek İnşaat...

➤ **Kitap, dergi, gazete ve sanat eserlerinin adları büyük harfle başlar.**

Örnek:

- Nutuk, Anadolu Notları, Sinekli Bakkal, Mai ve Siyah, SUÇ VE CEZA; Varlık dergisi, Türk Dili dergisi, Hürriyet gazetesi, Milliyet gazetesi, Resmî Gazete; Kaplumbağa Terbiyecisi, Yorgun Herkül, Onuncu Yıl Marşı...

- Tarihi olay, çağ ve dönem adları büyük harfle başlar.

Örnek:

- İlk Çağ, Yakın Çağ; Millî Mücadele, Kurtuluş Savaşı, Lale Devri; Cahiliye Dönemi, Milli Edebiyat Dönemi, Tanzimat Dönemi...

- Milli ve dini bayramlar ile özel gün adları büyük harfle başlar.

Örnek:

- Cumhuriyet Bayramı, Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı; Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, Miraç Kandili; Anneler Günü, Öğretmenler Günü, Nevruz...

- Özel adlarla kurulan birleşik sözcüklerde sadece özel ad büyük harfle başlar.

Örnek:

- Antep fıstığı, İngiliz anahtarı, Hindistan cevizi, Maraş dondurması, Van kedisi, Japon gülü...

2. SAYILARIN YAZILIŞI

1. Sayılar metin içerisinde yazıyla ve her rakamı ayrı olacak şekilde yazılır.

Örnek:

- Bin yıldan beri, on dört gün, haftanın beşinci günü, üç ayda bir, iki hafta sonra...

2. Saat, para, ölçü ve istatistik verileri rakamla yazılır.

Örnek:

- 11.00'de, 17.30'da, 1.500.000 lira, 25 kg, 150 km, 200 metre, %25 indirim...

Not: Saat ve para metin içinde yazıyla da yazılabilir.

Örnek:

- Saat dokuzu beş geçe, yediye çeyrek kala, 1 milyar 500 milyon lira...

3. Dört veya daha çok basamaklı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılır ve aralarına nokta konur.

Örnek:

- 4.834, 23.845.536...

4. Sıra sayıları rakamla veya yazıyla yazılabilir.

Örnek:

- Yarışmada 4. oldu.
- Yarışmada 4'üncü oldu.
- Yarışmada dördüncü oldu.

5. Üleştirme sayıları sadece yazıyla yazılır.

Örnek:

- Elini öpen çocuklara onar lira verdi. (10'ar yanlıştır.)

6. Tarihi olaylarda, yüzyıllarda, hükümdar adlarında, tarihlerde ayların yazımında, kitap ve dergi ciltlerinde Romen rakamları kullanılabilir.

Örnek:

- II. Dünya Savaşı, XX. yüzyıl, III. Selim, 1.IX.1928, II. cilt...

7. Adları sayılardan oluşan oyun isimleri bitişik yazılır.

Örnek:

- Birdirbir, yirmibir, ellibir...

3. KISALTMALARIN YAZILIŞI

1. Büyük harfle yapılan kısaltmalarda araya nokta konulmaz.

Örnek:

- TBMM, TDK, TSK, RTÜK, TCDD...

Not: Türkiye Cumhuriyeti T.C. ve Türkçe T. Kısaltmaları bu maddenin istisnalarıdır.

2. Büyük harfle yapılan kısaltmalara getirilen ekler kısaltmanın okunuşuna göre okunur.

Örnek:

- TBMM’de, TDK’nin, RTÜK’ün, ASELSAN’da, BOTAŞ’a...

3. Küçük harfle yapılan kısaltmalara getirilen ekler sözcüğün okunuşuna göre okunur.

Örnek:

- Kg’dan (kilogramdan), cm’yi (santimetreyi)...

4. Sonunda nokta bulunan kısaltmalara getirilen ekler tekrar kesme işaretiyle ayrılmaz.

Örnek:

- Vb.leri, İng.yi, Alm.dan...

4. “DA / DE”NİN YAZILIŞI

1. Bağlaç olan “da / de” her zaman ayrı yazılır.

- Cümleden çıkarıldığında cümlenin anlamı bozulmaz.
- “Ya da” her zaman ayrı yazılır.

Örnek:

- Çarşıya gitmişken Mehmet Efendi’nin dükkânına da uğradım.
- Durumu ona da bildirdim.
- Düğüne kardeşi de gelecekmiş.

2. Bulunma hal eki olan “-da/-de” her zaman bitişik yazılır.

- Cümleden çıkarıldığında cümlenin anlamı bozulur.
- Ünsüz uyumuna uyarak “-ta/-te” biçiminde de yazılabilir.

Örnek:

- Tezgâhta iri balıklar vardı.
- Eşyalarını arabada unutmuş.
- Yurtta sulh, cihanda sulh.

5. “Ki”NİN YAZILIŞI

1. Bağlaç olan “ki” her zaman ayrı yazılır.

- «Ki» bağlacının olduğu sözcüğe «-ler» eki eklediğimiz zaman anlam bozulur.
- “Sanki, İllaki, Mademki, Belki, Oysaki, Halbuki, Çünkü, Meğerki” kalıplaşmış olarak bitişik yazılır.

Örnek:

- Sıkı giyin ki bu soğukta üşütme.
- Kapıyı kapat ki içeriye toz girmesin.
- Erken çıkalım ki yemeğe yetişelim.

2. Zamir olan “ki” her zaman bitişik yazılır.

«Ki» zamirinin olduğu sözcüğe «-ler» eki eklediğimiz zaman anlam bozulmaz.

Örnek:

- Kalem­tıraşım kaybolunca seninkini aldım.
- Komşumuzun arabası yeni, bizimki ise eski.

6. BİRLEŞİK SÖZCÜKLERİN YAZILIŞI

1. BİTİŞİK YAZILAN BİRLEŞİK SÖZCÜKLER

- Birleşme sırasında ses olayına uğrayan birleşik sözcükler bitişik yazılır.

Örnek:

- Hapis + etmek > Hapsetmek
- Kayıt + olmak > Kaydolmak
- Kayın + ana > Kaynana
- Ne + için > Niçin
- Pazar + ertesi > Pazartesi
- * His + etmek > Hissetmek
- * Af + etmek > Affetmek
- * Ret + etmek > Reddetmek
- * Emir + etmek > Emretmek
- * Darp + etmek > Darbetmek

- Sözcüklerden ikisi de veya sadece ikincisi anlam kaybına uğrarsa bitişik yazılır.

Örnek:

- Kuşburnu, aslanağzı; karafatma, yalıçapkını; kedigözü, kargaburnu; balıksırtı; kedidili, hanımgöbeği, alinazık; Samanyolu, Büyükayı, Kervankıran...
- Somut olarak yer bildirmeyen alt, üst, üzeri gibi sözcüklerle kurulan birleşik sözcükler bitişik yazılır.

Örnek:

- Ayakaltı, bilinçaltı, gözaltı, akşamüstü, gerçeküstü, olağanüstü, suçüstü, yüzüstü...

2. AYRI YAZILAN BİRLEŞİK SÖZCÜKLER

- Birleşme sırasında ses olayına uğramayan birleşik sözcükler ayrı yazılır.

Örnek:

- Arz etmek, göç etmek, kabul etmek, terk etmek, yok olmak...

- Sözcüklerden ikisi de veya sadece ikincisi anlam kaybına uğramamışsa ayrı yazılır.

Örnek:

- Köpek balığı, yılan balığı, ardıç kuşu, hamam böceği, dağ keçisi; çörek otu, kuru fasulye, kuru soğan; lüle taşı, çakmak taşı, el sabunu; dil bilgisi...

- Somut olarak yer bildiren alt, üst, üzeri gibi sözcüklerle kurulan birleşik sözcükler ayrı yazılır.

Örnek:

- Deri altı, yer altı, böbrek üstü bezi, tepe üstü...

- Hafta içi, hafta sonu, alt yazı, art niyet, arka plan, yurt içi, yurt dışı ayrı yazılır.

7. YAZIMI SIKÇA KARIŞTIRILAN SÖZCÜKLER

YANLIŞ	DOĞRU		YANLIŞ	DOĞRU
Herşey	Her şey		Tenbel	Tembel
Birşey	Bir şey		Çenber	Çember
Hiçbirşey	Hiçbir şey		Herbiri	Her biri
Pekçok	Pek çok		Gaste	Gazete
Bir çok	Birçok		Bir az	Biraz
Bir kaç	Birkaç		Meyva	Meyve
Herhangibir	Herhangi bir		Bu gün	Bugün
Herkez	Herkes		Hiçkimse	Hiç kimse
Yalniş	Yanlış		Döküman	Doküman
Yanlız	Yalnız		Istırap	Izdırap
Yada	Ya da		Entellektüel	Entelektüel
Ve ya	Veya		Mesayi	Mesai
Hoşgeldin	Hoş geldin		Şarz	Şarj
Direk	Direkt (Doğrudan)		Eksoz	Egzoz
Tıraş	Tıraş		Poaça	Poğaç
Süpriz	Sürpriz		Karnıbahar	Karnabahar
Fiat	Fiyat		Sandaviç	Sandviç
Espiri	Esprî		Dinazor	Dinozor
Kirbit	Kibrit		Aporlö	Hoparlör
Şohben	Şofben		Vejerteryan	Vejetaryen
Nalet	Lanet		Mütevazi	Mütevazı
Sarmısak	Sarımsak			
Maydonoz	Maydanoz			
Ardarda	Art arda			
Orta okul	Ortaokul			
Kiprik	Kirpik			
Klavuz	Kılavuz			
Orjinal	Orijinal			
Antreman	Antrenman			
Ahçı	Aşçı			
Baya	Bayağı			
Hapşurmak	Hapşırmak			
Heralde	Herhalde			
Labaratuvar	Laboratuvar			
Stajer	Stajyer			
Sarmısak	Sarımsak			
Sovan	Soğan			
Bağzen	Bazen			
Ayle	Aile			
Hopörlör	Hoparlör			
Şöför	Şoför			
Mütahit	Müteahhit			
Ünvan	Unvan			
Erezyon	Erozyon			
Eşortman	Eşofman			
Eşki	Ekşi			

NOKTALAMA İŞARETLERİ

A) NOKTA

1. Tamamlanmış cümlelerin sonuna konulur.

Örnek:

- Türk Dil Kurumu, 1932’de kurulmuştur.
- Yaz yağmurları az da olsa serinletmişti.

2. Bazı kısaltmaların sonuna konulur.

Örnek:

- Prof. Dr. Ahmet Çelik ameliyata girdi.
- Cad. İng. Vb.

3. Sayılardan sonra sıra bildirmek için konulur.

Örnek:

- 3. Kat, 15. Oda, II. Mehmet, XIV. Yüzyıl...

4. Bir yazının maddelerini gösteren harf veya rakamlardan sonra konulur.

Örnek:

- Sıfatlar ikiye ayrılır:
 - 1. Niteleme sıfatları
 - 2. Belirtme sıfatları

5. Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı ayırmak için konulur.

Örnek:

- 29.05.1453, 29.X.1923...

6. Saat ve dakikayı gösteren sayıları ayırmak için konulur.

Örnek:

- Tren 09.15’te kalktı.

7. Dört ve dörtten çok basamaklı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılıp aralarına nokta konulur.

Örnek:

- 4.534, 23.438.765

9. Kitap, dergi vb. künyelerinin sonuna konulur.

 rnek:

- Ag h Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, TDK Yayınları, Ankara, 1960.

10. Genel ađ adreslerinde kullanılır.

 rnek:

- www.sozluk.gov.tr
- www.meb.gov.tr

11. Matematikte  arpma işareti yerine kullanılır.

 rnek:

- $4.5=20$

B) VİRGÜL

1. Birbiri ardına sıralanan eş görevli sözcük ve sözcük gruplarının arasına konulur.

Örnek:

- İki katlı, mavi boyalı, bahçeli bir evleri vardı.
- Fırtınadan, soğuktan ve kardan korunmak lazımdı.

2. Sıralı cümleleri (Birden çok yüklemli cümle) ayırmak için konulur.

Örnek:

- Bahar geldi, bütün ağaçlar çiçek açtı.
- Boyalarla oynamış, boyaları yüzüne gözüne bulaştırmıştı.

3. Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş özneyi belirtmek için konulur.

Örnek:

- Babam, bunca işinin arasında bir de kardeşime laf yetiştiriyordu.

4. Ara sözlere ve ara cümleleri ayırmak için hem başına hem de sonuna konulur.

Örnek:

- Şimdi efendiler, müsaade buyurursanız, size bir soru sorayım.
- Bugün Ağrı Dağı'na, yurdumuzun en yüksek doruğuna, tırmanacağız.

5. Anlama güç kazandırmak için tekrarlanan sözcüklerin arasına konulur.

Örnek:

- Akşam, yine akşam, yine akşam / göllerde bu dem bir kamış olsam.
- Siyah, siyah, siyah saçları vardı.

6. Tırnak içine alınmayan alıntı cümlelerin sonuna konulur.

Örnek:

- Adana'ya yarın gideceğim, dedi.
- Bu akşam Datça'ya gidiyor musunuz, diye sordu.

7. Konuşma çizgisinden önce konur.

Örnek:

- Bahçe kapısını açtı. Sermet Bey'e,
- Bu anahtar köşkü de açar, dedi.

8. Kendisinden sonraki cümleye bağı olarak kabul etme, reddetme, teşvik bildiren “evet, hayır, yok, peki, tamam, olur, haydi, elbette” gibi sözcüklerden sonra konulur.

Örnek:

- Evet, ikimiz de geliyoruz sinemaya.
- Peki, bu yıl tarlaya çavdar ekelim.
- Yok, eczanemizde sıcak su torbası satmıyoruz.
- Elbette, resmi belgeleri adresinize teslim ederiz.

9. Bir sözcüğün kendisinden sonra gelen sözcüklerle anlam bağlantısı olmadığını göstermek ve anlam karışıklığını önlemek için konulur.

Örnek:

- Bu gece, eğlenceleri içlerine sinmedi.
- Savcı, Ahmet’e olay sırasında nerede olduğunu sordu.
- Ayşe, teyzesini telefonla aradı.
- Genç, adama yer verdi.

10. Hitap sözlerinden sonra konulur.

Örnek:

- Sayın Başkan, * Sevgili Kardeşim, * Değerli Arkadaşım,

11. Kitap, dergi vb. künyelerinde kullanılır.

Örnek:

- ERGİN, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, Ankara, 1958.

12. Sayıların yazılışında kesirleri ayırmak için kullanılır

Örnek:

- 2,5 litre süt bu tatlı için yeterli olur.
- 0,45 (sıfır tam, yüzde kırk beş)

Not: Bağlaçlardan, tekrarlı bağlaçlardan, şart ekinden, zarf fiil eki almış sözcükten sonra ve ikilemelerin arasına virgül konulmaz.

Örnek:

- Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli.
- İçeri girip ilk masada oturan adama adresi sordu.
- Arabanızla gelerseniz park sıkıntısı yaşayabilirsiniz.

C) NOKTALI VİRGÜL

1. Virgüllerle ayrılmış tür ve takımları birbirinden ayırmak için konulur.

Örnek:

- Erkek çocuklara Doğan, Tuğrul, Aslan; kız çocuklara İnci, Çiçek, Gönül adları verilir.
- A grubunda Japonya, Çin, Kazakistan; B grubunda Nijerya, Gana, Kamerun var.

2. Ögeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri (birden çok yüklemlili cümle) birbirinden ayırmak için konulur.

Örnek:

- Sevinçten, heyecandan içim içime sığmıyor; bağırarak, kahkahalar atmak istiyorum.
- Öfke gelir, göz kararır; öfke gider, yüz kızarır.

3. İki den fazla eş değeri ögeleri arasında virgül bulunan cümlelerde öznen den sonra konulur.

Örnek:

- Futbol; basketbol, voleybol ve atletizmden daha çok sevilme ktedir.

Not: Bağlaçlardan önce veya sonra noktalı virgül konulmaz.

Örnek:

- Konuşuyorum çünkü gerçekleri siz de bilmelisiniz.

D) İKİ NOKTA

1. Kendisiyle ilgili örnek verilecek cümlelerin sonuna konulur.

Örnek:

- Matematikte kullandığımız terimleri sıralayalım: kare, dikdörtgen, aç, karekök...

2. Kendisiyle ilgili açıklama verilecek cümlelerin sonuna konulur.

Örnek:

- Sınavı kazanmak için yapacağın en önemli şey şudur: Yeni öğrendiğin konuyu evde tekrar edeceksin.

Not: Örnek verilecek cümlelerde iki noktadan sonra örnekler küçük harfle devam ederken açıklama verilecek cümlelerde iki noktadan sonra açıklama cümlesi büyük harfle başlar.

3. Karşılıklı konuşmalarda konuşan kişiyi belirten sözlerden sonra konulur.

Örnek:

- Hacivat: Hoş geldin Karagöz'üm!
Karagöz: Hoş bulduk kel kafalı kara üzüm!

4. Genel ağ adreslerinde kullanılır.

Örnek:

- <https://sozluk.gov.tr/>
- <https://www.eba.gov.tr>

5. Matematikte bölme işareti olarak kullanılır.

Örnek:

- $600:3=200$

E) ÜÇ NOKTA

1. Anlatım olarak tamamlanmamış cümlelerin sonuna konulur.

Örnek:

- Masanın üzerinde renk renk kalemler...

2. Alıntılarda başta, ortada veya sonda alınmayan bölümleri göstermek için konulur.

Örnek:

- ... derken şehrin öte başından boğuk boğuk sesler gelmeye başladı...

3. Kaba sayıldığı için veya başka bir sebepten dolayı açık yazılmak istenmeyen bölümlerin yerine konulur.

Örnek:

- Hâkim sonra oturumda gizli tanık H...’i dinledi.

4. Ünlem ve seslenmelerde anlatımı pekiştirmek için konulur.

Örnek:

- Gölgeler yaklaştılar. Bir adım kalınca onu kıyafetinden tanıdılar:
- Koca Ali... Koca Ali!

F) SORU İŞARETİ

1. Soru cümlelerinin sonuna konulur.

Örnek:

- Ne zaman tükenecek bu yollar arabacı?
- Gümrükteki memur başını kaldırdı:
- Adınız?

2. Bilinmeyen, kesin olmayan veya şüpheyile karşılanan yer, tarih vb. durumlar için konulur.

Örnek:

- Yunus Emre (1240? – 1320) (Doğum Yeri: ?)
- Ankara’dan Antalya’ya arabayla üç saatte (?) gitmiş.

G) ÜNLEM İŞARETİ

1. Sevinç, kıvanç, acı, şaşma, korku gibi duyguları anlatan cümlelerin sonuna konulur.

Örnek:

- Ne mutlu Türk'üm diyene!
- Eyvah, çocuk boğuluyor galiba!

2. Seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra konulur.

Örnek:

- Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!
- Dur yolcu! Bilmeden gelip bastığın bu toprak bir devrin battığı yerdir.

3. Alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırılmak istenen sözden sonra konulur.

Örnek:

- İsteseymiş bir günde bitirmiş(!) ama ne yazık ki vakti yokmuş.
- Adam akıllı(!) olduğunu söylüyor.

H) KISA ÇİZGİ

1. Satıra sığmayan sözcükler bölünürken satır sonuna konulur.

Örnek:

- özenle raflara yerleştirilen kitapları yere indirdi.

2. Cümle içinde ara sözleri veya ara cümleleri ayırmak için hem başlarına hem de sonlarına konulur.

Örnek:

- Küçük bir sürü –dört inekle birkaç koyun- köye giren yolun ağzında durmuştu.

3. Sözcüklerin köklerini, gövdelerini ve eklerini birbirinden ayırmak için konulur.

Örnek:

- Say – gı – lı * Sev – inç – li

4. Fiil kök ve gövdelerini göstermek için konulur.

Örnek:

- Gel-, koş-, gül-, ye-

5. Ekleri göstermek için başlarına konulur.

Örnek:

- -la, -mak, -lı, -cı

6. Heceleri göstermek için konulur.

Örnek:

- So-rum-lu-luk, san-dal-ye, a-raş-tır-ma

7. “Arasında, ve, ile, -den ...-e” anlamlarını vermek için sözcükler ve sayılar arasında kullanılır.

Örnek:

- Aydın – İzmir yolu, 09.30 – 10.30, Türkçe – İngilizce Sözlük, Fenerbahçe – Galatasaray maçı

Not: Cümle içerisinde sayı adlarının yinelenmesinde araya kısa çizgi konulmaz.

Örnek:

- Üç beş kişi geldi.
- On on beş yıldır burada oturuyoruz.

8. Matematikte sıfırdan küçük sayıları göstermek için ve çıkarma işareti olarak kullanılır.

Örnek:

- Hava sıcaklığı -2 derece olacakmış.
- $10 - 3 = 7$

1) UZUN ÇİZGİ

1. Yazıda satır başına alınan konuşmaları göstermek için konulur. Buna “konuşma çizgisi” de denir.

Örnek:

- - Büyük işler küçük adımlarla başlar.

2. Konuşmalar tırnak içerisinde verilmişse konuşma çizgisi konulmaz.

Örnek:

- Arabamız tutarken Erciyes yolunu:
“Hancı dedim, bildin mi Maraşlı Şeyhoğlu’nu?”

J) EĞİK ÇİZGİ

1. Dizeler yan yana yazıldığında aralarına konulur.

Örnek:

- Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak / Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak / O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak / O benimdir, o benim milletimindir ancak.
- 2. Adres yazarken apartman numarası ile daire numarası arasına ve ilçe ile şehir arasına konulur.

Örnek:

- İnönü Caddesi No:23/4 Konak/İZMİR
- 3. Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı ayırmak için konulur.

Örnek:

- 18/11/1969, 15/IX/1994
- 4. Dil bilgisinde eklerin farklı biçimlerini göstermek için kullanılır.

Örnek:

- -lık/-lik/-luk/-lük
- 5. Genel ağ adreslerinde kullanılır.

Örnek:

- <http://sozluk.gov.tr>
- 6. Matematikte bölme işareti olarak kullanılır.

Örnek:

- $70/2=35$
- 7. Fizik, matematik gibi alanlarda birimler arası orantıları gösterirken kullanılır.

Örnek:

- g/sn (Gram/saniye) km/s (Kilometre/saat)

K) TIRNAK İŞARETİ

1. Başka bir kimseden veya yazıdan olduğu gibi aktarılan sözler tırnak içine alınır. Alıntıya ait tüm noktalamalar tırnak işareti içerisinde yazılır.

Örnek:

- Ulu önderin “Ne mutlu Türk’üm diyene!” sözü herkesi duygulandırır.

2. Özel olarak vurgulanmak istenen sözler tırnak içine alınır.

Örnek:

- İyi yerlere gelmek istiyorsanız işinizi “özveriyle” yapmalısınız.

3. Cümle içerisinde eserlerin ve yazıların adları ile bölüm başlıkları tırnak içine alınır. Bu özel isimlere gelen eklerin tekrar kesme işaretiyle ayrılmasına gerek yoktur.

Örnek:

- Elif Şafak’ın “Bit Palas”ını okudunuz mu?
- “Yazım Kuralları” bölümünde bazı uyarıları yer verilmiş.

Not: Tırnak içinde verilen cümlelerin içinde yeniden tırnağa alınması gereken bir sözü, ibareyi belirtmek için «tek tırnak işareti» kullanılır.

Örnek:

- Edebiyat öğretmeni “Şiirler içinde ‘Han Duvarları’ gibisi var mı?” dedi ve Faruk Nafiz’in bu güzel şiirini okumaya başladı.
- “Atatürk henüz ‘Gazi Mustafa Kemal Paşa’ idi. Benden ona dair bir kitap için ön söz istemişlerdi.”

L) YAY AYRAÇ

1. Cümledeki anlamı tamamlayan ve cümlenin dışında kalan ek bilgiler için kullanılır. Yay ayraç içinde bulunan ve yargı bildiren anlatımların sonuna uygun noktalama işareti konulur.

Örnek:

- Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.) gezsek bile görmek için değil, kendimizi göstermek için geziyoruz. (Nurullah Ataç)
- 2. Tiyatro eserlerinde ve senaryolarda konuşan kişinin hareketleri, durumunu açıklamak ve göstermek için kullanılır.

Örnek:

- İhtiyar – (Yavaş yavaş yaklaşır.) Ne oluyor beyefendi? Bana da anlatın lütfen.

3. Alıntıların aktarıldığı eseri, yazarı veya künye bilgilerini göstermek için kullanılır:

Örnek:

- Eşin var, aşîyanın var, baharın var ki beklerdin
Kıyametler koparmak neydi ey bülbül, nedir derdin? (Mehmet Akif Ersoy)

4. Bir yazının maddelerini gösteren sayı ve harflerden sonra kullanılır.

Örnek:

- 1) A) IV) b)

5. Yay ayraç içerisinde ünlem, soru işareti ve üç nokta kendi konularında gösterildi.

6. Ayraç içerisinde ayraç kullanılması gereken durumlarda önce köşeli ayraç kullanılır.

Örnek:

- Halikarnas Balıkçısı [Cevat Şakir Kabaağaçlı (1886 – 1973)] en güzel eserlerini Bodrum’da yazmıştır.

M) KESME İŞARETİ

1. Özel adlara getirilen çekim ekleri kesme işaretiyle ayrılır.

Örnek:

- Akdeniz Oyunları bu yıl Türkiye’de yapıldı.
- Yüzbaşı Mehmet Bey’in yeni görev yeri belli oldu.

Not: Özel adlara getirilen yapım ekleri ve bunlardan sonra gelen hiçbir ek kesme işaretiyle ayrılmaz.

Örnek:

- Türkçe, Türkçenin, İzmirli, Atatürkçülüğün

Not: Kurum, kuruluş ve kurul adlarına getirilen ekler kesme işaretiyle ayrılmaz.

Örnek:

- Türkiye Büyük Millet Meclisine, Türk Dil Kurumundan, Mavi Köşe Bakkaliyesinden

Not: Sonunda 3. teklik kişi iyelik eki olan özel ada, bu ek dışında başka bir iyelik eki getirildiğinde kesme işareti konulmaz.

Örnek:

- Boğaz Köprüsü → Boğaz Köprümüzde
- Amik Ovası → Amik Ovamızı
- Kuşadası → Kuşadamızın

2. Kısaltmalara getirilen ekleri ayırmak için konulur.

Örnek:

- TBMM’nin, TDK’ye, ABD’yi

3. Sayılara getirilen ekleri ayırmak için konulur.

Örnek:

- Aklınızdan 1’den 100’e kadar bir sayı tutunuz.
- 8’inci maddenin görüşmeleri birazdan başlayacak.

4. Belirli bir tarih bildiren gün ve ay adlarına gelen ekleri ayırmak için kullanılır.

Örnek:

- Başvurular 17 Aralık’a kadar sürecek.

5. Bir ek veya harften sonra gelen ekleri ayırmak için konulur.

Örnek:

- Bu konuyu a’dan z’ye ezberledim.

6. Seslerin ölçü ve söyleyiş gereği düştüğünü göstermek için kullanılır:

Örnek:

- Bir ok attım karlı dağın ardına
Düştü m'ola sevdiğimin yurduna
İl yanmazken ben yanarım derdine
Engel aramızı açtı n'eyleyim (Karacaoğlu)

EDEBİ TÜRLER VE SÖZ SANATLARI

A) HİKÂYE EDİCİ METİNLER

1. HİKÂYE (ÖYKÜ)

- Yaşanmış veya yaşanabilecek olayları belli bir plan çerçevesinde anlatan yazı türüdür.
- Kişi, yer ve zaman öğeleri bulunur.
- Anlatılan olay kısa, kişi sayısı azdır.
- Serim, düğüm ve çözüm bölümlerinden oluşur.
- Ömer Seyfettin, Sait Faik Abasıyanık, Muzaffer İzgü, Gültan Dayıoğlu, Hidayet Karakuş...

2. ROMAN

- Yaşanmış veya yaşanabilecek olayları belli bir plan çerçevesinde ayrıntılı olarak anlatan uzun yazı türüdür.
- Kişi, yer ve zaman öğeleri bulunur.
- Anlatılan olay uzun, ayrıntılı ve birbirine bağlı pek çok olaydan oluşur.
- Kişi sayısı hikâyeye göre daha fazladır ve kişiler ayrıntılı anlatılır.
- Sefiller, Oliver Twist, Harry Potter, Çocuk Kalbi...

3. MASAL

- Olağanüstü olayların anlatıldığı hayal ürünü yazılardır.
- Olayın geçtiği zaman belirsizdir. Günlerden bir gün, evvel zaman içinde kalbur saman içinde...
- Olayın geçtiği yer belirsizdir. Kaf Dağı, devler ülkesi, sihirli orman, Hint, Çin...
- Olağanüstü karakterler vardır. Devler, cüceler, periler, sihirli varlıklar...
- Masallar tekerlemeyle başlayıp tekerlemeyle biter.
- Ulusal konular yerine iyilik, kötülük, dürüstlük gibi evrensel konular anlatılır.
- Masallarda eğitcilik ve öğreticilik esastır.
- Masalın sonunda iyiler ödüllendirilip kötüler cezalandırılır.
- Keloğlan masalları, Andersen masalları, Kırmızı Başlıklı Kız, Çizmeli Kedi, Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, Uyuyan Güzel...

4. FABL

- İnsan dışındaki varlıklara insan özelliği vererek başlarından geçen olayların anlatıldığı yazılardır.
- Fablın amacı insanlara ders vermek, öğüt vermektir.
- Karakterleri hayvanlar, bitkiler veya cansız varlıklardır.
- Fabl karakterleri insanlar gibi düşünür, konuşur ve hareket ederler.
- La Fontaine (Karga ile Tilki, Aslan ile Fare), Ezop (Tavşan ile Kaplumbağa, Ağustos Böceği ile Karınca), Beydeba (Kelile ve Dimne)

5. DESTAN

- Bir ulusun kahramanlıklarını, savaşlarını, göçlerini, sıkıntılarını anlatan yazı türüdür.
- En uzun yazı türüdür.
- Genellikle şiir şeklinde yazılırlar.
- Sözlü dönem ürünleridir ancak sonradan yazıya geçirilmişlerdir.
- Olaylar ve kişiler olağanüstü özellikler taşır.
- Yazarı belli olmayan destanlar vardır: Gılgamış Destanı, Ergenekon Destanı, Göç Destanı, Manas Destanı...
- Yazarı belli olan destanlar vardır: Üç Şehitler (Fazıl Hüsnü), Çanakkale Şehitlerine (M. Âkif)

6. EFSANE

- Halkın hayal dünyasında ağızdan ağıza yayılarak gelişen olağanüstü olayları anlatan yazı türüdür.
- Eski dönemlerde doğa olaylarını açıklayamayan insanların bu olayları açıklama şekli olarak ortaya çıkmıştır.
- Olaylar ve kişiler olağanüstü özellikler taşır.
- Taş kesilme, kükreyen dağlar, Van Gölü canavarı...

7. TİYATRO

- Sahnelenmek üzere yazılan yazı türüdür.
- Konuşma ve harekete dayalıdır.
- Komedi, dram ve trajedi türleri vardır.
- Vatan yahut Silistre, Keşanlı Ali Destanı, Koçyiğit Köroğlu, Çok Bilen Çok Yanılır...

8. ÇİZGİ ROMAN

- Çizgi ile hikâye anlatmak için birbirini takip eden çerçevelenmiş resimlerin kullanıldığı eserlerdir.
- Olaylar ve karakterler çizilerek anlatılır.
- Karakterlerin konuşmalarını aktarmak için konuşma balonları kullanılır.
- Marvel (Superman, Batman, Spiderman, Hulk...)

9. KARİKATÜR

- Bir insanın, fikrin veya olayın resimlendirilerek anlatılmasıdır.
- Kısa, düşündürücü ve mesaj verici özellikler taşır.
- Oğuz Aral, Erdil Yaşaroğlu, Behiç Ak, Latif Demirci...

10. MİZAHİ FIKRA

- Yaşamsal olaylardan hareketle anlatılan ve ders verme amacı güden kısa, sözlü ürünlerdir.
- Nasreddin Hoca fıkraları...

B) BİLGİLENDİRİCİ METİNLER

1. DENEME

- Yazarın, herhangi bir konudaki kişisel görüşlerini anlatmak için yazdığı yazılardır.
- Denemelerde konu sınırlaması yoktur.
- Yazar kişisel düşüncelerini aktarır, kanıtlama çabası yoktur.
- Yazar kendisiyle konuşuyormuş, sesli düşünüyormuş gibi yazar.
- Montaigne, Nurullah Ataç...

2. MAKALE

- Yazarın, herhangi bir konuda bilgi vermek, açıklama yapmak amacıyla yazdığı yazılardır.
- Bir gerçeği açıklamak, bir düşünceyi savunmak için yazılır.
- Yazarın düşüncelerini kanıtlama, okuyucuyu ikna etme çabası vardır.
- İnceleme, araştırma ve bilgi gerektirir.
- Sayısal verilerden, istatistiklerden, araştırmalardan yararlanır.

3. SÖYLEŞİ (SOHBET)

- Yazarın, gündelik olaylarla ilgili düşüncelerini okuyucuyla sohbet ediyormuş gibi yazdığı yazılardır.
- Yazarın kişisel düşünceleri ağırlıklıdır, samimi yazılardır.
- Okuyucuyla sohbet ediyor gibi görünmesi en önemli özelliğidir.
- Yazar sorular sorar ve sanki okuyucudan cevap almış gibi yazısına devam eder.
- Öğretme veya kanıtlama amacı yoktur.

4. FIKRA (KÖŞE YAZISI)

- Yazarın, güncel konularla ilgili düşüncelerini anlattığı yazılardır.
- Yazar düşüncelerini kanıtlamaya uğraşmaz.

Not:

- Fıkra güncel konuları anlatırken denemeler daha genel konulardan bahseder.
- Denemeler edebi değeri olan yazılarken fıkralar gazete ve dergi yazılarıdır.
- Makalede kanıtlama amacı varken deneme, fıkra ve söyleşide yoktur.
- Söyleşide okuyucuyla konuşma havası, soru – cevap vardır.

5. ELEŞTİRİ

- Bir sanat eserinin olumlu veya olumsuz yanlarını anlatan yazı türüdür.
- Eleştiri yazılarında amaç sanat eserini tanıtmaktır.
- Sanat eserinin sadece olumsuz yanları değil olumlu yanları da anlatılır.
- Somut verilerle eserin gerçek değeri ortaya konulmalıdır.

6. BİYOGRAFİ (YAŞAM ÖYKÜSÜ)

- Bir kişinin doğumundan yaşadığı güne kadar geçirdiği belli başlı olayları anlatan yazı türüdür.
- Tanınmış, eserler bırakmış, önemli isimlerin hayatı anlatılır.
- Kurgusal değil tamamen gerçekçidir.
- Kişinin hayatı tarihsel sıraya göre anlatılır.
- Üçüncü kişi ağzıyla yazılır.

7. OTOBİYOGRAFİ (ÖZ YAŞAM ÖYKÜSÜ)

- Bir kişinin kendi hayatını anlattığı yazı türüdür.
- Birinci kişi ağzıyla yazılır.
- Diğer bütün özellikleri biyografi ile aynıdır.

8. ANI

- Kişinin başından geçen olayların üzerinden zaman geçtikten sonra anlatıldığı yazı türüdür.
- Yazar olayları kendi bakış açısıyla anlatır.
- Biyografiden farkı yazar, kişinin bütün hayatını değil sadece önemsendiği bir kesitini anlatır.
- Tarihsel olayların öğrenilmesinde önemli yer tutar.

9. GÜNLÜK (GÜNCE)

- Yazarın kendi hayatını günü gününe anlattığı yazı türüdür.
- Olaylar tarih belirterek yazılmalıdır.
- Samimi bir dille, kendi kendine konuşuyormuş gibi yazılır.
- Anıda geçmişteki bir olay anlatılırken günlük günü gününe yazılır.

10. GEZİ YAZISI (SEYAHATNAME)

- Gezilip görülen yerlerin ve o yerlerle ilgili izlenimlerin anlatıldığı yazı türüdür.
- Somut bilgilerin yanı sıra yazarın duygu ve düşüncelerini de içerir.
- Gözlem gücüne dayanır.
- Evliya Çelebi – Seyahatname

11. RÖPORTAJ

- Gazetecilerin bir yeri ziyaret ederek o yerin özelliklerini, orada gördüklerini kişisel düşünceleriyle birleştirip fotoğrafla belgelendirerek yazdığı yazı türüdür.

12. NUTUK (SÖYLEV)

- Bir topluluğa duygu ve düşünce aşılamak amacıyla yapılan coşkulu konuşmalardır.
- Atatürk – Nutuk

13. MEKTUP

- Bir duygu, düşünce veya dileğin iletilmesi amacıyla yazılan yazılardır.
- Mektubun başındaki hitap ifadeleri büyük harfle başlar ve ardından virgöl konulur.
- Mektup bittikten sonra ad soyad, tarih ve imza atılır.
- Özel mektuplar, edebi mektuplar ve iş mektupları vardır.

14. DİLEKÇE

- Bir konuda bilgi vermek, bilgi istemek, dilek veya şikâyet belirtmek amacıyla yazılan resmi yazılardır.
- Anlatım kısa ve net olmalı, gereksiz ifadelerden kaçınılmalıdır.
- Çizgisiz A4 kâğıda, kâğıdın tek yüzüne ve ortalanarak yazılmalıdır.
- Yazılan kurumun adı ilk harfleri büyük olacak şekilde yazılır ve hemen sağ altına kurumun bulunduğu şehir yazılır.
- Dilek, şikâyet veya bilgi kısaca yazılıp satır başı yapılarak “Gereğini arz ederim.” Yazılmalıdır.
- Sağ alt köşeye tarih ve ad soyad yazılıp imza atılır.
- Sol alt köşeye adres, telefon, e-posta gibi gerekli iletişim bilgileri ve varsa ekler yazılır.

C) ŞİİR

1. ŞİİR

- Duygu ve düşüncelerin ritimli sözlerle ve sesin uyumlu kullanımıyla etkili ve coşkulu biçimde anlatıldığı yazı türüdür.
- Düz yazılarda satır, şiirlerde ise dize (mısra) kullanılır.
- Dört dizenin bir araya gelmesiyle dörtlük (kıta) oluşur.
- Dize sonlarındaki ses benzerliklerine uyak (kafiye) denir.

Örnek:

- Bizim elde bahar olur, yaz **olur**.
Göller dolu ördek olur, kaz **olur**.
Sevgi arasında yüz bin naz **olur**.
Suçumu bağışla, ben sana kurban.
- Bu ıslıkla uzayan, dönen, kıvrılan **yollar**,
Uykuya varmış gibi görünen yılan **yollar**
Başını kaldırarak boşluğu dinli**yordu**.
Gökler bulutlanıyor, rüzgâr serinli**yordu**.
- Şiirin tüm dizelerinde aynı sayıda hece varsa hece ölçüsü vardır.

Örnek:

- Bu vatan toprağın kara bağrında (11'li)
Sıradağlar gibi duranlarındır
Bir tarih boyunca onun uğrunda
Kendini tarihe verenlerindir
- Karac'oğlan der ki kondum göçülmez (11'li)
Acıdır ecel şerbeti içilmez
Üç derdim var birbirinden seçilmez
Bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm
- Konularına göre şiirler beşe ayrılır:

1.1. Lirik Şiir

Sevgi, özlem, ayrılık gibi duygusal konuları işleyen şiirlerdir.

Örnek:

- Nasıl acıkırsa susarsa insan
Öyle sevdim bir memleket kızını
Bir şey bu aşkın artırdı hızını
Aramıza dağlar deryalar koyan

1.2. Epik Şiir

Kahramanlık, yiğitlik ve savaş gibi konuları işleyen şiirlerdir.

Örnek:

- Bizdik o hücumun aşkıyla kanatlı
Bizdik o sabah ilk atılan safta yüz atlı
Uçtuk Mohaç ufkunda görünmek hevesiyle
Canlandı o meşhur ova at kışnemesiyle

1.3. Didaktik Şiir

Belli bir düşünceyi kabul ettirmek, öğüt vermek, ahlaki ders vermek amacıyla yazılan öğretici şiirlerdir. Daha çok dini, tasavvufi konularda yazılır.

Örnek:

- Piknik, gezi yaparken
Çöp bırakma geride
Çayırılarda yürürken
Zarar verme çiçeğe

1.4. Pastoral Şiir

Doğa güzelliklerini, köy hayatını, çobanları anlatan şiirlerdir.

Örnek:

- Gümüş bir dumanla kapandı her yer
Yer ve gök bu akşam yayla dumanı
Sürüler, çeşmeler, sarı çiçekler
Beyaz kar, yeşil çam, yayla duman

1.5. Satirik Şiir

Toplum hayatındaki sorunlu yönleri, düzensizlikleri, insanların hatalarını eleştiren şiirlerdir.

Örnek:

- Cüzdanı görseler itin boynunda
“Buyur baş sedire it ağa.” derler
Eğer paran yoksa senin koynunda
“Defol git şuradan kurbağa!” derler

2. MANİ

- Hemen her konuda yazılabilen anonim halk edebiyatı ürünüdür.
- Genellikle tek dördlük şeklinde yazılır.
- İlk iki dize doldurma amaçlıdır.
- Esas düşünce son iki dizede verilir.

Örnek:

- Bahçelerde saz olur.
Gül açılır yaz olur.
Ben yârime gül demem,
Gülün ömrü az olur.
- Deniz geçer sal değil.
Sözlerim masal değil.
Gönül çarşıda pazarda,
Satılacak mal değil.

3. NİNNİ

- Annelerin, bebeklerini avutmak veya uyutmak için ezgiyle söyledikleri sözlerdir.
- Genellikle dördlükler şeklinde söylenir.
- “Uyusun da büyüsün ninni” gibi kalıplaşmış sözleri vardır.

Örnek:

- Dandini dandini dastana
Danalar girdi bostana
Kov bostancı danayı
Yemesin lahanayı

4. ŞARKI – TÜRKÜ

- Bestelenmek amacıyla yazılan şiirlerdir.
- Tekrarlanan kısımlarına nakarat denir.
- Türküler daha eski ve genellikle bir olaya dayalıdır.

D) SÖZ SANATLARI

1. KİŞİLEŞTİRME

İnsan dışındaki varlıklara insana ait özellikler verilmesine **kişileştirme** denir.

- Bitkiler, hayvanlar veya cansız varlıklar insanlaştırılabilir.
- Bütün fabllarda kişileştirme vardır.

Örnek:

- Ağaçlar, derin uykudan henüz uyanmamıştı.
- Yavru serçe annesini karşısında görünce ağzı kulaklarına vardı.
- Köyün çayı boş yere akmaktan sıkılıyordu.

2. KONUŞTURMA

İnsan dışındaki varlıkların insanmış gibi konuşturulmasına **konuşturma** denir.

- Konuşturma sanatında insan dışı varlığın ağzından mutlaka bir söz çıkmalıdır.
- Konuşturma sanatı olan her yerde kişileştirme sanatı da kullanılmış olur.

Örnek:

- Elma ağacı: "Şu çocuklar dallarımıza taş atmasa ne güzel olurdu!" dedi.
- Tek kanatlı kuş asla uçamaz, dedi yaralı kırlangıç.

3. BENZETME

Bir varlığın başka bir varlığın özellikleriyle anlatılmasına **benzetme** denir.

Örnek:

- Serkan keçi gibi inatçı bir çocuktur.
- Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner aşarım.
- Karın yağmasıyla ağaçlar sanki beyaz gelinlik giydi.

4. ABARTMA

Bir nesneyi veya bir durumu olduğundan daha büyük ya da daha küçük göstermeye **abartma** denir.

Örnek:

- Çantayı taşımaktan kolum koptu.
- Anlatılan olay herkesi duygulandırmış, gözyaşları sele dönmüştü.
- Adam dünyanın yemeğini yedi, yine de doymadı.
- Dağ gibi bulaşıkları bir çırpıda yıkadı.
- Hediyesini görünce dünyalar onun oldu.

SÖZCÜKTE ANLAM

Tek başına anlamı olan veya cümle içinde anlam kazanan ses topluluklarına **sözcük (kelime)** denir. Dilimizde her sözcüğün mutlaka bir anlamı vardır. Bazı sözcüklerin ise kullanıldıkları cümleye göre birden çok anlamı olabilir. Bu tür sözcüklere **çok anlamlı sözcükler** denir.

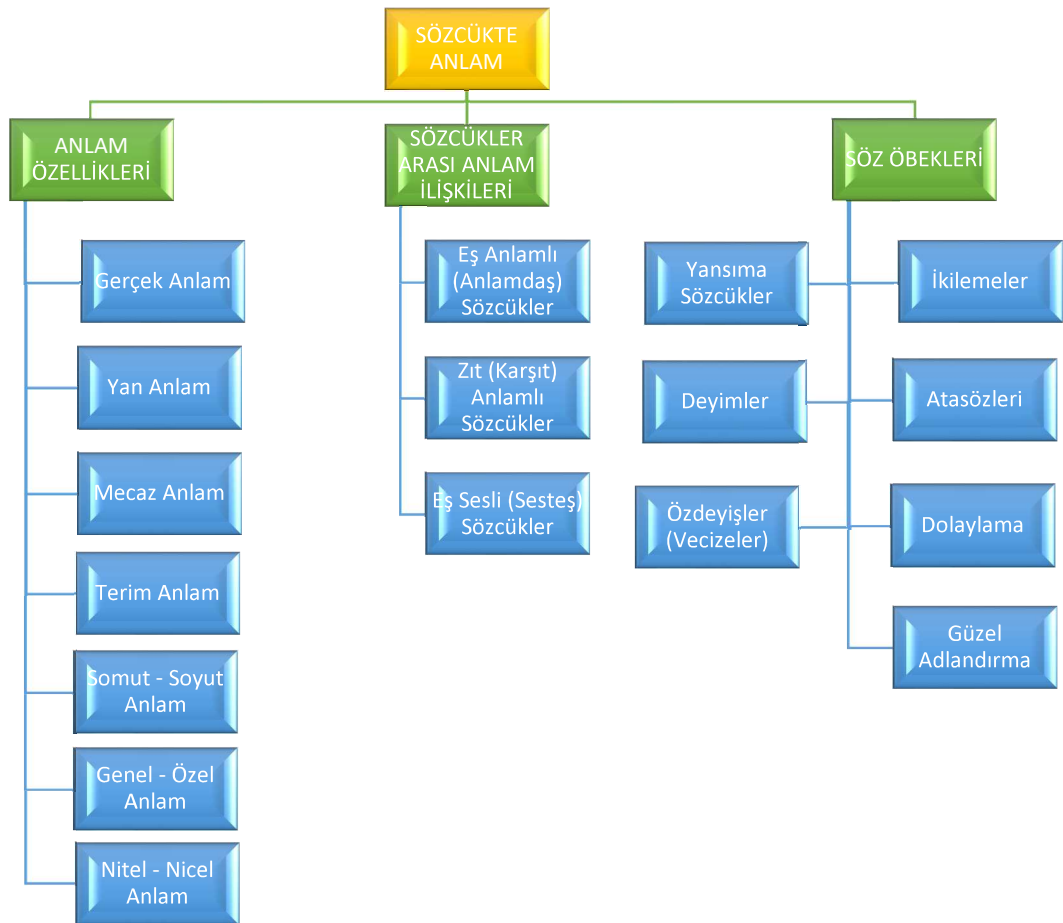
Örneğin “bakmak” sözcüğünün sözlükte 17 farklı anlamı vardır. “Gitmek” sözcüğünün 22 farklı anlamı, “gelmek” sözcüğünün 36 farklı anlamı, “çıkmaq” sözcüğünün 56 farklı anlamı vardır.

Örnek:

- Evin her tarafına baktım ama anahtarı bulamadım. → Aramak
- Üç çocuklu bir aileye bakıyor. → Geçindirmek
- Çocuğum, sen derslerine bak. → Uğraşmak
- Bahçedeki güllere ben baktım. → Emek vermek

Örnek:

- Aşağı kat daha sakın ve sıcak. → Bir yere göre altta olan
- Emir, yukarıdan geldi. → Yetkili kimse
- Aşağı yukarı elli yaşlarındaydı. → Yaklaşık

A) ANLAM ÖZELLİKLERİ

1. GERÇEK ANLAM

Bir sözcük söylendiğinde akla gelen ilk anlamına **gerçek anlam** denir. Kelimelerin sözlükteki ilk anlamlarıdır. Bu yüzden **sözlük anlamı** da denir.

Örnek:

- Karabaş, bir şeyin kokusunu aldı. (Nesnelerden yayılan zerrelere burunda uyandırdığı duygu)
- Kör adama kimse yardım etmedi. (Görme engelli)
- Kitaplarını boş bir kutuya yerleştirdi. (İçinde, üstünde hiç kimse veya hiçbir şey bulunmayan)

2. YAN ANLAM (Müfredattan kaldırıldı.)

Bir sözcüğün gerçek anlamından kopmadan kazandığı yeni anlamlara **yan anlam** denir. Sözcüklerin yan anlam kazanmasında gerçek anlamıyla görev veya şekil benzerliği etkilidir.

Örnek:

- Bu kokuyu annem de kullanır. (Güzel kokmak için kullanılan esans)
- Kör makasla kumaşı kesmeye çalışıyor. (Keskinliği yeterli olmayan)
- Bugün boşum, hiç işim yok. (İşi olmayan)

3. MECAZ ANLAM

Bir sözcüğün gerçek anlamından tamamen uzaklaşarak kazandığı yeni anlama **mecaz anlam** denir. Mecaz anlamlı sözcükler genelde soyut anlam kazanır.

Örnek:

- Ortalıkta savaş kokusu vardı. (Belirti, işaret)
- Olaylara karşı kör ve sağırdır. (Duyarlılığını yitirmiş)
- Boş sözlerle beni oyalamayın. (Bir işe yaramayan)

Örnekler:

- Yazınız silik olduğu için okunmuyor. (Gerçek)
- Okuduğum romanın en silik karakteri Ersin'di. (Mecaz)
- Metindeki mecaz anlamlı kelimelerin altını çizdi. (Gerçek)
- Maçta hata yapınca teknik direktör genç oyuncuyu çizdi. (Mecaz)
- Dar elbiselerimi artık giyemiyorum. (Gerçek)
- Devlet dar gelirli ailelere yardım elini uzatmalı. (Mecaz)

- Bu çantalar çok ağır. (Gerçek)
- Sözlerim ona çok ağır gelmiş. (Mecaz)
- Evin önündeki duvar yıkıldı. (Gerçek)
- Haber duyunca adam adeta yıkıldı. (Mecaz)
- Ormanlarımız bir bir yanıyor. (Gerçek)
- Bu işi bitiremezsek yandık. (Mecaz)
- Yürümekten ayaklarım şişti. (Gerçek)
- Köprü'nün ayağına bomba koymuşlar. (Yan)
- Kuşların kanatları çok güzel tasarlanmıştır. (Gerçek)
- Uçağın kanadı hasar görmüş. (Yan)

4. TERİM ANLAM

Bir bilim, sanat, spor veya meslek dalıyla ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan sözcüklere **terim anlamlı sözcük** denir.

Tiyatro: Sahne, dekor, suflör, perde, oyun...

Edebiyat: Kinaye, dörtlük, kompozisyon, münazara...

Gök Bilimi: Samanyolu, Güneş, Ay, yıldız...

Matematik: Karekök, küme, daire, basamak...

Müzik: Nakarat, nota, sol anahtarı, metronom...

Spor: Smaç, blok, penaltı, köşe vuruşu...

Tıp: Anestezi, serum, bakteri, narkoz...

Hukuk: Beraat, feragat, tahliye, şerh...

Not: Bir sözcüğün terim anlamlı olup olmadığı kullanıldığı cümleye göre değişebilir.

Örnek:

- Doğru haber veren gazeteler de var. (Gerçek anlam)
- İki noktadan tek bir doğru geçer. (Terim anlam)
- Olaya bir de şu açıdan bakalım. (Mecaz anlam)
- İkizkenar üçgenin taban açıları eşittir. (Terim anlam)

5. SOMUT – SOYUT ANLAM

Beş duyumuz olan görme, dokunma, tatma, koklama ve duymadan herhangi biri ile algılayabildiğimiz sözcüklere **somut anlamlı sözcükler** denir.

Örnek:

- **Görme:** Mavi, uzun, deniz, çiçek...
- **Dokunma:** Sıcak, soğuk, rüzgâr, yumuşak...
- **Tatma:** Acı, tatlı, ekşi...
- **Koklama:** Koku, parfüm, esans...
- **Duyuma:** Ses, gürültü, müzik...

Beş duyumuzdan hiçbirisiyle algılayamadığımız sözcüklere **soyut anlamlı sözcükler** denir.

Örnek: İyilik, kötülük, kin, sevinç, öfke, umut, keder, özlem, bilgi, saygı, cesaret...

6. GENEL – ÖZEL ANLAM

Anlamca daha geniş kapsamlı olan sözcüklere **genel anlamlı**, anlamca daha dar kapsamlı olan sözcüklere ise **özel anlamlı** sözcükler denir.

Genelden özele doğru bir sıralama yaparsak kapsam daralır:

- Gezegen – Kıta – Ülke – Bölge – İl – İlçe – Mahalle – Sokak

Özelden genele doğru bir sıralama yaparsak kapsam genişler:

- Papatya – Çiçek – Bitki – Canlı – Varlık

7. NİCEL – NİTEL ANLAM

Kavramların sayılabilen, ölçülebilen, azalıp artabilen özelliklerini gösteren sözcüklere **nicel anlamlı sözcükler** denir.

Örnek:

- Binadaki dairelerin oldukça geniş odaları var.
- Okul, yüksek binaların arasında kalmış.
- Sırtında ağır bir çantayla yürüyordu.
- İşyerime yakın bir ev satın almak istiyorum.

Kavramların nasıl olduğunu, niteliğini gösteren; sayılamayan, ölçülemeyen bir özelliği ifade eden sözcüklere **nitel anlamlı sözcükler** denir.

Örnek:

- Güleç yüzüyle çevresine neşe saçıyordu.
- Okula yırtık ayakkabılarla gidiyordu.
- Kırmızı bir elbise satın almış.

B) SÖZCÜKLER ARASI ANLAM İLİŞKİLERİ

1. EŞ ANLAMLI (ANLAMDAŞ) SÖZCÜKLER

Yazılış ve okunuşları farklı olmasına rağmen aynı anlamı taşıyan sözcüklere **eş anlamlı (anlamdaş) sözcükler** denir. Eş anlamlı sözcükler birbirinin yerine kullanılabilir.

Örnek:

- Kara = Siyah
- Kırmızı = Al
- Doktor = Hekim
- Elbise = Giysi
- Yüz = Surat
- Ayakkabı = Pabuç
- Yıl = Sene
- Konuk = Misafir
- Görev = Vazife
- Uyarı = İkaz
- Dil = Lisan
- Özgün = Orijinal
- İlginç = Enteresan
- Yoksul = Fakir
- Bellek = Hafıza
- Millet = Ulus
- Durum = Vaziyet
- Fayda = Yarar

2. ZIT (KARŞIT) ANLAMLI SÖZCÜKLER

Anlamca birbirinin karşıtı olan kelimelere **zıt (karşit) anlamlı sözcükler** denir.

Örnek:

- Uzak - Yakın
- Güzel – Çirkin
- Kirli – Temiz
- İleri – Geri
- İç – Dış
- Soğuk - Sıcak
- İnmek – Çıkmak
- Sağ – Sol
- Zengin – Fakir
- Sık – Seyrek
- İyi – Kötü
- Açık - Kapalı
- Hızlı – Yavaş
- Artı – Eksi
- Boş – Dolu
- Doğal – Yapay
- Batı – Doğu
- Erken - Geç

Not: Bir sözcüğün olumsuzu onun zıt anlamlısı değildir!

<u>Sözcük</u>	<u>Olumsuzu</u>	<u>Zıt Anlamlısı</u>
Acı	Acısız	Tatlı
Gelmek	Gelmemek	Gitmek
Kirli	Kirsiz	Temiz
Almak	Almamak	Vermek

3. EŞ SESLİ (SESTEŞ) SÖZCÜKLER

Yazılışları ve okunuşları aynı, anlamları farklı olan sözcüklere **eş sesli (sesteş) sözcük** denir.

Örnek:

- Ankara – Eskişehir yolu bugün trafiğe kapatılacak
- Buğdayların içindeki yabani otları yolduk.
- Maçın sonuna doğru kaleye ben geçtim.
- Boynumdaki büyük ben uzaktan bile belli oluyor.
- Gölge yüz ama dikkatli ol.
- Operasyona yüz polis katılmış.
- Çocuğun eli yüzü çikolata olmuş.
- Kasap koyunu yüzdü.
- Çay demli olmuş.
- Serinlemek için çaya ayaklarımızı soktuk.
- Güneydoğu Anadolu’da yaz ayları sıcak geçer.
- İsteklerini bir kâğıda yaz, bana getir.

Not: Düzeltme işareti (^) olan sözcüklerde okunuş ve yazılış farklı olduğu için sesteşlik aranmaz!

- Ama – Âmâ * Hala – Hâlâ * Aşık – Âşık * Adet – Âdet * Yar – Yâr
- Kar – Kâr * Şura – Şûra * Hal – Hâl * Adem – Âdem

C) SÖZ ÖBEKLERİ

1. YANSIMA SÖZCÜKLER

Doğadaki cansız varlıkların veya hayvanların çıkardığı seslerin taklit edilmesiyle oluşan sözcüklere **yansıma sözcükler** denir.

- **İnsanlara özgü:** Hapşırarak, hapşırık, horultu, horlamak...
- **Hayvanlara özgü:** Miyavlamak, havlamak, melemek...
- **Cansız varlıklara özgü:** Şırıltı, hışırdamak, patırtı, çatırdamak, patlamak, tıkr tıkr, fokur fokur, şırl şırl...

2. İKİLEMELER

Anlatımı güçlendirmek için sözcüklerin tekrarlanmasıyla oluşan sözcük gruplarına **ikilemeler** denir.

- **Aynı sözcüğün tekrarıyla:** Ağır ağır, hızlı hızlı, koşa koşa, gürül gürül...
- **Eş anlamlı sözcük tekrarıyla:** Güçlü kuvvetli, ses seda, şan şöret, kılık kıyafet...
- **Zıt anlamlı sözcük tekrarıyla:** İleri geri, er geç, aşağı yukarı, acı tatlı...
- **Bir anlamlı bir anlamsız:** Eğri büğrü, çoluk çocuk, cümbür cemaat, sıkı fıkı, tek tük...
- **İkisi de anlamsız:** Abuk subuk, ıvr zıvr, abur cubur, eciş bücüç, paldır küldür...
- **Yansıma sözcüklerle:** Tıkr tıkr, şırl şırl, horul horul, fokur fokur, gümbür gümbür...
- **"M" harfi eklenerek:** Şaka maka, kitap mitap, para mara, ev mev...

Not: İkilemelerin arasına hiçbir noktalama işareti getirilmez!

3. DOLAYLAMA

Söze etkileyicilik katmak amacıyla, tek sözcükle ifade edilebilecek bir kavramı birden fazla sözcükle ifade etmeye **dolaylama** denir.

Örnek:

• Kaleci – File bekçisi	* İzmir – Ege'nin incisi
• Turizm – Bacasız sanayi	* Zeki Müren – Sanat güneşi
• Sinema – Beyaz Perde	* Afrika – Kara kıta
• Kıbrıs – Yavru vatan	* İş – Ekmek kapış

4. GÜZEL ADLANDIRMA

Günlük hayatta kaba sayılan bazı sözcüklerin daha kibar ve güzel söylenmesine **güzel adlandırma** denir.

Örnek:

- Öldü – Hayata gözlerini yumdu
- Verem – İnce hastalık
- Kör – Görme engelli
- Sağır – İşitme engelli

5. DEYİMLER

En az iki sözcükten oluşan, gerçek anlamından uzaklaşıp kalıplaşmış söz gruplarına **deyim** denir.

- ✓ Deyimler çoğunlukla mecaz anlamlıdır.
- ✓ Deyimler kalıplaşmış söz gruplarıdır. Sözcüklerin yerine başka bir sözcük getirilemez, yerleri değiştirilemez.
- ✓ Deyimler bir kavramı veya durumu anlatır. Ders verme amacı taşımazlar.
- ✓ Deyimler anlatımı zenginleştirir, ilgi çekici hâle getirir. Günlük konuşmalarda sıkça kullanılmalıdır.

Örnek:

- Küplere binmek. (Sinirlenmek)
- Burun kıvrırmak. (Beğenmemek)
- El sürmemek. (Dokunmamak)

6. ATASÖZLERİ

Uzun deneme ve gözlemlere dayanarak söylenmiş, öğüt ve bilgi verici kalıplaşmış söz gruplarına **atasözü** denir.

- ✓ Atasözleri çoğunlukla mecaz anlamlıdır.
- ✓ Atasözleri kalıplaşmış söz gruplarıdır. Sözcüklerin yerine başka bir sözcük getirilemez, yerleri değiştirilemez.
- ✓ Atasözleri öğüt ve bilgi verir, yol gösterir.
- ✓ Atasözlerinin söyleyeni belli değildir, halka mâl olmuştur.

Örnek:

- Son pişmanlık fayda vermez.
- Çobansız sürüyü kurt kapar.
- Üzüm üzüme baka baka kararır.
- Birlikten kuvvet doğar.

7. ÖZDEYİŞLER (VECİZELER)

Bir düşünceyi kısa ve özlü bir şekilde anlatan cümlelere **özdeyiş (vecize)** denir.

Özdeyişlerin atasözlerinden farkları söyleyen kişinin belli olmasıdır.

Örnek:

- Ne kadar bilersen bil, söylediklerin karşındakinin anlayabileceği kadardır. (Mevlana)
- Bir okul açan, bir hapisane kapatır. (Victor Hugo)
- Konuşma insanın aklını kullanma sanatıdır. (Eflatun)
- Resin, sözcüksüz şiiirdir. (Horatius)

CÜMLEDE ANLAM

Yargı bildiren, duygu ve düşünceleri dile getiren sözcük veya sözcük gruplarına **cümle (tümce)** denir.

En yaygın karşılaşılan cümlede anlam konuları şunlardır:

1. ÖZNEL CÜMLE

Söyleyenin kendi duygu, düşünce ve beğenisini anlatan; doğruluğu ya da yanlışlığı kişiden kişiye değişen cümlelere **öznel cümle** denir.

Örnek:

- Roman, en güzel yazı türüdür.
- Mezuniyette giydiğim gömlek bana çok yakıştı.
- Duygusal şarkılar herkesi etkiler.
- İstanbul Boğazı'nı seyretmeye kimse doyamaz.
- Bizim patron dünyanın en iyi insanıdır.

2. NESNEL CÜMLE

Doğruluğu ya da yanlışlığı kişiden kişiye değişmeyen, herkes için doğru olan, kanıtlanabilir cümlelere **nesnel cümle** denir.

Örnek:

- Ozon tabakasındaki delik her yıl daha da büyüyor.
- Türkiye'nin hem Asya hem de Avrupa kıtasında toprakları bulunur.
- Atatürk, 1881'de Selanik'te doğmuştur.
- Eser, dört bölüm hâlinde sinemaya uyarlandı.
- Yazar, bu romanında aile bireyleri arasındaki sorunları anlatıyor.

3. SEBEP (NEDEN) – SONUÇ CÜMLESİ

Eylemin, gerçekleşme nedeniyle birlikte verildiği cümlelere **sebep – sonuç cümlesi** denir.

- Bu cümleler “Neden, niçin?” soruları yanıt verir.
- Bu cümlelerdeki sebepler artık gerçekleşmiş, elden bir şey gelmeyen durumlardır.

Örnek:

- Oltalarımızı yanımıza almadığımız için balık tutamadık.
- Baskılara dayanamadı ve görevinden istifa etti.
- Hasta olduğum için okula gelemedim.
- Yağmur yağınca maç iptal oldu.
- Seni uyandırmayalım diye televizyonu açmadık.

4. AMAÇ – SONUÇ CÜMLESİ

Eylemin hangi amaç için yapıldığını bildiren cümlelere **amaç – sonuç cümlesi** denir.

- Bu cümleler “Ne amaçla?” sorusuna yanıt verir.
- Bu cümlelerdeki amaçlar daha gerçekleşmemiş ve olması istenen durumlardır.

Örnek:

- Sınavı kazanmak için çok çalışmış.
- Bildiklerini anlatmak üzere karakola başvurmuş.
- Ona sık sık öğüt verirdi, iyi bir insan olsun diye.
- Yarışta birinci olmak için var gücüyle koştu.
- Uzun bir yolculuktan sonra dinlenmek için odamıza çekildik.

5. KOŞUL (ŞART) CÜMLESİ

Bir eylemin gerçekleşip gerçekleşmemesinin bir şarta bağlı olduğu cümlelere **koşul cümlesi** denir.

Örnek:

- Evden zamanında çıkarsan derse yetişebilirsin.
- Ödevini yaparsan oyun oynayabilirsin.
- Müzik dinleyebilirsin ama sesini fazla açmayacaksın.
- Bizim buralara yağmur yağdıkça her yer toprak kokar.
- Akşama geri vermek üzere bu kitabı alabilirsin.
- İstedğin her şeyi alırım yeter ki sınıfını geç.

6. KARŞILAŞTIRMA CÜMLESİ

En az iki varlık veya kavramın benzer ya da farklı özelliklerinin karşılaştırıldığı cümlelere **karşılaştırma cümlesi** denir.

Örnek:

- Kışın Sivas, İstanbul'dan daha soğuktur.
- Televizyon da sinema kadar etkilidir.
- Okulun en başarılı öğrencisi Musa'dır.
- Şehrin caddesi eskiden daha tenhaydı.
- Köyün en güzel çileği bizim bahçemizde yetişir.

7. TANIM CÜMLESİ

Bir varlık veya kavramın ne olduğunu bildiren cümlelere **tanım cümlesi** denir.

- Tanım cümleleri "Bu nedir?" sorusuna yanıt verir.

Örnek:

- İş, oluş, durum bildiren sözcüklere fiil denir.
- Lirik şiir, duyguların etkili ve coşkulu anlatıldığı şiir türüdür.

8. OLASILIK (İHTİMAL) CÜMLESİ

Gerçekleşmesi kesin olmayan bir olayın veya durumun bildirildiği cümlelere **olasılık cümlesi** denir.

Örnek:

- Tatilde Bodrum'a gidebiliriz.
- Sanırım o konu daha anlatılmadı.
- Semra'nın yarışmada kaçınıcı olduğunu o biliyordur.

9. KESİNLİK CÜMLESİ

Şüphe barındırmayan, anlatımında kesinlik olan cümlelere **kesinlik cümlesi** denir.

Örnek:

- Vitaminlerin insan vücudu için pek çok yararı vardır.
- Pazar günü ailece pikniğe gittik.
- Bu yörenin dereleri kışın donar.

10. VARSAYIM CÜMLESİ

Bir olayın veya durumun gerçekleşmiş veya gerçekleşmemiş olarak kabul edildiğini bildiren cümlelere **varsayım cümlesi** denir.

- “Diyelim ki, tut ki, varsayalım, farz edelim” gibi ifadeler ayırt edicidir.

Örnek:

- Diyelim ki uçağa yetişemedin.
- Tut ki puanın yetmedi ve üniversiteye yerleşemedin.
- Öğretmenin yaptığı ödevi beğendiğini farz et.
- Bir an için kendini dünyanın en zengin insanı varsay.
- Bir an için rüyalarının gerçekleştiğini düşün.

11. ÖN YARGI (PEŞİN HÜKÜM) CÜMLESİ

Olaylar veya kişilerle ilgili önceden edindiğimiz olumlu veya olumsuz yargıları bildiren cümlelere **ön yargı cümlesi** denir.

Örnek:

- Bu kitap piyasaya çıkar çıkmaz yok satacak.
- Bu işi kesinlikle başaramayacak.
- Ben zaten onun suçlu olduğunu başından biliyordum.

12. ELEŞTİRİ – ÖZ ELEŞTİRİ CÜMLESİ

Bir eserin, insanın veya konunun doğru ya da yanlış yönlerini dile getirmek için söylenen cümlelere **eleştiri cümlesi** denir.

Bir kişinin kendi davranışları üzerine yaptığı eleştirilere de **öz eleştiri cümlesi** denir.

Örnek:

- Şair, yabancı sözcükleri sıkça kullanarak şiirini anlaşılabilir hâle getirmiş.
- Konuları açık ve anlaşılır bir dille anlatmış.
- Yarışın sonlarına doğru ümidimi kaybetmeseydim yarış kazanabilirdim.

13. YAKINMA (ŞİKÂyet) CÜMLESİ

Bir durumdan duyulan rahatsızlığı dile getiren cümlelere **şikâyet cümlesi** denir.

Örnek:

- Gittiğinden beri hiç aramadı.
- Nerede nasıl davranacağını bir öğrenebilse.

14. SİTEM CÜMLESİ

Bir kimsenin yaptığı bir hareketten dolayı ona olan kırgınlığı dile getiren cümlelerdir.

Örnek:

- Davete bir beni çağırمامışsın.
- İnsan bir kere olsun arayıp sorar.

Not: Sitem cümlesinde rahatsızlık kişinin kendisine söylenirken yakınma cümlesinde başkalarına anlatılır.

15. HAYIFLANMA CÜMLESİ

Yapılmayan bir işten dolayı duyulan üzüntünün anlatıldığı cümlelerdir.

Örnek:

- Öğretmenin anlattıklarını keşke defterime yazsaydım.
- Gençlikte bir güzel gezip eğlenmek varmış.

16. PİŞMANLIK CÜMLESİ

Yapılan bir hata veya yanlış sonucu duyulan üzüntünün anlatıldığı cümlelerdir.

Örnek:

- Keşke ona bu sözleri söylemeseydim.
- Bu arabayı almamız bir hataydı.

17. KÜÇÜMSEME CÜMLESİ

Bir kişiye veya olaya değer vermeme, onu küçük görme, önemsememe anlamı taşıyan cümlelerdir.

Örnek:

- O da okuyacak da adam olacak.
- Sen kim sanatçı olmak kim.

18. AZIMSAMA CÜMLESİ

Bir şeyin miktarca az, yetersiz olduğunu anlatan cümlelerdir.

Örnek:

- Bu kadarcık maaşla çalışmam.
- Günlerdir çalışıyorsun, bu kadar mı iş yaptın?

19. DOĞRUDAN ANLATIM CÜMLESİ

Başkasına ait bir sözün hiç değiştirilmeden, doğrudan aktarılmasına **doğrudan anlatım** denir.

- Bu sözler genellikle tırnak işareti veya virgülle yazılır.

Örnek:

- Atatürk: “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.” diyerek bir gerçeği dile getirmiştir.
- Atalarımız kalem kılıçtan keskindir, der.

20. DOLAYLI ANLATIM CÜMLESİ

Başkasına ait bir sözün kendimize ait sözcüklerle değiştirilerek aktarılmasına **dolaylı anlatım** denir.

Örnek:

- Atatürk, hayattaki en gerçek yol göstericinin ilim olduğunu söylemiştir.
- Doktor, ilaçları mutlaka içmesi gerektiğini tembih etti.

21. İÇERİK CÜMLESİ

Sanatçının eserinde ele aldığı konuyla ilgili cümlelerdir.

Örnek:

- Sanatçı eserinde bir çobanın köyündeki hayatını anlatıyor.
- Şiirlerinde ayrılık acısını işlemiş.

22. ÜSLUP CÜMLESİ

Sanatçının eserinde ele aldığı konuyu nasıl anlattığıyla ilgili cümlelerdir.

Örnek:

- Sanatçı gerçekleri kısa ve yalın cümlelerle anlatmış.
- Şiirlerinde süslü, söz oyunlarına dayalı bir dili tercih etmiş.

23. EŞ – YAKIN ANLAMLI CÜMLELER

Aynı konu veya düşüncenin farklı sözcüklerle anlatıldığı cümlelerdir.

- “Hangi cümleler aynı konudan bahsetmektedir, aynı düşünceyi savunmaktadır, aynı sonuca varır?” gibi sorularla karşımıza çıkabilir.

Örnek:

- Hedefi olmayan insana kimse yardım edemez.
- Hangi limana yelken açtığını bilmiyorsan rüzgârın bir faydası olmaz.
- Yaşam, içinde siyah da bulunduran bir gökkuşağıdır.
- Yaşam, tüm güzelliklerin yanında olumsuzlukları da barındırır.
- Bazı sanatçılar yaşları ilerledikçe tekrara düşerler.
- Olgunluk döneminde kimi sanatçılar özgünlüğünü kaybeder.

24. ZIT ANLAMLI CÜMLELER

Anlamca birbirine zıt olan düşüncelerin anlatıldığı cümlelerdir.

- “Hangi cümleler birbirine karşıt düşünceler anlatmaktadır, birbiriyle çelişir?” gibi sorularla karşımıza çıkabilir.

Örnek:

- Sanayileşme çevreye zarar vermektedir.
- Gelişmek isteyen toplumlar sanayiye önem vermelidir.
-
- Sanatçı hayatı kendi yorumuyla anlatmalıdır.
- Sanatçı hayatı anlatırken bir ayna gibi olmalıdır.

25. ÖRTÜLÜ ANLAM

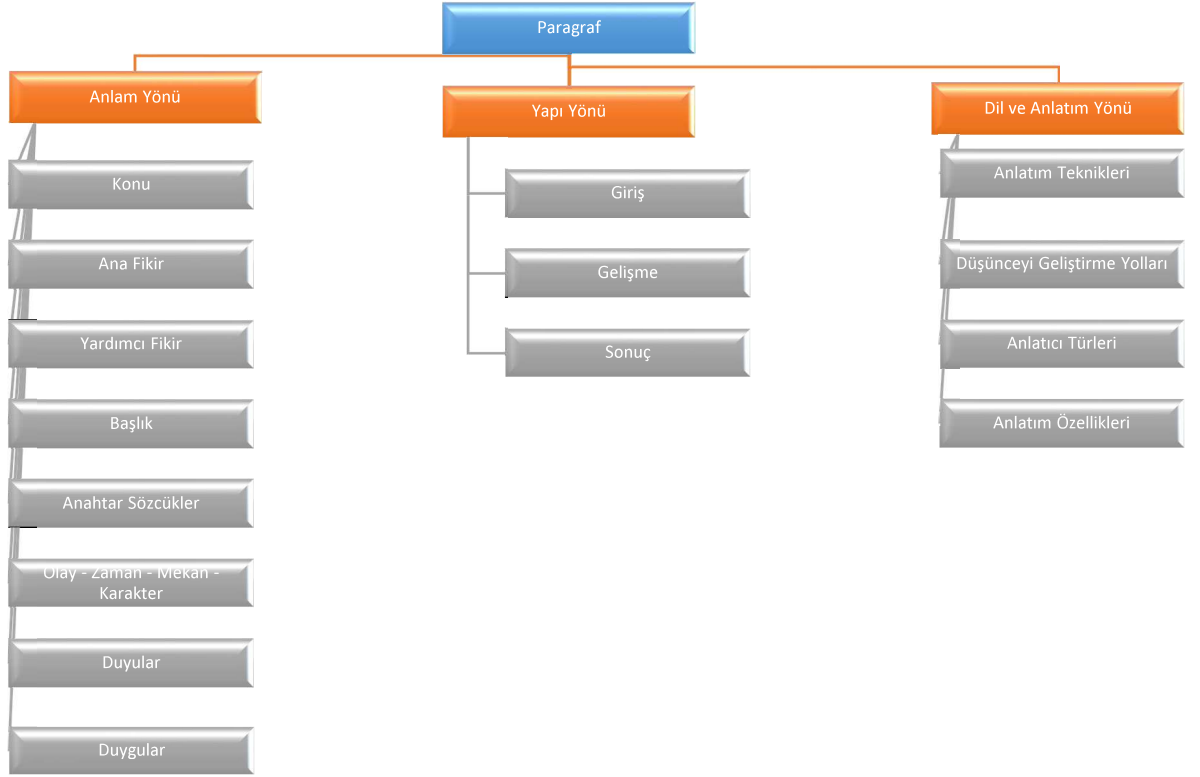
Bir cümlenin anlamından çıkarılabilecek diğer anlamlara **örtülü anlam** denir.

Örnek:

- Ahmet, bugün de okula gelmedi. (Dün de gelmediği anlamı örtülü anlamdır.)
- Ayşe Hanım komşularını da çaya çağırmış. (Başkalarını da çağırdığı örtülü anlamdır.)

PARAGRAFTA ANLAM

Bir duygu, düşünce veya olayı tam olarak anlatabilmek için bir araya getirilen cümleler topluluğuna **paragraf** denir.

A) ANLAM YÖNÜ

1. KONU

Üzerinde durulan, hakkında yazı yazılma gereği duyulan her türlü kavrama **konu** denir.

- Konu, paragrafta ele alınan olay, durum, nesne veya kavram olabilir.
- Konu, yazarın mesajını okuyucuya ulaştıran bir araçtır.
- Konu paragrafın bir bölümünü değil tamamını kapsamalıdır.
- Konuyu bulmak için ilk cümlelere ve sıkça tekrar edilen sözcüklere dikkat edilmelidir.

Örnek:

- “Herkes lider olamaz. Kitleleri peşinden sürükleyip götürebilmek için birçok olumlu niteliğin bir kişide toplanması gerekir. Bilgi, çalışkanlık, disiplin, karizma, iyi hitabet, güçlü sezgiler... Bu nitelikler de yetmez. Ayrıca lider çok okumalı, çok çalışmalıdır. Toplum için fedakârlıkta bulunmalıdır.”

Paragrafın konusu: Liderin özellikleri

2. ANA FİKİR (ANA DÜŞÜNCE)

Paragrafta okuyucuya verilmek istenen asıl düşünceye, mesaja **ana fikir** denir.

- Ana fikir, yazarın paragrafı yazma amacıdır.
- Ana fikir, bir yargı bildirir.
- Tüm paragrafı kapsayan ve herkesin vardığı ortak düşüncedir.
- Ana fikir yazıda bir cümle şeklinde olabileceği gibi paragrafta yayılmış da olabilir.
- Ana fikri bulmadan önce konu bulunmalıdır. Çünkü ana fikir, yazarın konuyu ele alma amacıdır.
- “Yazar bu konuyu neden, ne amaçla anlatmış; bize ne anlatmak istiyor?” sorusunun cevabıdır.
- “Paragrafın ana fikri nedir, paragrafta asıl anlatılmak istenen nedir, vurgulanan düşünce nedir, yazarın paragrafı yazma amacı nedir?” gibi sorular ana fikri buldurmaya yöneliktir.

Not: Ana fikir her zaman bizim de katılacağımız bir fikir olmayabilir. Önemli olan kendi düşüncelerimizi karıştırmadan yazarın ana fikrini bulabilmektir.

Örnek:

- “Türk milletini şiirsiz düşünemeyiz. O, asırlar boyu şiirle düşünmüş, şiirle konuşmuştur. Kahramanlıklarını şiirle ifade etmiş; üzüntülerini, sevinçlerini şiirle dile getirmiştir. Analar, çocuklarını şiirle avutmuş, şiirle uyutmuştur. Ölenlerin arkasından şiirle ağlanmıştır. Sözü, Türk milleti şiir zevki olan ve şiire yatkın bir millettir.”

Paragrafın ana fikri: Şiir, Türk milletinin hayatında önemli bir yere sahiptir. Yazar, bu fikri anlatmak amacıyla bu paragrafı yazmıştır.

- “El halısında desen, göz değmesin diye nazar boncuğu; serilen eve bolluk getirsin diye bereket ağacı; birlik ve beraberlik, dirlik ve düzen getirsin diye zincir hâline getirilmiş halkalar şeklinde gösterilir.”

Paragrafın konusu: Halı desenleri

Paragrafın ana fikri: Halıdaki desenlerin kendine özgü anlamları vardır. Yazarın “halı desenleri” konusunu anlatma amacı bu ana fikirdir.

- Varlıklar içinde kendi değerleriyle ölçülmeyen tek varlık biz insanlarız. Bir atı güçlü ve çevik olduğu için överiz, kuşamıyla değil. Bir tazi koşmasıyla övülür, tasmasıyla değil. Niçin bir insanı da kendi özellikleriyle değerlendirmiyoruz? Şu kadar adamı, şu kadar köşkü, itibarı, geliri varmış... Hâlbuki bunlar çevresindedir, kendisinde değil.

Parçada vurgulanmak istenen asıl düşünce aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Hayvanların güçlü özellikleri ön plana çıkarılmalıdır.
- B) İnsanlar malıyla mülküyle değil kişilikleriyle değerlendirilmelidir. (Doğru cevap)
- C) İnsan, çevresinden ayrı düşünülemez.
- D) Kimi insanın değeri içinde, kiminin de dışındadır.

3. YARDIMCI FİKİR

Ana fikri çeşitli yönlerden açıklayan ve destekleyen diğer fikirlere **yardımcı fikir** denir.

- Parçanın tamamını kapsamaz.
- Ana fikrin anlaşılmasını sağlar, ikna ediciliğini artırır.
- “Paragraftan hangisi çıkarılabilir veya çıkarılamaz, paragrafla ilgili hangisi söylenebilir veya söylenemez, paragrafta hangi yargıya ulaşılabilir veya ulaşamaz, hangisinden bahsedilmiştir veya bahsedilmemiştir?” gibi sorular yardımcı fikri buldurmaya yöneliktir.

Örnek:

- Başarıya giden yolda insanın ilk büyük düşmanı tembelliktir. Burada tembelliği tanımlamaya gerek yok. Onu herkes az çok tanır. Ancak söylemek gerekir ki tembellik insanın karşısına çıkıp yığıtçe savaştırmaz. Biçimden biçime girerek insanı alt etmeye çalışır.

Parçaya göre, tembellik için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Her zaman ayırımına varılmayan bir tehlike olduğu
- B) İnsana yabancı olmayan bir davranış olduğu
- C) Her insanı ayrı biçimde etkilediği
- D) Öz güveni olmayan insanları kendine tutsak ettiği (Doğru cevap)

4. BAŞLIK

Paragrafı en iyi şekilde kapsayıp yansıtan, bir veya birkaç sözcükten oluşan ifadelere **başlık** denir.

- Konuyu veya ana fikri yansıtır.
- İlgi çekici ve düşündürücüdür.

5. ANAHTAR SÖZCÜKLER

Paragrafta konuyu en açık ve anlaşılır biçimde ifade eden sözcüklere **anahtar sözcükler** denir.

Örnek:

- Spor yapmak, günlük hayatın sıkıntısını en aza indirmek için biçilmiş kaftandır. Koşmak, yürümek, jimnastik vb. sporlar vücudumuzun hücrelerine birikmiş olan kiri temizler. Bu kirlere arınan insan da daha canlı, daha atak, daha sağlıklı olur. Bu da insanın genç ve dinç kalmasını sağlar.

Anahtar sözcükler: İnsan, spor, sağlık

6. OLAY – ZAMAN – MEKÂN – KARAKTER

Zaman, yer ve karakter öğeleri kullanılarak belli bir kural çerçevesinde oluşturulan edebi metinlere **olay yazısı** denir. Öykü, roman, masal, fabl gibi edebi türler olay yazılarıdır.

Örnek:

- “Güneşli bir nisan sabahıydı. Çoban Haydar, her zamanki gibi koyunları ve keçileri ahırdan çıkarıp köylerinin yanındaki meraya doğru yola koyuldu. Amacı sürüyü otlatmak, kış boyunca iyi beslenemeyen koyunları ve keçileri taze otlarla iyice doyurmaktı. Köyün hemen yanındaki bu mera, bahar gelince bereketlenir, yeşilin bin bir tonuyla bezenirdi.

Olay: Haydar’ın sürüyü meraya götürmesi

Karakter: Çoban Haydar

Zaman: Nisan sabahı

Yer: Köyün yanındaki mera

7. PARAGRAFTA DUYULAR

Yazar, paragrafta görme, işitme, koklama, dokunma ve tatma duyularına yer verebilir.

- Paragrafta hangi duyudan yararlanılmıştır veya yararlanılmamıştır sorusu gelebilir.

Örnek:

- Bu mahallede oturanlar yaz sabahları ağaçlara yuva yapan bülbüllerin sesleriyle ve mis gibi kokan çiçeklerle uyanırlar. Ancak güneş, perdeleri aralayıp odalara sızdığında duyulan sadece kuş sesleri değildir. Çocuklar uyanmış ve cıvı cıvı sesleriyle sokakta oynamaya başlamışlardı.

Yararlanılan duyular: Görme, işitme, koklama

8. PARAGRAFTA DUYGULAR

Yazar, paragrafta sevinç, özlem, yakınma, pişmanlık, beğenme, küçümseme gibi duygulara yer verebilir.

Örnek:

- Dışarıda çok güzel kar yağıyordu. Pencerenin önüne oturup kar yağışını seyreliyor, kar tanelerinin beyaz gülcükler dağıtarak süzüle süzüle yere inmesini seyretmekten büyük sevinç duyuyordum. Bu sırada yandaki kanepede oturan dedeme heyecanla seslendim: “Dede, bak! Her yer nasıl da bembeyaz oldu!” Dedem dışarı baktı ve bana; “Evet benim güzel kızım, tıpkı pamuk tarlası gibi.” dedi.

Paragraftaki duygular: Sevinç, heyecan

B) YAPI YÖNÜ

1. GİRİŞ

Anlatılacak konunun okuyucuya sezdirildiği veya doğrudan verildiği yazının ilk bölümüne **giriş** denir.

- Giriş cümlesinden önce başka bir cümle olamaz. Bu yüzden giriş cümlelerinde “bu yüzden, bundan dolayı, ama, fakat, çünkü, oysa” gibi bağlayıcı ifadeler yoktur.

2. GELİŞME

Giriş bölümünden sonra gelerek onu açıklayan, girişte sezdirilen konunun ayrıntılarıyla ele alındığı bölüme **gelişme** denir.

- Bahsedilecek olan bütün düşünceler bu bölümde anlatılır.
- Yazının en uzun bölümüdür.
- Yazar, düşüncelerini anlatmak için düşünceyi geliştirme yollarını kullanabilir.

3. SONUÇ

Gelişme bölümünde anlatılan duygu, düşünce veya olayın bir sonuca bağlandığı bölüme **sonuç** denir.

- “Demek ki, öyleyse, sonuç olarak, kısacası, özetle” gibi ifadelerle metin bitirilebilir.
- Paragrafın ana fikrini bulmak için sonuç bölümüne dikkat etmeliyiz.

Örnek:

- “Günlük yaşamımızda kullandığımız birçok madde sağlığımızı tehdit ediyor. Öyle ki soluduğumuz havadan, yediğimiz yemeklerden bile vücudumuza bol miktarda zehirli kimyasal maddeler giriyor. Arabaların egzozlarından çıkan dumanlar, bacalardan havaya karışan yakıt dumanları da zehirli maddelerle dolu. Sadece dışarı mı? Evde de zehirli maddelerle çevrilmiş durumdayız. Evlerde kullandığımız böcek öldürücü ilaçlar, temizlik maddeleri vücudumuzu zehirleyen maddelerden sadece ikisi. Bu yüzden sağlıklı kalabilmek için yaşamımıza, yiyip içtiklerimize dikkat etmeli, sağlığımızın kıymetini bilmeliyiz.”

Bölümleri: İlk altı çizili kısım giriş, devamı gelişme, son altı çizili bölüm ise sonuçtur.

4. PARAGRAF OLUŞTURMA

Karışık şekilde verilen cümlelerden anlamlı bir paragraf oluşturmamız istenildiği şunlara dikkat etmeliyiz:

- Önce bütün cümleler okunarak ne anlattığı belirlenmelidir.
- Olay yazılarında olayların gerçekleşme sıralarına dikkat edilmelidir.
- Düşünce yazılarında fikrin mantık sırası belirlenmelidir.
- Giriş cümlesinde olamayacak ifadeler dikkat edilmelidir.
- Şıklardan yola çıkarak soruyu çözmek işimizi kolaylaştırır.

Örnek:

- I. Çanakkale sirtlarını bombardıman ettiler.
- II. Bir topçu bölüğünde yalnız Seyit ve Ali adlı iki topçu eri kaldı.
- III. Oradan geçip İstanbul'u almaya çalışıyorlardı.
- IV. 1915 yılında düşman gemileri Çanakkale Boğazı'na gelmişlerdir.
- V. Oradaki askerlerimizin çoğu şehit düştü.

Sıralama: IV – III -I – V – II

5. PARAGRAF TAMAMLAMA

Paragrafta boş bırakılan yerler tamamlanırken paragrafın anlam bütünlüğüne dikkat edilmelidir.

6. PARAGRAFI İKİYE BÖLME

Yazar, konuyu anlatırken her paragrafta konunun farklı bir yönünü ele alır. Konu değiştikçe yeni bir paragrafa geçerek yazısını devam ettirir.

- Konunun değiştiği ilk cümle bulunarak paragraf o cümleden bölünmelidir.
- “Çünkü, ama, oysaki” gibi ifadeler konunun devam ettiğini, yeni bir paragrafa geçilmemesi gerektiğini gösterir.

Örnek:

- “Heykeltçilik, ilk insandan beri var olan bir sanat dalı. İlk insanlar; etkilendikleri, beğendikleri, saygı duydukları, onurlandırmak ya da anlamak istedikleri varlıkların heykellerini yaptılar. Heykeltçilik sanatında ilk insanlardan bugüne çok yol alındı. Eskiden ilkel aletlerle yapılan bu güzel sanatlar şimdilerde modern aletlerle yapılmaya başlandı.”

Açıklama: İlk paragrafta heykeltçiliğin ortaya çıkışı, ikinci paragrafta ise heykeltçilikteki gelişme anlatıldığı için paragraf ikiye bölünmelidir.

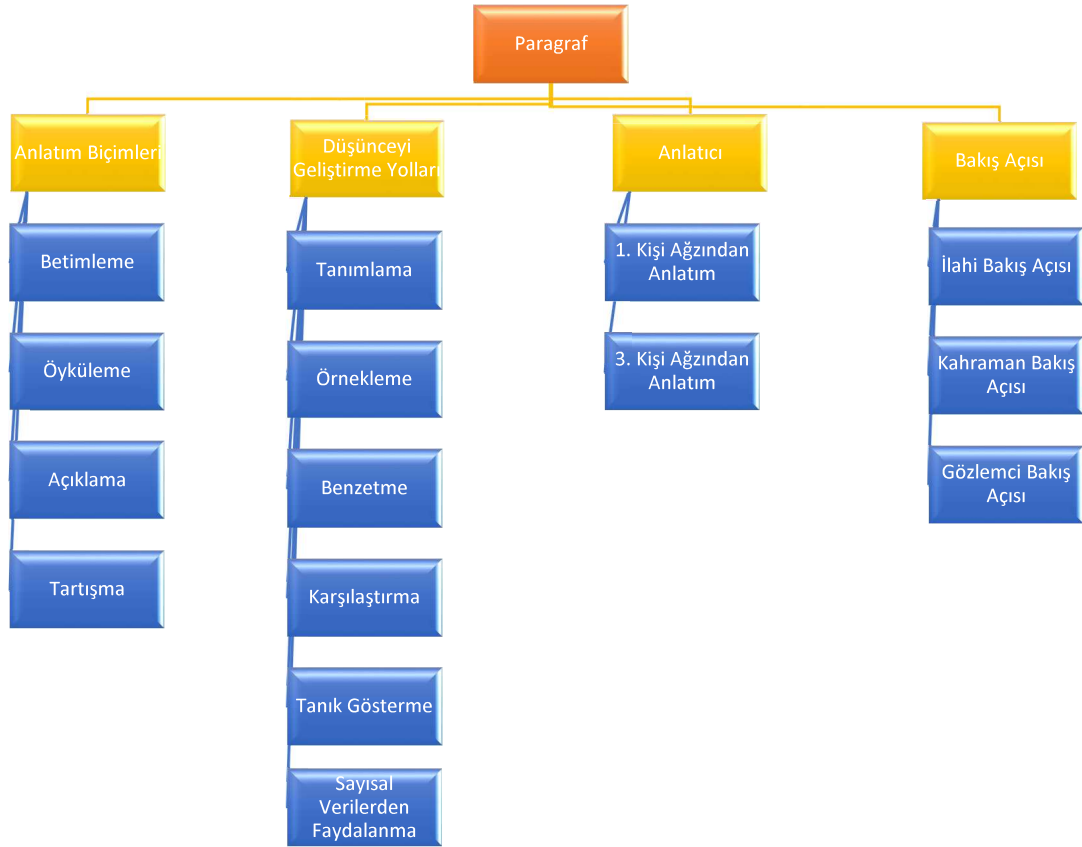
7. PARAGRAFIN AKIŞINI BOZAN CÜMLE

Paragrafın anlam bütünlüğünü bozan, farklı bir konudan bahseden, savunulan fikre karşı çıkan cümleler paragraftan çıkarılmalıdır.

Örnek:

- “Bundan yaklaşık yirmi yıl önce yazılı olarak haberleşmek için mektup kullanıyorduk. Bu yolla mektupların yerine varması günlerce, bazen haftalarca sürüyordu. Bugün, haberleşmek için çoğunlukla elektronik posta (e-posta) kullanıyoruz. Hatta çok uzaktaki tanıdıklarımıza mektupların aylar sonra ulaştığı bile oluyordu.”

C) DİL VE ANLATIM YÖNÜ

A. ANLATIM BİÇİMLERİ (TEKNİKLERİ)

1. Betimleme

Bir varlık veya kavramın okuyucunun gözünde canlanacak şekilde anlatılmasına **betimleme** denir.

- Anlatılan varlık veya kavramın ayırt edici özelliklerinden bahsedilir.
- İyi bir gözlem gerektirir.
- Yazar, kendi bakış açısını ve duygularını katarak da betimleme yapabilir.
- Sözcüklerle resim yapmak olarak tarif edebiliriz.

Örnek:

- “Başımızın üstünde her zaman yeşil, iğne yapraklı dallardan örülü bir çatı var. Dallar öylesine sık ki, güneş ışığı aşağıya süzülemiyor bile. Ormanın içine doğru kilometrelerce uzayıp giden toprak bir yol... Çevredeki çiçeklerin insanı bayıltıcı kokusu ve kuşların tatlı nağmeleri...”
- “Kapıda yaşlı bir adam belirdi. Üzerinde biraz eski, açık mavi bir takım elbise vardı. Ceketin üst cebinde üçgen şeklinde kıvrılmış mendil, kravatıyla aynı renkteydi. Yer yer ağarmış saçlarını sol tarafa yatırmış, hâlâ siyahlığını koruyan bıyıklarını üst dudağının üzerini kapatacak şekilde bırakmış. Ayağında yıllar önce gençlerin oldukça rağbet ettiği ucu sivri ucu küt biçimli ayakkabılar vardı.”

2. Öyküleme

Yaşanmış veya tasarlanmış bir olayın anlatıldığı anlatım biçimine **öyküleme** denir.

- Öykülemelerde olay, zaman, mekân ve karakterler vardır.
- Öykülemelerde zaman akış hâlinde, birbirini takip eden olaylar vardır.
- Öykü, roman, masal ve fabl temelinde öyküleme tekniğine dayanır.
- Öyküleme ve betimleme birlikte kullanılabilir.

Örnek:

- “Derse geç kalmıştım. Hemen bir taksi tuttum. Taksici beni derse yetiştirmek için biraz hızlı sürdü. Önümüzde giden araç ani fren yapınca ona arkadan çarptık. Bereket, taksici hemen frene basmıştı da çarpışma hafif oldu. Tabii ben de derse yetişemedim.”

3. Açıklama

Herhangi bir konu hakkında bilgi vermek amacıyla kullanılan anlatım biçimine **açıklama** denir.

- Amaç okuyucuyu bilgilendirmek, okuyucuya bir şeyler öğretmektir.
- Yazarın duyguları değil nesnel bilgiler anlatılır.

Örnek:

- “Yakup Kadri Karaosmanoğlu edebiyatımızın önde gelen sanatçılarından biridir. Roman, hikâye, anı gibi değişik alanlarda eserler vermiş olan sanatçı daha çok romanları ile tanınmaktadır. Romanlarında önceleri kişisel konuları işleyen sanatçı daha sonra toplumsal konulara yönelmiştir. “Kiralık Konak”ta nesiller arası duygu ve düşünce farklılıklarını işleyen sanatçı, “Yaban” romanında Kurtuluş Savaşı yıllarında köy yaşamını, köylü – aydın çatışmasını işlemiştir.”

4. Tartışma

Yazarın kendi düşüncesini savunmak amacıyla kullandığı anlatım biçimine **tartışma** denir.

- Amaç kendi düşüncesini savunmak, okuyucuyu ikna etmektir.
- Kendi düşüncesinin doğruluğunu, karşıt düşüncenin yanlışlığını anlatır.
- Öznellik vardır.

Örnek:

- Bazı bilim adamları yanlış, anlaşılmaz bir Türkçe ile yazıyorlar. Üstelik bunlar, edebiyatçı olmadıklarını ileri sürerek, hoş görülmelerini de istiyorlar. Ama bu, mazeret olamaz. Çünkü bizim onlardan istediğimiz; duygu ve düşüncelerini düzgün bir dille yazmalarındır. Bunun için de sanatçı olmaya gerek yoktur. Her insan ana dilini hatasız kullanacak ölçüde bilmelidir bence.”

B. DÜŞÜNCEYİ GELİŞTİRME YOLLARI

Parçada anlatılanları daha anlaşılır hâle getirmek, okuyucuyu etkileyip ilgisini çekmek ve ikna etmek için kullanılan yöntemlere **düşünceyi geliştirme yolları** denir.

1. Tanımlama

Bir varlık veya kavramın ne olduğunun anlatılmasına **tanımlama** denir.

- Yapılan tanım “Bu nedir?” sorusuna cevap verir.
- Tanımlar mutlaka nesnel olmak zorunda değildir, öznel tanımlama da olur.
- Genellikle açıklama ve tartışma teknikleri ile kullanılır.

Örnek:

- “Destanlar, tarihten önce ve tarihin başlangıcı sırasında bir milletin geçirdiği maceraları, yetiştirdiği kahramanları; doğa, evren ve toplum olayları hakkında düşündüklerini ve bunlar karşısında aldığı vaziyetleri anlatan din ve kahramanlık hikâyeleridir.

2. Örnekleme

Bir düşünceyi daha anlaşılır duruma getirmek, inandırıcı kılmak için kullanılan yola **örnekleme** denir.

Örnek:

- “Bir yerde sabit cıvata gibi dönüp duranların ne kendilerine faydaları vardır, ne çevredekilere. Oysa dünyaya bakalım; her şey değişir, durmadan yol alır. Su, buhar olur, yağmura dönüşür; tohum, baş verir, çiçeğe durur; civciv, pek cılız doğar, kocaman bir horoz olur. Dünyada hiçbir şey durmaz. Bu doğanın bir parçası olan insan neden dursun?”

3. Benzetme

Bir varlık veya kavramı başka bir varlık veya kavramın özellikleriyle anlatmaya **benzetme** denir.

Örnek:

- “Birikimsiz yazarlık saman alevi gibidir. Saman alevi çabucak tutuşup yine çabucak söner. Yazmak için yeterli donanıma sahip olmayan birikimsiz yazarlar da parlamış olsalar bile elbet bir gün saman alevi gibi sönüp giderler.”

4. Karşılaştırma

Birden fazla varlık veya kavram arasındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya konmasına **karşılaştırma** denir.

Örnek:

- “Konuşma ile yazma farklıdır. Konuşma geçicidir, yazma kalıcı. Konuşma anlıktır, yazma sonsuz. Yazıya geçirilen her şey olduğu gibi korunur. Konuşma ise saman alevi gibi söylendiği anda yitip gider.”

5. Tanık Gösterme

Savunulan düşüncenin doğruluğunu kanıtlamak için tanınmış ve alanında uzman kişilerin sözlerine yazıda yer verilmesine **tanık gösterme** denir.

- Kişinin sadece adını veya eserinin adını yazmak yeterli değildir. Tanık gösterme olması için o kişinin mutlaka bir sözüne yazıda yer verilmelidir.
- Tırnak işareti içerisinde yazılan sözler bizim için ipucudur.

Örnek:

- “Deneme, büyük savlar içermez. Daha çok duyguya, sezgiye, birikime ve akla dayanır. Denemede yazar kendi birikimini, içinden gelenleri özgürce aktarır. Bu nedenle Nurullah Ataç deneme için: “Deneme benin ülkesidir.” der. Bu görüşe katılmamak elde değildir.”

6. Sayısal Verilerden Faydalanma

Düşüncenin kanıtlanabilmesi için sayısal verilerden, istatistiki bilgilerden, anketlerden veya grafiklerden yararlanılmasına **sayısal verilerden faydalanma** denir.

Örnek:

- “Ormanlar, dünyamızın akciğerleri gibidir. Ağaç ve ormanın insan hayatına doğrudan ve dolaylı o kadar çok faydası vardır ki... Aklıma gelen birkaçını sıralayayım isterseniz. O zaman ne demek istediğimi daha iyi anlamış olursunuz. Tabiatın harika, sessiz süpürgeleri ormanlar yaratılmasaydı yaşadığımız dünya tozdan geçilmeyecekti. 1000 m² ladin ormanı yılda 32 ton, kayın ormanı 68 ton ve çam ormanı ise 30-40 ton tozu hüp diye emebilir ve havadaki zehirli gazları da filtre eder.”

C. ANLATICI

Olaya dayalı metinlerde olayı, kişileri ve mekânı okuyucuya anlatan kişiye anlatıcı denir.

1. 1. Kişi Ağzıyla Anlatım

Yazar, kendi başından geçen veya içinde bulunduğu bir olayı anlatır.

- Birinci tekil (ben) ve birinci çoğul (biz) kişi ekleri kullanılır.

Örnek:

- “Kimse farkına varmadan evden çıktım. Doğruca alet edevatın bulunduğu depoya gittim. Duvara yaslı duran kazmayı kaldırıp ağırlığına baktım. İmkânı yok, bunu götüremezdim. Çok ağırdı. Küçük keser de aynı görevi görürdü. Aradığım keseri buldum. Depodan çıktım...”

2. 3. Kişi Ağzıyla Anlatım

Yazar, başkasından duyduğu ve gördüğü bir olayı anlatır.

- Üçüncü tekil (o) ve üçüncü çoğul (onlar) kişi ekleri kullanılır.

Örnek:

- “Yazdan kalma bir gündü. Güneş, insanın içini ısıtıyordu. Cemil, sahilde oturmuş, dalgaların sesini dinlerken üstünden hızla geçen martıların çığlığı andıran sesiyle irkildi.”

D. BAKIŞ AÇISI

Olaya dayalı metinlerde anlatıcının başvurduğu üç çeşit bakış açısı vardır:

1. İlâhi Bakış Açısı

Anlatıcı olayların gelişiminden kahramanların neler düşündüğüne kadar her şeyi bilir.

- Üçüncü kişi ağzıyla anlatımda kullanılır.
- Anlatıcı kahramanın aklından geçenleri, olayların nasıl biteceğini baştan bilir.

Örnek:

- Selim, elindeki ağır bavulu sürükleyerek götürmeye çalışıyordu. Anlaşılan bavul çok ağırdı. Birkaç metre ilerledikten sonra Selim durdu. Bir ağacın gölgesinde dinlenmeye başladı. Aklına; annesi, babası, köyde geçirdiği güzel günler geldi. O günleri yeniden yaşamının, ailesine tekrar kavuşmanın hayalini kurdu. Yıllar önce gurbete gitmiş ama sılıya dönmek henüz Selim'e nasip olmamıştı.

2. Kahraman Bakış Açısı

Olayın, kahramanın ağzından anlatılmasıdır.

- Anlatıcı ile olaydaki kahraman aynı kişidir.
- Birinci kişi ağzıyla anlatımda kullanılır.

Örnek:

- Okuldan çıkıp durağa doğru ilerlerken karşıma yedi sekiz yaşlarında bir çocuk çıktı. Elindeki mendili bana uzatarak satın almamı istedi. Elbiseleri dökülen ve acınacak durumda olan bu çocuğu kıramadım. Bir lira karşılığında elindeki mendili aldım. Küçük çocuk bir lira kazanmanın sevinciyle yanımdan uzaklaşıp gözden kayboldu.

3. Gözlemci Bakış Açısı

Anlatıcı, olayları ve durumları tarafsız bir şekilde anlatır.

- Üçüncü kişi ağzıyla anlatımda kullanılır.
- Dışarıdan seyreden birisi anlatıyormuş hissi verir.

Örnek:

- Adamın biri bir göletin başında oturmuş etrafı seyreliyordu. Bir köpeğin devamlı olarak gölete kadar gelip su içecekken kaçması dikkatini çekti. Köpek, su içmek için gölete geliyor ama suda yansımasını görüp korkuyordu. Köpek sonunda dayanamadı ve kendini suya atıp kana kana su içti.

E. ANLATIM ÖZELLİKLERİ

1. Özgünlük

Anlatımın, anlatıcıya özgü özellikler taşımasıdır. Başkasını taklit etme, başkasına benzeme, başkasından esinlenme, etkilene yaktur. Orijinallik, özgünlük, kendine özgünlük, alışılmışın dışında olmak ipucudur.

2. Özlülük

Anlatımda az sözle çok şey anlatmaktır. Sözü uzatmadan en kısa şekilde anlatmaktır.

3. Tutarlılık

Anlatımda birbiriyle çelişen düşüncelerin olmamasıdır. Yazı boyunca aynı düşünceyi savunmaktır.

4. Akıcılık

Yazının kolayca okunması, okumayı zorlaştıran sözcüklerin olmamasıdır.

5. Açıklık

Düşüncenin kolayca anlaşılması, yazarın anlattığı ile okurun anladığının aynı olmasıdır.

6. Doğallık

Anlatımın yapmacıksız, içten, samimi olmasıdır.

7. Duruluk (Sadelik)

Anlatımda süse, gösterişe kapılmamak, anlaşılması zor sözler kullanmamaktır.

8. Sürükleyicilik

Okuyucunun ilgisini canlı tutmak, okuyucuyu esere bağlamaktır.

9. Ulusallık (Millilik)

Bir millete özgü, bir milletle ilgili özellikler taşımasıdır.

10. Evrensellik

Dünyadaki tüm insanları ilgilendirmesi, herkese hitap etmesidir.

11. Çağdaşlık

Çağına uygun olması, çağının gerisinde kalmamasıdır.

Yeni Nesil Türkçe Öğretmenleri

**Daha fazlası için
Facebook sayfamıza bekleriz.**